

DİYARBAKIR'DA SİVİL TOPLUMLA İNSAN HAKLARI ve SİNEMA

Film Gösterimi ve Tartışma Programı

Eylül - Aralık 2012

Yayına Hazırlayanlar
Övgü Gökçe, Derya Bozarslan

Görsel Tasarım
Şengül Ertürk

Deşifrasyon
Felat Bozarslan

Video Dokümantasyon
Abdullah Yaşa

Video Kurgu
Sait Korkut

İletişim-Görünürlük
Şinow Başarır

Gönüllüler
Gurbet Ergün, Esra Özban, Hayrettin Özen

Proje Yürütücüsü
Diyarbakır Sanat Merkezi

Destekçi
Açık Toplum Vakfı

İşbirliği Yapılan Kurumlar:

ÇAÇA (Çocuklar Aynı Çatı Altında Derneği), Göç Vakfı, Diyarbakır Eğitim-Sen,
Yerel Gündem 21 Kent Konseyi Gençlik Meclisi,
TİHV (Türkiye İnsan Hakları Vakfı),
Sarmaşık Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği,
TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu

Şubat 2013, Diyarbakır

Bu çalışma Creative Commons Alıntı-Gayriticari-Türetilemez 3.0 Unported Lisansı ile lisanslanmıştır.

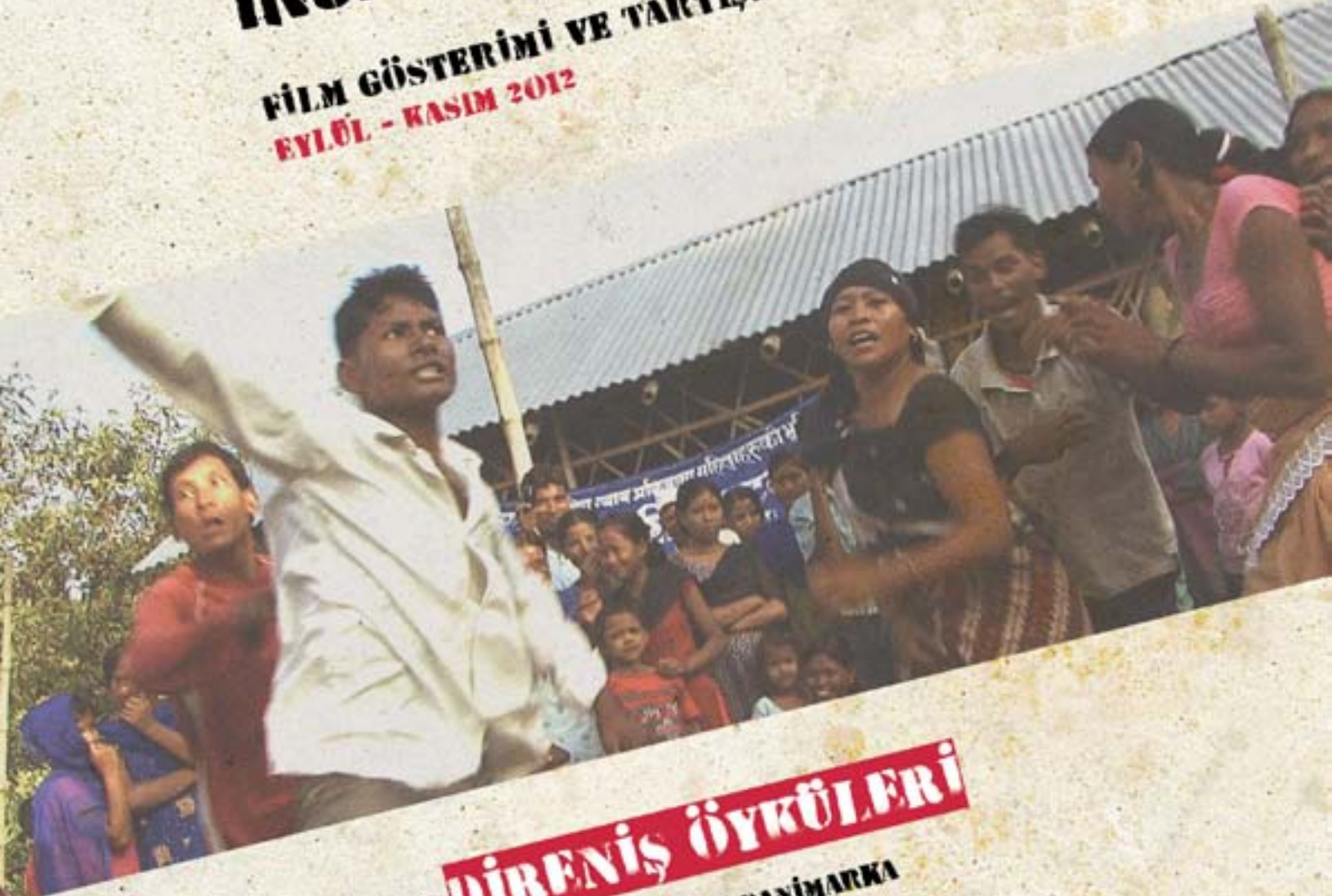
Tüm kopyalarında eserin ilk sahibi belirtilmelidir.
Eserin hiçbir kopyası ticari ortamda kullanılamaz.
Özgün hali korunmalıdır.

Creative Commons eser sahiplerine, yasanın kendilerine tanıdığı kimi hakları kamuyla paylaşabilmelerine imkân verecek, özel olarak hazırlanmış telif lisansı sözleşmeleridir.

SİVİL TOPLUMLA İNSAN HAKLARI VE SINEMA

FİLM GÖSTERİMİ VE TARTIŞMA PROGRAMI
EYLÜL - KASIM 2012

AÇILIŞ GÖSTERİMİ: **DİRENİŞ ÖYKÜLERİ**
YÖNETMEN: RALF CHRISTENSEN, DANİMARKA

DIYARBAKIR'DA SİVİL TOPLUMLA İNSAN HAKLARI VE SINEMA

Diyarbakır'da **Sivil Toplumla İnsan Hakları ve Sinema**, Diyarbakır Sanat Merkezi'nin Eylül-Aralık 2012 süresince yürüttüğü, Diyarbakır'da hak temelli, sosyal destek ve dayanışma amaçlı çalışan sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde ve sivil toplumun çalışma alanlarına yönelik düzenlenen tematik bir film gösterimi ve tartışma programı olarak tasarlandı. Diyarbakır'da sivil toplum çalışmalarının kültürel boyutuna katkı sağlamak, kentte sivil toplum ve kültür sanat alanındaki kişi ve kurumları bir araya getirmek, aynı zamanda da sivil toplum gönüllüleri ve çalışanlarıyla sanatseverler arasında iletişim kurmayı sağlayacak bir etkinlikler dizisi planlamak başlıca hedeflerimiz arasındaydı.

Program Diyarbakır'daki sivil toplum çalışmalarının ya da tartışmalarının merkezinde yer alan 5 başlık etrafında gerçekleşti: çocuk hakları, gençlik ve eğitim, kadın ve LGBT, insan hakları ve toplumsal adalet, kentleşme ve kentsel dönüşüm. Diyarbakır'daki sivil toplum çalışanları ve gönüllülerinin, faaliyet gösterdikleri alanlarla ilgili yerel, ulusal ve uluslararası örneklerle kurmaca ve belgesel sinema yoluyla buluşmalarını ve çalıştıkları alanda iletişim kurdukları gruplara yine bu film gösterimleri aracılığıyla ulaşmalarını önemseyerek yola çıktık. Programda yer alan filmler yerelden, Türkiye genelinden, Ortadoğu'dan ve benzer toplumsal deneyimlere tanık olan ülkelerden Diyarbakır'daki güncel sivil toplum tartışmalarıyla olası ilişkileri üzerinden belirlendi. Bu filmlerin tartışmaya açtığı temalar ve yuvarlak masa tartışmalarının başlıkları ise her alanda aktif olarak üretimde bulunan ortak sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte kurumların öncelikleri ve ihtiyaç alanları çerçevesinde planlandı.

Film gösterimleri ve tartışma programı boyunca Diyarbakır'daki sivil toplum çalışanları ve programda yer alan konularla ilgili deneyimli konuşmacılar, tematik gösterimler ve tartışmalar aracılığıyla farklı mesleklerden ve alanlardan sinema izleyicileriyle de buluşma imkânı buldu. Gösterimlerin ardından gerçekleşen program boyunca dinleyiciler de en az konuşmacılar kadar tartışmalara dahil oldular, Diyarbakır'ın mevcut sivil toplum alanını ilgilendiren konularla ilgili ileriye dönük fikirler sundular. Bu anlamda **Diyarbakır'da Sivil Toplumla İnsan Hakları ve Sinema** programının, sivil toplum aktörlerinin hem yakın alanlarda faaliyet gösteren diğer kurumlar ve kişiler hem de bu konularla ilgilenen gruplar ve sanatseverlerle tartışmalarını ortaklaştırarak iletişim kanallarını çeşitlendirmeye, böylelikle de Diyarbakır'da sivil toplumu ve toplumsal alanda yapılan çalışmaların kültürel boyutunu güçlendirmeye katkı sağladığını umuyoruz. Bu açıdan bakıldığında burada yer alan tartışma metinleri, hem Diyarbakır'daki güncel sivil toplum tartışmalarının nabzını tutuyor hem de yalnızca içinde bulunduğumuz iklime değil, geleceğe yönelik de önemli değerlendirmeler ve öneriler içeriyor.

Program süresince başta ortaklarımız ÇAÇA, Göç Vakfı, Sarmaşık Derneği, TİHV, Diyarbakır Eğitim-Sen, Yerel Gündem 21 Kent Konseyi Gençlik Meclisi ve TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu olmak üzere projeye katkı sunan ve Diyarbakır'da faaliyet gösteren tüm sivil toplum kuruluşlarına teşekkür etmek isteriz. Aynı zamanda, gösterimi yapılan filmlerin yönetmenlerine, altyazılar ve iletişim konusunda katkı sunan Documentarist ve Necati Sönmez'e, duyuruların yaygınlaşmasını sağlayan Diyarbakır STGM'ye, mekân desteği sunan Ortadoğu Sinema Akademisi Avrupa Sineması, Diyarbakır Sümerpark ve Sülüklü Han Kolektifi'ne, film gösterimlerinde ve yuvarlak masa tartışmalarında yer alan, katkı sunan tüm katılımcılara ve programın destekleyicisi olan Açık Toplum Vakfı'na teşekkür ederiz.

SİVİL TOPLUMLA İNSAN HAKLARI VE SINEMA

FİLM GÖSTERİMİ VE TARTIŞMA PROGRAMI
EYLÜL - KASIM 2012

21 Eylül Cuma, 18:30

film gösterimi: **Vadinin Üzerindeki Köprü**
yönetmen: Barak & Tomer Heymann, İsrail

22 Eylül Cumartesi, 14:30

film gösterimi: **Kısa Film Seçkisi**

Çocukların Hakları (HUMAN, IKON, Uluslararası Af Örgütü)
Haklı Televizyon Projesi (Uluslararası Af Örgütü Türkiye)
Benim Ülkem (Endam Acar)

yuvarlak masa tartışması: Çatışma Ortamında Çocuk Olmak ve Alternatif Yaklaşımlar
konuşmacılar: Azize Leygara (ÇAÇA), Emin Sarıkaya (Göç Vakfı),
Moa'taz Dajani (Al-Jana)

FİLM GÖSTERİMİ

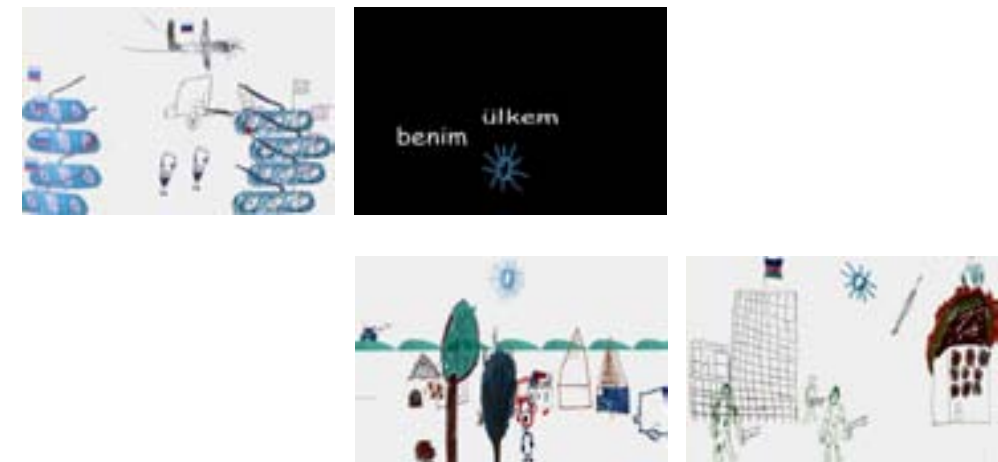
Vadinin Üzerindeki Köprü

Yön: Barak & Tomer Heymann, İsrail, 2006, 55 dk.

İsrail'de bir köyde ilk defa Arap ve Yahudi ailelerin ortak bir okul kurmasının hikâyesini anlatan belgesel, çift dilli eğitim veren bir okulda farklı kimliklere sahip yüz kadar çocuğun ortak deneyimini tüm zorlukları ve soru işaretleriyle seyircinin değerlendirmesine sunuyor. *Vadinin Üzerindeki Köprü*, yetişkinlerin geçmiş ve gelecek konusundaki kaygı ve yargılarla dolu dünyasında çocukların gözünden bir pencere açıyor.

Çocuk Hakları Kısa Film Seçkisi

Uluslararası Af Örgütü, IKON ve HUMAN işbirliğiyle hazırlanan Çocukların Hakları kısa film serisi, dünyanın farklı yerlerindeki çocukların yaşadıkları hak ihlalleriyle ilgili bir resim sunuyor. Uluslararası Af Örgütü Türkiye'nin çocuklarla gerçekleştirdiği Haklı Televizyon Projesi'nin ürünü kısa filmlerde ise çocukların toplumsal hayatta yaşadıkları sorunlarla ilgili farklı tekniklerle görselleştirilmiş hikâyeler anlatılıyor. Seçkide ayrıca, Endam Acar'ın, dört farklı ülkede çocukların çalışmalarından hareketle oluşturduğu kısa video animasyonu *Benim Ülkem* yer alıyor.

YUVARLAK MASA

Çatışma Ortamında Çocuk Olmak ve Alternatif Yaklaşımlar

22 Eylül 2012, Sümerpark Yılmaz Güney Salonu

ÇAÇA (Çocuklar Aynı Çatı Altında Derneği) ve Göç Vakfı İşbirliğiyle

Konuşmacılar: Moa'taz Dajani (Al-Jana), Azize Leygara (ÇAÇA), Emin Sarıkaya (Göç Vakfı)

Moderatör: Övgü Gökçe (DSM)

Övgü Gökçe: Konuklarımız, ÇAÇA'dan Azize Leygara, Göç Vakfı'ndan Emin Sarıkaya ve Al-Jana'dan Moa'taz Dajani. Önce her konuk kendini ve kurumunu tanıttik; daha sonra Moa'taz Dajani'nin sunumu ile başlayacağız.

Azize Leygara (ÇAÇA): Merhaba. Biz ÇAÇA olarak, bölgenin kenar semtlerinde yaşayan, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve onların çocuklarıyla çalışıyoruz. Hâlâ zorunlu göçün ve çatışma ortamının etkilerinin devam ettiği bu süreçte ikinci kuşak olan çocuklarla ve onların aileleriyle devam ediyoruz. Birazdan detaylı bir şekilde konuşacağız bunları.

Emin Sarıkaya (Göç Vakfı): Merhaba. Hepiniz hoş geldiniz. Ben Emin Sarıkaya. Göç Vakfı çocuk çalışmaları koordinatörüyüm. Göç Vakfı 1999 yılında Mersin'de kuruldu. Daha çok göçten etkilenen gruplara yönelik çeşitli araştırma ve uygulama projeleri yürüttü. Göç Vakfı, 2011 yılında Diyarbakır'a taşındı. Diyarbakır'da yeni yönetim bazı tartışmalar üzerinden çocuklarla çalışma kararı aldı. Bu karar çocuklarla çalışma yürüten kurumların az olmasıyla oluşan ihtiyacı karşılamak adına alındı. Daha sonra Göç Vakfı'nın neler yaptığını konuşacağız. Teşekkür ederim.

Moa'taz Dajani (Al-Jana): Merhaba, ismim Moa'taz Dajani, Filistin asıllı ve Kudüslüyüm. Şu an hem Ürdün'de hem Beyrut'ta yaşıyorum ve 1989'dan beri Beyrut'ta, Al-Jana adlı sivil toplum kuruluşunda çalışıyorum. Al-Jana'da dezavantajlı topluluklarla çalışıyoruz, hayatta kalma mücadelelerinin önemli olduğunu düşünüyoruz. Biz işimizin en önemli kısmının, birlikte çalıştığımız toplulukların kendi güçlü yönleri üzerine düşünmelerini ve bu sağlam temeller üzerine bir şey kurmalarını sağlayacak bir alan yaratmak olduğunu düşünüyoruz. Özellikle genç insanların tarihsel ve kültürel kökenlerini araştırmalarını ve oradan aldıkları güçle kendi becerilerini birleştirerek yeni yaşam alanları oluşturmalarını önemsiyoruz.

Bugün size Lübnan'daki Filistin mülteci kamplarındaki çocuk çalışmalarından bir deneyim göstereceğim. Burada 1949 yılında çekilmiş bir fotoğraf görüyoruz; Filistin'de zorla yerinden edilmeye ilgili. İsrail tarafından zorlanan göçün bir fotoğrafı bu... Burada, yine Lübnan'da 1949 yılında kurulmuş Nahr-el Bared kampını görüyoruz. Lübnan'ın kuzeyinde 1949 yılında kurulan bu kamp 1949'dan bugüne pek çok açıdan başarılı

bir kamp haline geldi. Fakat 2007 savaşında bütün kamp yok edildi. Bu savaş, Lübnan ordusu ve kampa saldıran radikal bir İslamcı grup arasında yaşanmıştı. Lübnan ordusu bu kampı tamamen yıkmaya niyetlendi ve kontrol edebilecekleri yeni bir kamp yaratma sürecinde 40 bin kişi kamplarını değiştirmek zorunda kaldı. Çoğu, kendi bölgelerinde, Nahr-el Bared kampına yakın daha küçük kamplara geçmek zorunda kaldı. Şimdi size anlatacağım proje 2,5 yıl boyunca geçici olarak başka kamplarda kalan ve daha sonra kamplarına geri dönecek olan çocuklarla yapıldı.

Burada, birinci önemli sorun, bu küçük El-Bedewi adlı kampın 18 bin kişilik olmasıydı. Bir önceki kamp bunun yaklaşık iki katıydı, 40 bin civarında nüfusu vardı. Dolayısıyla El-Bedewi kampında kalan çocukların birçoğu kendi yaşam alanlarını, oyun parklarını, eğitim kurumlarını diğerleriyle paylaşmak zorunda kaldı ve sahip olduğu pek çok şeyi kaybetti. Biz de hem El-Bedewi kampındaki hem Nahr-el Bared kampındaki çocuklarla beraber çalışmaya başladık.

Projelerden biri, her iki kampın çocukları tarafından ortak olarak bir araya gelip hazırlandı ve diğer çocuklara, kendi kampından olmayanlara, gösterilmek üzere yapıldı. Diğer projelerde palyaço gösterileri, müzik ve diğer sanat alanlarından etkinlikler yer aldı; yöresel danslar, kuklalarla performanslar yapıldı. Çocuklara fotoğraf muhabirliği ve film yapımı eğitimleri verildi. Aynı zamanda yaratıcı yazı ve drama atölyeleri yapıldı ve daha sonra bütün deneyimlerimizi bir kitapta topladık. Bu kitaba dileklerini yazdılar. Burada örneklerini görüyorsunuz. Mesela bu dilekte diyor ki, "Keşke görünmez olup kendi kampıma geri dönebilsem." Bunda da şöyle diyor: "Keşke Süpermen olsam ve diğer insanlara yardım edebilsem, kontrol noktasına takılmayıp üzerinden uçup gidebilsem, eski kampa geri dönebilsem." Bir başka kitap çalışması "Kahramanlar Kitabı" adını taşıyordu. Kendi toplumlarının güçlü yönlerini ve kaynaklarını öğrenmeye ve bunlarla ilgili strateji geliştirmeye yönelik bir projeydi bu. Aynı zamanda çocuklar, "Evden Hatıralar" başlıklı bir başka projede kampta kalan yaşlı bireylerle bir önceki kamptaki deneyimlerini, oradaki hayatın nasıl olduğunu hatırlamaya yönelik çalıştılar. 2.5 sene sonra tekrar eski yerlerine gönderilenler barakalarda yaşamak zorunda kaldı ama evlerde yaşamayı tercih ediyorlardı. Yeni mekânlarında onlarla mülakatlar yapıldı ve eski kamplarında yaşadıkları yerleri hatırlayarak, böyle bir zulümden sonra hayatlarını nasıl yeniden inşa edebileceklerini öğrenmeye başladılar. Bu gördüğümüz örnekteki geniş aile daha önce 3 katlı bir yerde yaşıyordu; ama şimdi tek odalı bir yerde yaşıyor.

(Daha sonra Dajani, çocukların gerçekleştirdiği filmlerden parçalar gösteriyor)

Bu film, El-Bedewi kampındaki çocuklar ile bir önceki kamptaki çocuklar arasındaki tartışmayı gösteriyor. Çünkü El-Bedewi kampındaki çocuklar bir önceki kamptaki çocuklar onların yerini aldığı için onlardan hoşlanmıyor, bunu konu alan bir film... Bu filmde ise arkadaşlık ve dostluk daha çok ön planda, sevmediği aşiretin bir üyesini evine davet ederek bir arkadaşlığa başlıyor. Dostluk ve arkadaşlığa yönelik bir film...

Bu deneyimlerden sonra, çocuklar kendi kamplarına döndüğünde daha büyük çocuklarla

yeni bir projeye başladık. Dijital hikâyelerle ilgili bir projeydi bu. Bu projenin konusu kendi hayatlarındaki belli başlı deneyimleri anlatmaya yönelikti. Bu deneyimlerin çoğu oldukça zor deneyimlerdi. Bu süreçte birbirleriyle güven ilişkisi kurma ve birbirlerine açık olma konularında baya zorluk çektiler. Ama bu deneyimi bir sürü çocuk örnek aldı. Daha önemli konuları, konuşamayacakları şeyleri konuşmaya başladılar ve güven ilişkisi kurdular.

İlk film daha önce gerçekleştirilmiş, yani kamplardan çocuklarla gerçekleştirilmiş ilk projeden bir örnek. Sonra gördüğümüz örnekler de dijital hikâyeler projesinden. Bu filmler arasında ödüllü filmler var. Proje bütün dünyayı gezdi. Farklı festivallere gitti ve sergi boyutuyla da etkinlikler gerçekleştirildi.

Bu, farklı ülkelerden bir sürü çocuğun işbirliği ile yapılan, birbirlerinden farklı çocukların kendi deneyimlerini paylaştıkları bir örnek...

Umarım bu deneyim paylaşımının benzerlerini Kürt çocuklarıyla da yapabiliriz.

Azize Leygara: Öncelikli olarak yöntemlerimiz ya da yöntemlerimizi oluşturduğumuz ilkeler üzerine biraz sonraki tartışmayı açabilecek konular üzerinden konuşuruz, diye düşünüyorum. Tabii, gönül isterdi ki, çok daha iyi standartlarda yaşanan bir ülkede çocukların standartlarını biraz daha yukarı çıkarmak için çalışmalar yapılsaydı. Oysa hepimiz çatışmalı bir ortam yaşadığını, çok öncelere dayanan ciddi bir sorun olduğunu ve bu sorunun çözülmediğini biliyoruz. ÇAÇA'dan bahsederken çoğu yerde bunu anlatma ihtiyacı hissettim. Ben burada göç üzerinden, 20'li, 30'lu yıllarda yaşanan göçlerden, sanki devletin bir geleneği olan zorunlu iskândan söz etmek istiyorum. 84 ve 2000'li yıllar arasında, özellikle 90'lı yıllarda yaşanan yoğun zorunlu göç, çok ciddi bir nüfusu kapsayan, aynı zamanda uzun süren, geniş bir kitleyi etkileyen bir hak ihlalidir. Bu zaten AİHM'de ve diğer kararlarda kanıtlanmış bir şey. Bu sorun, kent varoşlarına yerleşim, burada yaşamı oluşturmaya çalışma, ayakta kalmaya çalışma şeklinde kendini gösterdi ve hiçbir politika üretilmeksizin, hiçbir şekilde desteklenmeden, insanların kendi imkânsızlıkları ile baş başa kaldığı, bırakıldığı bir süreç olarak yaşandı. Devlet zaten bir politika üretmedi, zorunlu göç bir politikaydı. Ama, kentlerde yaşayan insanların da bu durumu görmediğini ifade etmek gerekiyor. Bu durum sadece sorunları derinleştirmede, kentlerde birçok yeni sorun oluşmasına da neden oldu. Bunlar belki görebildiğimiz veya ifade edebildiğimiz az sayıda etkileri. Zorunlu göçün sadece fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal bir göç olduğunu da düşünüyorum. Çünkü aidiyet hissinden vazgeçiyorsunuz. Kendinize ait birçok noktadan, topraktan, havadan, sudan göçmek zorunda kalıyorsunuz. O yüzden aynı zamanda ruhsal bir göç bana göre. Birçok adaletsizlik ve hak ihlali karşısında hiç bir şey yapamamak... Hiçbir şey yapılamamasının getirdiği o çaresizlik hissi, adalet algısını zedeleyip, ciddi bir öfkeye dönüşmüştür ki, günümüzde de o öfkenin gelişerek birçok yerde kendini gösterdiğini görüyoruz. Haksız bir öfke mi? Çok bilmiyorum. Bence değil.

Zorunlu göçün özellikle Diyarbakır ve kentlerdeki etkisini bir anda sokaktaki çocuklarda

görmeye başladık. Ne yazık ki, bir anda yüzlerce çocuk sokaklarda bir şeyler satmaya başladı. Ve o zaman, "Aaa! N'oluyor, birileri geldi" dedik. Bu durum bu sürecin sadece varoşlara ve kenar mahallelere hapsolmayacağını gösterdi. Oralarda hapsolup devam etmesi belki bir tercihti. Ama kentin içine de gelmişti ve artık herkese dokunuyordu. O yüzden de bir şeyler yapılmaya başlanmalıydı. ÇAÇA'nın kurulma süreci de tam bu döneme denk geldi; AB üyelik süreci, 99'da çatışmaların durma noktasına gelmesi, sert güvenlik önlemlerinin yerini biraz daha rahat bir döneme bırakması, ister istemez sivil inisiyatiflerin de gelişmesine neden oldu. 2001 yılından itibaren ÇAÇA gönüllü bir inisiyatif olarak bölgede bazı çalışmalarda yer aldı. 2003 yılındaysa çalışmaların yerelden sürdürülmesi gerektiği inancıyla Çocuklar Aynı Çatı Altında Derneği kurumsal olarak resmileşti. ÇAÇA hak temelli bir sivil toplum kuruluşu; toplum temelli yöntemleri benimsiyor. Burada ÇAÇA'dan birçok arkadaş var, onlar da bilir; bu kavramları başta çok bilmiyorduk aslında. Belki çok bilmek de gerekmiyordu. Sadece, çocuklarla bire bir çalışma yapılırken bir şeylerin eksik olduğunu gördük. İşte aile ile de yapmak gerekiyor, mahallede de olmak gerekiyor, kurumlarla da olmak gerekiyor, ya da çocukların yaşadığı yerlerde de olmak gerekiyor düşüncesiyle çalışmalar planlanınca bunun literatürde toplum temelli çalışma olduğunu gördük. Bu doğrultuda üç eksen üzerinde çalışmalarımızı yoğunlaştırıyoruz. Savunuculuk, toplumsal duyarlılığı artırma ve konferans, panel ve araştırmalar yapmaya çalışıyoruz. En son çocuklara yönelik aile içi şiddetle ilgili 1000 aileyi kapsayan bir araştırma yaptık, devam ediyoruz. 715 aileyle derinlemesine görüşmeler bitti. Ara raporu da çıktı. En kısa zamanda herkesle paylaşacağız onu. Çocuklar ve ailelerine yönelik mahallede psikososyal destek programları uyguluyoruz. Ben û Sen'de çalışıyoruz. Bire bir yaptığımız çalışmalarda çocuklarla sanat atölyeleri, gönüllü abla-ağabey programları, çocuk hakları atölyeleri, eğitime destek programı ve benzer programlar gerçekleştiriyoruz.

Aile ziyaretlerini yöntem olarak kullanıyoruz. Bire bir aile ziyaretleri üzerinden şekilleniyor çalışmalarımız. Anneler çok fazla dışarı çıkamıyorlar. O yüzden Ben û Sen'de oluşturduğumuz merkeze gelmeleri, orada beraber çalışmak en büyük ideallerimizden biri. Ama annelerin üzerindeki ağır iş yükünden dolayı bu çok mümkün olamıyor. Orada oluşturduğumuz gönüllü arkadaşlar ve profesyonel ekibimiz aylık periyodlarla aileleri bire bir ziyaret ediyor; o ayki amaç ve çalışmalar doğrultusunda teke tek yüz yüze çalışmalar yapılıyor. Aile danışmanlığı yapmaya çalışıyoruz. Özellikle sosyal haklara erişim konusunda ailelerin ciddi sıkıntılar yaşadığını düşünülüyor. Bilgi ve takip eksikliğinden, çok fazla yapamıyorlar. Bazı ailelerin hala engellilerle ilgili yapılan çalışmalarla veya şartlı nakil transferiyle ilgili bilgileri yok; olsa bile onun takibinde ve başvuru sürecinde sıkıntı yaşıyorlar. Bu noktada desteklemeye ve kurumlar arası işbirliğini oluşturmaya çalışıyoruz.

Örgütün kapasitesini geliştirmeye dönük aktiviteler de kendiliğinden geliyor. Çünkü her seferinde gönüllülük temelinde çalışılıyor ve sorunlar değişiyor. Çözüm önerileri de değişebiliyor. Gönüllü eğitimleri yapıyoruz ve son süreçte de 4 farklı kuruluşla beraber demokratik genç liderler programı uyguluyoruz: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, ÇAÇA ve Dersim'den Tiram (Dersimce: köz halinde ateş). Ben û Sen

Mahallesi'ndeki çalışmalardan bahsetmiştik. Bazı mekânlara dair algı çok önemli... Yani yaptığınız çalışmalarda sadece yoksulluk ve yoksunluk üzerinden değil de, toplumun diğer kesimleri tarafından tekinsiz olarak algılanmış ve bazen insanların bir şekilde kimliğini oluşturan mekânlar üzerinden de çalışmak gerekiyor. Ben ü Sen dediğiniz zaman o tekinsizlik hissi orada yaşayan insanlara dair bir kimlik algısına da neden olabiliyor.

Son olarak bir şeyi ifade etmekte fayda görüyorum. Dünyanın birçok yerinde çocuklar ve aileleriyle yapılan çok güzel programlar var. Ama yaşadığımız yerle ilişkili olarak, çocukların kişisel tarihlerini, ailelerin geçirdiği travmaları, yaralanmalarını, kırgınlıklarını bilmeden geliştirdiğimiz programların çok fazla etkili olduğunu düşünmüyorum. Hep kullandığımız bir şey var: Farklılıklara saygı... Ama farklılıklara saygı yetmiyor. Farklılıklara değerli olduklarını da hissettirmemiz gerekiyor. Benim söyleyeceklerim bu kadar. Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Emin Sarıkaya: Öncelikle çatışma ortamında çocuk olmak ve alternatif yaklaşımlar başlığıyla ilgili birkaç şeye değinmek istiyorum. Özellikle 'alternatif yaklaşımlar' oldukça geniş bir kavram. Daha önce, eğitimde alternatif yaklaşımlar, engellilere yönelik alternatif eğitim modelleri gibi bazı içerikler oluşturularak yapılmış çalışmalar var. Yalnız savaş ortamında ve çatışmalı ortamlarda çocuk dedikten sonra ortaya koyacağımız alternatif yaklaşımları belki bugün burada beraberce paylaşmamız gerekiyor. Bununla ilgili kendi fikirlerimi ve Göç Vakfı'nın şu ana kadar yaptığı tartışmaları özetlemek istiyorum.

Öncelikle yapacağımız bir çalışma neye karşı alternatif bir çalışma olacak? Yani var olan bir şeyin alternatifini oluşturuyorsunuz. Bunun için alternatifini oluşturacağınız şeyi çok iyi çözümleniz gerekir. Mevcut sistem nasıl bir sistem ve siz nasıl bir alternatif oluşturacaksınız? Belki tartışmayı buradan başlatmak gerekir. Hepinizin de bildiği üzere mevcut sistem, tüm kurumlarıyla, dışlayıcı, asimilasyona dayalı, travmatik ve çatışmacı mantıkla işleyen bir sistem. Karşımızda böyle bir gerçeklik var. Tam da bu durum, direkt çocukları, kadınları ve aileyi ciddi anlamda örseleyen bir nokta. Tüm bu çatışmalı ve travmatik süreçlerin çocuklar üzerindeki etkileri var karşımızda. Biz, özellikle çocuk boyutuyla olaya yaklaşmak istiyoruz. Nasıl bir sistem olduğunu iyi anlamadan geliştireceğimiz çalışmalar, yöntemler ve alternatif yaklaşımlar, ancak bu sistemi yeniden üretmeye hizmet edebilir. Böyle bir riskle karşı karşıyayız. Belki de bu yüzden, başından beri ürettiğimiz süreçleri de sorgulayarak devam etmek zorunda kalabiliriz.

Çok boyutlu, çok kurumlu, çatışmacı ve inkârcı bir sistemle karşı karşıyayız. Bunu belki en ağır şekliyle, çocukların yaşam hakkı ihlallerinde görebiliyoruz. Yani başka bir örnek vermemize de gerek kalmıyor. Bu durumda çocuklar için geliştirilecek alternatif çalışmalar bu tartışmalar üzerinden gitmedikçe, var olan sisteme hizmet etmek zorunda kalacak. Bundan dolayı alternatif olacak bir çalışmanın bütünsel bir içerik ihtiva etmesi gerekebilir. Bu da; aileyi, çevreyi, okulu içine alan, diğer yandan mevcut sistemin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini iyice çözümlenmiş ve buna yönelik alternatifler sunabilen bir sistem olabilir. Bu anlattıklarım tam da Göç Vakfı'nın çocuk çalışması öncesi yürüttüğü tartışmaların içeriğini oluşturuyordu aslında. Yaklaşık 1 yıllık süreçte Diyarbakır'da

çocuklarla çalışmış kişiler ve kurumlarla birlikte oluşturulmuş danışma kuruluyla sadece Diyarbakır özelinde değil, bölgesel olarak da planlama yapmak gerektiği üzerine ciddi tartışmalar oldu. Nasıl bir çalışma yapmak istiyoruz, neyle karşı karşıyayız? Şu anda tartışmalar meyvelerini vermeye başladı. Yavaş yavaş içerikler oluştu. Nasıl çalışmalar yapılmalı ve bu çalışmalar hangi boyutlarıyla, hangi ayaklar üzerinden yürümeli gibi soruların cevapları yavaş yavaş şekillenmeye başladı.

Göç Vakfı, öncelikle 1000 haneye yönelik bir alan araştırması yaptı. Bu çalışma Diyarbakır'ın merkez ilçelerinin tamamını kapsayan bir çalışma oldu. Burada özellikle ekonomik olarak zor durumda olan 100 aileye ve orada yaşayan çocuklara yönelik bir eğitim destek çalışması başladı. Sonrasında Ocak-Şubat 2011'den itibaren çocuklara yönelik bir takım psikososyal destek çalışmaları da atölyelerle birlikte yürütüldü. Bu proje hâlâ devam ediyor. Diğer taraftan, Nisan-Mayıs 2013'e kadar Diyarbakır'da ve bölgede Çocuk Yaşam Merkezleri kurulması konusunda fikir birliği oluştu ve bunun teorik alt yapısı tamamlandı. Şimdi fiziksel süreçler başlamak üzere. Kayapınar Belediyesi ile bir ortaklık yapılması gündemimizde. Aynı zamanda Suriçi'nde Sur Belediyesi ortaklığıyla, Kayapınar'a oranla daha küçük bir Çocuk Yaşam Merkezi oluşturulacak. Danışma kurulunda, fiziksel alt yapının yanı sıra, kurulacak Çocuk Yaşam Merkezleri'nin içerikleriyle ilgili de birtakım kararlara varıldı ve pratik süreçlere girildi. Tabii biz bu tartışmalara başlarken, sistemi çözümlenme noktasında az önce söylediğim hassasiyetlerin yanında, kimden bahsediyoruz, kime yönelik bu çalışmaları yapacağız sorularını da referans aldık. İçerikleri belirlerken "Çocuk kimdir?" tartışması üzerinden ilerledik. Hem evrensel anlamda hem yerel anlamda bu savaşa, bu çatışmaya maruz kalmış bu varlıklar tam olarak kimdir, nedirler ve nasıl bir çalışma yapmamız gerekiyor? Bir yıldır bunlarla ilgili de tartışmalar yapılıyor ve iyi de bir noktaya geldi. Çünkü yapmak istediğiniz çalışmaya çekeceğiniz varlıkları tanımanız gerekiyor. 2013'te bu ekseninde oluşacak Çocuk Yaşam Merkezleri için çalışmalarımız devam ediyor.

Diğer yandan yine mevcut sistemi değerlendirirken, sadece çocuklarla ya da aileleriyle yapılacak bir çalışmanın yanı sıra, çocuk haklarıyla ve bölgedeki çatışmalı süreçte yaşanan hak ihlalleriyle ilgili de bir şeyler yapma gereği ve zorunluluğu bütün tartışmalarda yerini alıyor. Göç Vakfı bununla ilgili özellikle 2012 Ocak ayından itibaren çocuk hak ihlallerine yönelik bir medya izleme çalışması yürütmekte. İlk iki rapor çıktı. Üçüncü rapor da önümüzdeki günlerde kamuoyuyla paylaşılacak. Bununla ilgili gelecek planımızı da paylaşmak istiyorum. Şu an yapılan çocuk hak ihlalleri izleme ve raporlama çalışması aslında Çocuk Yaşam Merkezlerinin yanında Çocuk Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi diye bir birimin neredeyse ilk çalışması olacak. Kayapınar'da yapılacak Çocuk Yaşam Merkezi'nin hemen yanında -yine Türkiye'de bir ilk olacak- Çocuk Hakları Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi kurulacak. Bu merkezde çocuklarla birlikte çocuk hak ihlallerini izleme ve raporlama çalışmaları, buna yönelik eğitim çalışmaları yapılacak ve dünya örneklerinin, Diyarbakır'a ve bölgeye uyarlanarak paylaşılmasına yönelik çalışmalar geliştirilecek. Bu çalışmayı çok önemsiyoruz. Çünkü buradaki sorunları hem ulusal hem uluslararası kamuoyuna yansıtamadığımızı düşünüyoruz. Bu çalışma için şu ana kadar tüm kurumların da desteğini almış durumdayız.

Göç Vakfı sadece Diyarbakır'da değil bölgede de bu tür çalışmalara devam ediyor ve edecek. Batman'da da yakın zamanda bir şube açmak için çalışmalara başladık. Umarız bu çalışmaları tüm bölgeye yayarız. Çünkü Diyarbakır dışında çocuk çalışması yapılan bölge ve kurum neredeyse yok. Sanırım bu çalışmaların verimi bütün bölgeye yansıyacak. Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Çocuk Çalışmalarında Yöntem

Övgü Gökçe: Bir soruyla başlamak istiyorum. Çocuk çalışmaları çok zor ve meşakkatli bir alan. Benim merak ettiğim konu şu: Hem kendi kurumlarındaki çalışmalarda hem de genel olarak çocuk çalışmaları alanında şöyle bir zorluk var galiba... Çocuklardan aldığınız geri bildirimler ya da gözlemlerinizi hareketle çocukların ihtiyacı olduğunu düşündüğünüz şeylere siz karar veriyorsunuz muhtemelen. Bu alanda çalışma yapmanın temel bir çelişkisi değil mi bu? Dinlerken hep öyle bir şey geliyor akla; bir yandan çocukların ihtiyaçları için bir şey yapılmaya çalışılıyor, bir yandan da onların ihtiyaçlarını söyleyebilecekleri kadar rahat ve gelişkin bir ortam her zaman sağlanamayabiliyor. Dolayısıyla sizin inisiyatif kullanıp bir şeyler yapmaya başladığınız durumlar oluşuyor. Bu ne zaman çocuklar adına bir şey yapmaya başlamak oluyor, ne zaman onlarla bir şey yapmak oluyor? Bu konuda yolunuzu nasıl buluyorsunuz?

Azize Leygara: Yöntem öyle olmuyor, yani çocukların adına bir şey yapmak gibi. Çünkü zaten planlanması düşünülen çalışmalar esnek olabiliyor. Çocuklarla sahada bire bir çalışan birçok arkadaşım da burada. Genel olarak çocukların adına karar vermekten öte, genel toplumsal algının üzerindeki ihtiyaca biz karar verebiliyoruz. Belki biraz o konuda aktif olabiliyoruz ama çocuklarla yaptığımız bire bir çalışmalarda, her zaman için, çocuklarla öncesinde görüş alışverişinde bulunarak veya çalışmalarını detaylı bir şekilde onlara anlatıp, beraber ne yapabiliriz sorusuna cevap arayarak, onların da katkılarını dahil ederek birlikte ilerliyoruz.

Emin Sarıkaya: Çocuğun bu çatışmalı savaş ortamında devam eden çocukluğunun üzerinden bir çalışma geliştirilecekse, bu çalışmanın tam da bunları iyi çözümülemesi gerektiğini düşünüyorum. Hem toplumsal boyutunu, hem siyasal boyutunu, hem de çocukla ilgili boyutunu. Yani, çocuk gerçekten nerelerde örselenmiş, nerelerde sorunlar yaşıyor ve bu sorunlara karşı ne gibi tepkiler geliştiriyor? Ve bunu çözerken tüm bu duyarlılıklarla bir şey ortaya koymak lazım. Bu, çok hassas bir iş aslında. Yani yapacağınız şey çocuğu tekrar örseleme riski taşıyor. O yüzden bunu fazlaca tartışmak gerekiyor. Burada en önemli noktalardan biri, Azize'nin de söylediği gibi, çocuklarla çalışan arkadaşların çocuklarla paylaşımlarıdır. Yani çocukların sürece aktif katılım göstermesi bu işin risklerini daha asgariye çekebilir.

Övgü Gökçe: Soruyu tamamlamak adına kısa bir şey daha ekleyeceğim. Sonuçta bu organizasyonların ve kurumların hepsi, bir çalışma biçimi ürettiği zaman, bir çıkış noktası, durduğu bir yer, kendini konumladığı bir şey oluyor. Benim aslında sormak istediğim şu: Mevcut dünya düzeninde çocukların kendilerini konumladıkları yer ya da çocukların

istekleri, arzuları, tercihleri tıpkı yetişkinler gibi büyük ölçüde üretilmiş istekler, arzular ve tercihler olduğuna göre, bu taleplerle sizin doğru olduğuna inandığınız şeylerin çatışması halinde ne yapıyorsunuz? Kapitalizmin çocuklara bir sürü vaadi var, onlarda çok çeşitli talepler üretiyor. Oysa siz dünya görüşü olarak, kurum olarak, çocukların daha paylaşımcı, daha kolektif, tüketim odaklı olmayan bir yön izlemesi gerektiğine inanıyor olabilirsiniz. Ama çocuğun talebi bu değil. Çocuk gerçekten lunaparka gitmek istiyor, gerçekten bir şeyi fazlaca tüketmek istiyor. Bu noktada onun adına ya da dünya adına iyi olduğuna inandığınız şeyle onun gerçek talebini nasıl örtüştürüyorsunuz? Mesela çocuk daha kolay geldiği için Türkçe konuşmayı tercih ediyor ama siz Kürtçe ana dilinde konuşmaya teşvik ediyorsunuz gibi yerlere de varabilecek bir soru. O yüzden somutlaştırmak istedim.

Emin Sarıkaya: Burada çocuklarla çalışan birçok arkadaş var; onların da söyleyeceği çok özel şeyler vardır. Çünkü şu an pratik olarak bire bir çocuklarla çalışanlar onlar.

Taşkın Adıgüzel (ÇAÇA): Belki şöyle ufak bir şey ekleyebilirim. Sürekli tekrarladığım bir cümle vardır. Çocuklarla verimli çalışmanın yolu onların ne önünde ne arkasında yürümekten değil, yan yana yürüyüp hayatı beraber keşfetmekten geçiyor. Yani çoğu zaman çatışabiliyorsunuz ama o çatışmalı durumu neden-sonuç ilişkisini de kurarak ortak bir noktaya getirebiliyorsak ve ortak karar verebiliyorsak o zaman fazla sorun yaşanmıyor. O neden-sonuç ilişkisini çocukla kesinlikle paylaşmak gerekiyor.

Emin Sarıkaya: Senin özel olarak vurguladığın noktayla ilgili şu ana kadar yaptığımız çalışmalardan benim de edindiğim deneyim, çocuklarla, kadınlarla veya diğer gruplarla yapılan çalışmalarda yöntem gerçekten de böyle olmalı. Yani onların mevcut bir takım özelliklerini, gerçekliklerini hiç hesaba katmadan, yeni bir şeye -bu doğru ve ideal bile olsa- başlamak risklidir. Çünkü o zaman, katılımcı bir durum yoktur ortada. Yani karşı tarafın mevcut gerçekliğini dışlamış oluyorsunuz.

Katılımcı: Şunu anlayamadım. Mesela reklamda yetişkine göre saçma bir şey gördü ve istedi. Onun isteğinin doğru olup olmamasıyla ilgili bir yorum mu yapıyorsunuz? Orada nasıl bir tavır takınıyorsunuz?

Emin Sarıkaya: Bununla ilgili kısa bir örnek verebilirim. Mesela çocukların bir takım kahramanları vardır ve çocuklarla çalışan arkadaşlar bu kahramanlara saygı duymalıdır. Bu kahramanlar zaman zaman sizin reddettiğiniz içeriklere de sahip olabilir. Şiddet boyutuyla kapitalist unsurlar da bulundurulabilir. Siz çocukla, Taşkın'ın dediği gibi beraber yürürken, çocuk bunlara duyarlı olmanızı bekliyor. Ama o yürüyüş, o yol, çocuğun o kahramanlarla ilişkisini de dönüştürüyor zamanla.

Taşkın Adıgüzel: Zaten çocuk çalışmalarında en önemli ayaklardan biri budur. Bunun içerisinde çoğu zaman din de var, kahramanlar da var, herhangi bir şey de var. Bu biraz da aslına bakarsanız hayattaki duruşumuz ve anlayışımızla ilgili. Çocuklara saygı duymak gerekiyor; gerçekten olumsuz bir noktadaysa bunu zaman içerisinde yayarak değiştirmek

çocuk için daha yapıcı ve anlamlı olabilir. Özellikle çocuklarda -biraz daha ergenlik dönemindeki çocukları düşünerek tırnak içinde söylüyorum- 'bozulma' kavramı denen bir şey var, bu 12 veya 15 yıllık bir süreç. Bu 15 yıllık süreci tek bir saniyede, bir günde, bir ayda veya bir yılda geri çeviremeyiz. Burada, kesinlikle çok sabırlı bir şekilde çocukla beraber ilerlemek gerekiyor.

Azize Leygara: Yani bazı gerçeklikler de var. Yaşadığımız coğrafyanın durumu var. Şiddetsizlik diyoruz, antimilitarizm diyoruz... Ama özellikle çocuklarla bire bir çalışma yapanlar çok iyi bilir ki, çaresiz kalınan noktalar var. Yani çocukların kendi yaşadıkları ortam, karşı karşıya kaldıkları riskler ve çocukların tepki biçimleri bazen insanı çaresiz bırakabiliyor, değil mi? Yaşadığımız şeyler var. Çocuklar, "Tankla geliyorlar, gaz bombasıyla geliyorlar, ben bir tek taş attım, çok mu?" diyor. Bu, çocuğa o şiddetsizliğin bütün temel ilkelerini ve felsefesini anlattığınız yerden daha farklı noktalara da getirebiliyor sizi. Kendi samimiyetinizi de sorgulayacağınız bir durum da oluşuyor. Yani sonuçta bizim de bir kişisel geçmişimiz var. Biz de bu coğrafyadayız. Vicdan var. Etik duruş var. Kalkıp sadece belirli kavramlar üzerinden açıklamak çok zor oluyor. Hani derler ya, diplomasi zor iştir, uzun zamana yayılır. Çocuklarla çalışırken de sadece "Bunun ilkeleri budur" üzerinden gitmek olmaz. Bizlerin de gelişimsel durumu çok önemlidir.

Katılımcı: Çocuğa cevap veremiyoruz dediniz ya... Cevapsız kaldığınızda ne yapıyorsunuz peki?

Azize Leygara: Yani cevapsız kalmaktan ziyade, işte bahsettiğimiz o uzun yol orada başlıyor.

Katılımcı: O an ne yapıyorsunuz, bekliyor musunuz?

Azize Leygara: Yok beklemek değil. Mesela çocuklardan biri Taşkın'a bir şey sormuştu. "Polise taş atmak suç mudur?" demişti. Taşkın da şöyle çok güzel bir cevap vermişti: "Suç olup olmadığını bilmiyorum. Ama şiddetin iyi bir şey olmadığını biliyorum." Yani genelde bu temelde yaklaşmaya çalışıyoruz.

Övgü Gökçe: Moa'taz Dajani'nin de dün izlediğimiz Yahudi ve Arap çocukların birlikte okula gitme deneyimini aktaran *Vadinin Üzerindeki Köprü* belgeselini tartışırken söylediği benzer bir şey vardı. Al-Jana'da kendi çalışma biçimlerinden bahsederken bu konuşulanlara yakın bir şey söylemişti: "Biz onların sorularına kesin yanıtlar vermiyoruz, onların o soruları keşfedip cevapların peşine düşmeleri için onlara alan açmaya, kaynak yaratmaya çalışıyoruz." demişti.

Moa'taz Dajani: Benim bir sorum var. Kendi çalışmalarınızda çocukların rol model aldıkları birisi oluyor mu? Ya da siz çocuklara bir rol model belirliyor musunuz?

Katılımcı: Direkt öyle bir şey yok. Ama çalışmalarımız süresince hep şunu görüyoruz; onlarla çok ilgiliyiz ve birçok şeyi beraber yapıyoruz. Bir süre sonra onların rol model

aldıkları kişilerin bizler olduğunu fark ediyoruz ve biz de onlarla diyalogu o şekilde devam ettiriyoruz. Çünkü kendi mahalleleri dışında sadece bizi görüyorlar.

Taşkın Adıgüzel: Şöyle de bir durum var. Rol model oluşturmak çoğu zaman tehlikeli olabiliyor veya tehlikeli bir şeye dönüşebiliyor. Oraya giderken bizim bazı hassasiyetlerimiz var. Giyim tarzımızdan, konuşma şeklimize, günlük alışkanlıklarımıza kadar birçok şeyi o kapının arkasında bırakıp içeri giriyoruz. Ama bizim çalışmaların temelini oluşturan kısım burada ortaya çıkıyor. Yani, çocukların kimlik oluşturma süreci, kendi özelliklerini ve güçlü yanlarını keşfetmesi, kendi olma süreci...

Moa'taz Dajani: Biz çalışmalarımız sırasında, çocukların geldikleri toplumda kimleri rol model aldığını öğrendik ve bu bizim önemseydiğimiz bir şeydi. Kendi toplumlarında kahraman ya da rol modelin kim olduğunu öğrenmeye çalışıyoruz çünkü yaşadıkları topluluğun güçlü yönlerinden yola çıkarak bir şeyler inşa etme fikirleri buradan doğuyor. Sizin dediğinize yakın bir şekilde kalıba sokmaktan ziyade, olumlu özellikleri pekiştirecek bir imkân doğuyor buradan. Çünkü aldıkları resmi eğitimde kendi toplumlarını aşağı görmelerine neden olan şeyler var, eğitim sisteminin kötülüğünden kaynaklanan bir şey bu. Toplumlarını araştırma ve keşfetme sürecinde ise kendi cemaatlerini başarılı kılan kişileri bulmaya çalışıyorlar. Özellikle gençler, çok fazla problemleri olduğunu ve dünyadaki en büyük problemlerin kendilerine ait olduğunu düşünüyorlar. Fakat kendi toplumsal geçmişlerini araştırdıklarında geçmişteki bazı zor süreçlerden, savaşımlardan, kıyımlardan nasıl çıktığını, bunların üstesinden nasıl geldiğini algılayıp, bir arada kalmanın gücünü görebiliyorlar. Biz bu süreçte, çocukların bu yöntemi bir çalışma haline getirip sunmalarını önemli buluyoruz. Kendi toplumlarından utanmadıkları, geçmişteki hikâyeleri veya kahramanları belgeleyerek sundukları ve diğer çocuklara da örnek olabilecek bir kitap ya da sergi gibi...

Övgü Gökçe: Ama pek çok ülkede tarihin içinden önemli kişiliklere yoğunlaşmak, genel milliyetçi söylemler içinde fazlasıyla öğrenilmiş kahramanlar bulup çıkarmak anlamına gelmez mi? Yani kendi tarihinin içinden kahraman çıkarırken aşırı milliyetçi olmayan, hakim tarih algısına alternatif ya da bazı tarihsel gerçeklerle yüzleşmeyi başaran bir model izlemek nasıl mümkün olabilir?

Moa'taz Dajani: Bununla ilgili yaptığımız çok fazla çalışma var. 1948'den 98'e kadar geçen 50 yıllık süreçte Filistinliler'in İsrail tarafından nasıl dışlandığını gösteren, geçmiş hikâyelere yönelik bir örnekten bahsedebilirim. Bu proje 4 sene sürmüştü. Bu projede çocuklar foto muhabirliğinden fotoğrafçılığa kadar güzel sanatların farklı alanlarında bir çok şey yaptı. Bu süreçte onların neye odaklanacağı önemliydi. Önce onların ilgi alanlarını ve umutlarını başlangıç noktası olarak aldık. Herhangi bir okutman veya eğitmen yoktu. Çocuklar ne yapmak istedikleri konusunda bizi yönlendiriyordu. En sonunda onlardan Filistin'e odaklanmalarını istedik. Ve böylece hem kendilerinin hem de kendi toplumlarının geçmişlerindeki umutlu anları keşfedip, onları hatırlayarak ve onların farkına vararak bir çalışma gerçekleştirmiş olduk.

Atalay Göçer: Ben daha çok izlediğimiz filmler üzerinden yola çıkarak bir yere gelmek

istiyorum. Mesela Uluslararası Af Örgütü'nün ortakları arasında olduğu *Çocukların Hakları* seçkisindeki filmlerde münferitmiş gibi daha kişiselleştirilmiş öyküler dinledik ve bu çocukların mağdur olduğuna dair bir izlenime kavuştuk. Bir çocuk göçmendi, çok mutsuzdu, sıkılıyordu. Bir çocuk eşcinseldi ve okul arkadaşları tarafından rahatsız ediliyordu. Bir çocuk çalışıyordu ve 3 avro kazanıyorsa eve mutlu gidiyordu. Ama dün setrettiğimiz filmle bugünkü Haklı Televizyon filmleri dışındakileri birlikte düşünecek olursak daha çok çözüm odaklı şeyler vardı. Durum tespiti gerekli olabiliyor; ama sanki çok münferit ve sistem eleştirisi yapmayan bir yerde duruyor. Bu yüzden ilk seçkideki filmleri çok beğendiğimi söyleyemeyeceğim. Bir de çocukların kendi yaptıkları, emeklerini kattıkları filmler vardı. Bu filmler için belirli fonlar alındığını hepimiz biliyoruz. Bazı filmlerde çocuk işçiliğine dair eleştiriler yapıldı. Bir yandan çocuk işçiliğine yönelik eleştiriler yapılırken, diğer yandan bu filmlerin yapımı da bir iş ve bu çocuklar da bu sürece katıldılar. Burada bunu bilen biri var mı, bilmiyorum, ama bu filmlerin yapımında çocukların emekleri ücretlendirildi mi, yoksa gönüllü olmaya mı teşvik edildiler? Eğer gönüllü olmaya teşvik edildilerse bu biraz emek sömürüsü olmuyor mu? Onlara huzurlu, kendi çocukluklarını yaşayabilecekleri bir ortam kurmayı vadeden veya bunu öneren filmler kendileriyle biraz çelişmiş olmuyorlar mı? Çatışma bölgeleri söz konusu olduğunda çocuk işçiliğine bu kadar karşı olmak birincil bir hedef mi olmalı? Yoksa çocuk işçiliğine dair koşulların nasıl iyileştirilebileceğine dair çalışmalar yürütülebilir mi? Ya da bu alanda ne gibi çalışmalar yürütülüyor, sizler neler yapıyorsunuz ya da yapan kurum kuruluşlar var mı?

Övgü Gökçe: Burada oyunla işi ya da sanatı nasıl ayırdığın önemli... Şunu da unutmamak gerekir; bu kurumların yaptığı bu tür filmler hiçbir noktada kâra dönüştürülmüyor veya satılmıyor. Onlar bunu böyle gerekçelendireceklerdir.

Azize Leygara: Burada, çalışmaların amacına bakmak gerekiyor. Filmler yapılıp ticari amaçla ortaya çıkıyorsa, bu durum tartışılması gereken bir konu. Ama bizim yaptığımız çalışmalarda şöyle şeyler olabiliyor. Çocuklarla fotoğraf çalışmaları yapıyoruz. Ama çocukların fotoğrafçılıkla ilgili sanatsal yönlerini geliştirme amaçlı değil. Oradan bir yetenek çıkarsa ya da devam etmek isterse o konuda desteklenebilir. Bizim asıl yaptığımız ise, çocuğun özgüvenini desteklemektir. Suçu daha farklı algılamasını, algılayış şeklini değiştirmeyi ya da demokratik reflekslerin oluşmasını amaçlıyoruz. O noktada fotoğrafı ya da resmi bir araç olarak görüyoruz. O fotoğrafın sergilenmesinin amacı çok önemli. Onu sergilediğimiz zaman daha çok, çocuğun yaptığı çalışmaları kendisinin de görebilmesi, aynı zamanda toplumun diğer kesimlerinin de onun algısını daha iyi anlayabilmesi amacıyla yapıyoruz. Çocuklarla bu tür çalışmalar sadece bir sergi için yapılsaydı, kesinlikle dediklerinize yüzde yüz katılırdım. Zaten o durum, çocuk çalışmasının temeline dinamit koymaktır. Sırf filmi çekmek için çocuklarla böyle bir çalışma yapıyorsanız, o durum çok tartışılacak bir şeydir. Fakat bir çalışma yaparken, bir amacınız varsa ve bu bir araçsa durum değişir. Fotoğraf, video, boya, kâğıt birer araçtır. Bunun üzerinden yapıyorsa hem kamuoyuna yönelik, hem de çocuklar için yararlı olduğunu düşünüyorum.

Moa'taz Dajani: Çocuk ve gençlik konularındaki bu hassasiyetleri göz önüne alırsak filmde ziyade animasyon daha iyi bir yöntem. Çocuklar üretimde daha fazla rol alıyorlar, kendilerini çok daha özgür hissediyorlar, kendileri görüntülenmediği için ve kurgu animasyon üzerinden gittiği için, kendilerini daha iyi hissediyor ve daha iyi ifade ediyorlar.

Taşkın Adıgüzel: Bir de, araç olarak kullanılan yöntemlerde, videoyu seçip, "Haydi çocuklar bugün video yapacağız" gibi bir yöntem kullanmıyoruz. Orada katılımcılık ilkesini ön planda tutmak zorundayız. Fotoğraf çalışmamızı tamamıyla gönüllü bir grup çocukla beraber yaptık. Bazı çocuklar çıkıp "Ben kendimi fotoğrafla değil yazıyla ifade etmek istiyorum" diyebilir. Bu biraz da bu aracı hangi yöntemlerle birleştiriyoruz ile ilgilidir. Çocuğun hangi güçlü yanları vardır? Çocuğun o güçlü yanlarını kendisiyle beraber geliştirmek amacıyla kullanılan alternatif yöntemlerden biridir bu. Ve neden hep yaratıcı sanat atölyeleri diyoruz? Bunun içerisinde sadece resim, müzik, sinema yok. Aslında sanatla ilgili bütün disiplinler var ve bu tamamıyla bir ifade biçimidir. Orada çocuklardan küçük sanatçılar yaratmak söz konusu değil. Çocuğun kendini ifade etmesi amaçlanır. Çocuk 100 farklı dille dünyaya geliyor. Kendini ifade etmenin birçok yolu vardır ve biz sadece bu ifade şekillerini artırmaya çalışıyoruz. Bir de sokakta çalışan çocuklarla ilgili söylemek istediklerim var. Biz aktivistlerin, savunucuların, çocuk çalışması yapan insanların tıkanıp noktalar o kadar çok ki... Ve bunların karşısında artık kendimizi iyi hissetmiyoruz. Çünkü kendi içinde çok çatışmalı bir durum. Mevcut dinamiklerle genel yapı içerisinde, bir çocuk sokakta çalışmalı mı çalışmamalı mı? İdeal bir noktadan yaklaşırsak, filmlerde de izlediğimiz gibi çocuklar, fiziksel ve ruhsal devinimine zarar verecek işlerde kesinlikle çalıştırılmamalı. Bu kesin ve net bir maddedir bizim için. Ama Diyarbakır şartlarında birçok çocuğun dışarıda çalıştığını görüyoruz. Bu durumda, bu dinamiklerin farkında olarak, yöntemi değiştirip çocuğun çatışma çözme becerisi ve sokaktayken kendini nasıl muhafaza edebileceği, sokakta karşılaşacağı riskler karşısında kendini nasıl koruyabileceği ile ilgili alternatif çalışmalar üretmek gerekiyor. Çünkü bu sorun çocukla ilgili değil. Bu noktada, biraz daha savunuculuk yapmak gerekiyor. Çünkü sistemle ilgilidir.

Kemal Yıldızhan: Ben bir örnek vermek istiyorum. Yıllar önce DSM'de yapılan bir programda böyle bir tartışma olmuştu. Ümit Kıvanç'ın kilim yapan kızlarla ilgili bir belgeseli vardı; *Kökler ve Kızlar*. Bu belgesel Van'da çekilmiş. Van'da belediye, göçle gelen Vanlı çocukları bir araya toplayıp kilim yaptırdıkları bir atölye kurmuşlar. Çocukların yaşları da genelde 12-13. Bunlara ücret veriyorlar. Orada Enver Özkahraman'ın da içinde olduğu bir ekip, bu çocuklardan çalışma grubu kuruyor ve onlara el yapımı kilimler yaptırılıyor. Sağlık muayenesinden geçiyorlar, yemek yiyorlar. Bu arada da kilimleri yapıyorlar. Hatta bize getirip belgeseli gösterdiler. Bu kilimlerin yapılma süreci, çocukların göç hikâyesi, yoksulluk derken o kilimleri de satıp gelir elde etmeye çalışıyorlar. DSM'ye de getirmişler ve üzerine fiyat koymuşlar; bugünkü parayla 300 lira, 500 lira gibi rakamlar... Kimse alamıyor tabi. O sırada Ümit Kıvanç ve Enver Özkahraman salondaki izleyicilerle sohbet ediyor. Katılımcılardan biri alamamanın vicdani sorumluluğuyla dedi ki, "Bu kilimleri neden Avrupa'da satmıyorsunuz? Gidip bu işleri neden Avrupa'da yapıyorsunuz?"

Çocuklar yapmış ve çok ilgi görür.” Ümit Kıvanç dedi ki, “Oraya gidersek diyecekler ki, bunlar çocuk çalıştırmışlar. Bir de başımıza bela gelir.” Bizim de konuştuğumuz buna benzer bir şey. Bir taraftan sizin koyduğunuz üst çita var ama bir de böyle bir gerçeklik var...

Katılımcı: Atalay’a bir sorum olacak. Bu koşullarda çatışmalı ortamın ya da savaş ortamının çok daha önemli olduğunu mu söylemeye çalıştın? Önceliğin o olması gerektiğini... Çalışma koşulları zaten zor bir konu. Ama çatışmalı ortamda çocukların çalışması daha da büyük bir sorun.

Atalay Göçer: Çatışma koşulları kendi koşullarını ve kendi şartlarını oluşturduğu için orada farklı çocukluk rolleri oluşturuluyor. Siz kafanızda kadınlık ve erkeklik rol modellerini belirlerken çocuğa da bir rol modeli atfediyor ve “Bir çocuk oyun oynamalı” diyebiliyorsunuz; çatışma koşulu da buna pürüz yaratan bir etken olarak görülüyor. Oysa ki çatışma koşulları ve çocuğun kendisi bir aradayken, başka türlü bir çocukluk rolü oluşuyor aslında.

Övgü Gökçe: Ama onu ayırıştırmak kolay değil ki. O zaman da doğa atfetmiş olursun çocuğa; dönüşebilme özelliği gibi. Mesela çatışmaya göre dönüşebilmek çocuk için doğal görülmeli ve o şekilde mi kabul edilmeli? Çatışma ortamında illa dönüşebilen bir çocuk modeli varsaymak da zoraki bir rol modeli değil mi? Bunlar çocuğa doğa atfetmek anlamına gelir ve o da tehlikeli bir noktaya gider.

Atalay Göçer: Ben aslında tam da çocuğa bir doğa atfetme ve onun üzerinden davranmaya karşı çıkıyorum. Her bölgenin, her coğrafyanın, her toplumun farklı çocukluk deneyimleri vardır. Bu deneyimi keşfetmek ve ona göre davranmak gerekir. Yani bir üst çita belirleyip “Çocuk oyun oynamalıdır, çocuk şunu yapmalıdır, bunu yapmalıdır” demek yerine, o koşullarda nasıl bir çocukluk yaşayabilir, kendisini çocuk olarak nasıl var edebilir sorusunu keşfetmeye yönelik çalışmak gerek.

Emin Sarıkaya: Aslında Atalay’ın sorusu çok haklı bir soru. Çocuk deyince böyle bir ayırım yapıp, emeğinin karşılığı yoktur, gibi bir yere düşmek tehlikeli bir şey. Belki Taşkın’ın bahsettiği ‘katılımcılık’ noktasından bakmak gerekir. Orada çocuk haklarını çocuklarla beraber, katılımcı bir yöntemle çalışmak, çocuğun yaratıcılığını geliştirmek gibi bir takım hedefler var. Aynı zamanda çocuğun bir emeği var ve bunun karşılığı para değil. Yani eğer siz zaten o ürünü orada satıyorsanız bir problem vardır. Böyle bir süreç de işliyorsan onun emeğinin bir karşılığı vardır. Siz o çalışmayı yaparken çocuğun ihtiyacını karşılıyor musunuz? Yani fiziksel ihtiyaçlar ve ortaya çıkan ürün noktasında çocuğun emeğine saygı var mı? Bunu kamuoyuyla paylaştığınızda çocuklara geri dönüp sonuçlarını paylaşıyor musunuz? O çocukların isimleri geçiyor mu? Zaten maddi karşılık tartışmalı bir konu. Biraz böyle bakmak gerekir; evet bir emek ve karşılığı vardır, ama bunu kapitalist bir mantıkla düşünmek zorunda değilsiniz.

Atalay Göçer: Bu çocuk, babası hapiste ya da dağda olan ve evi geçindirmek zorunda olan

bir çocuk olabilir. Yani çocuğun çalışması gerekir. Çocuğun çalışması ve para kazanması da gerekiyorken onları sanat atölyesine mi kapatmak lazım? Yoksa bir zanaat öğretip kendi evinin de ekmek parasını kazanabileceği bir duruma mı getirmek lazım? O yüzden, çocuk para kazanmamalıdır, çalışmamalıdır deyip bu kadar kesin reddetmeyelim.

Azize Leygara: Bu tam da az önce bahsettiğim çocuklarla çalışan kişilerin çaresiz oldukları gerçeğine yaklaşıyor. Hem çocuk işçiliğiyle hem şiddetle ilgili aynı noktada kalabiliyoruz. Yani o kadar çaresiz bir durum ki... Ama bazen tehlikeli yerlere de gidebiliyor. “Şimdi mücadele sürecindeyiz, kadın haklarını karıştırmayalım; şimdi çatışma ortamı var, çocuklar ölüyor, işçilik onun yanında ne” gibi... Böyle. Bazı noktaları bütün olarak düşünmek gerekiyor. Var olan bölgesel koşullara da tamamıyla katılıyorum. Örneğin, Ben ü Sen’de çocuklar Perşembe günü su satmaya mezarlığa gidiyorlar. Çalışıyorlar, aynı zamanda orada yiyecek dağıtılıyor. Şeker, portakal gibi şeyler. Biz o çocuklara gitmeyin diyemiyoruz. Çünkü normal hayatlarında onu yiyemiyorlar. Perşembe günü gidip orada o portakalı yemezse başka zaman yiyemeyecek. Bunun dışında farklı alternatifler geliştirmeye çalışıyoruz. Ama hiçbir şekilde “Gitmeyin” diyemiyoruz. Olmadığı zaman gidip çöpten alıp yiyor, ki bu daha büyük bir risk. Orada onu daha çok kendini koruyabilecek duruma getirmeye çalışıyoruz ya da sokakta çalışmasına göz yumuyoruz. Zaten hiçbir zaman çocuğa “Sokakta çalışma” demiyoruz. Birçok konuda, ulusal ve uluslararası alanda savunuculuk yapıyoruz. Devlete karşı baskı unsuru olmaya çalışıyoruz. Yapmaya çalıştığımız şey, bunu en asgari düzeye indirebilmek ve çalışmadığı saatlerde onunla beraber vakit geçirerek onu biraz daha güçlendirebilmek, iyi hissetmesini sağlamaktır. Çocuklukla ilgili iyi anılar bırakabilmek bile tek başına önemli bir başarıdır. Kendini güvende ve iyi hissedeceği iyi bir ortam oluşturup, ona bu duyguları hissettirebiliyorsanız, çocuk için kendi içinde önemli bir gelişmeye ön ayak oluyorsunuz demektir. Çok büyük iddiaların, bu koşullar içerisinde ciddi tehlikesi vardır. Ama bu koşullar içerisinde bunları yapabilmeye çalışmak önemli. Yapabilmek de demiyoruz, yapabilmeye çalışmak... Biz ÇAÇA olarak hep bunu söyleriz: “Biz yapabilmeye çalışıyoruz.”

*Söyleşi sırasında Moad’az Dajani’nin çevirmenliğini yapan Fırat İpek’e teşekkür ederiz.

SİVİL TOPLUMLA İNSAN HAKLARI VE SINEMA

FİLM GÖSTERİMİ VE TARTIŞMA PROGRAMI
EYLÜL - KASIM 2012

6 Ekim 2012 Cumartesi, 16:30

3 Saat (Bir ÖSS Belgeseli)

film gösterimi: Can Candan, Türkiye
yönetmen: Can Candan, Türkiye

Sümerpark Cep Sineması

7 Ekim 2012 Pazar, 14:30

Sınıf (Entre Les Murs)

film gösterimi: Laurent Cantet, Fransa
yönetmen: Laurent Cantet, Fransa

Eğitim-Sen Gösterim Salonu

yuvarlak masa tartışması: Gençlik Çalışmaları, Eğitim ve Örgütlenme
konuşmacılar: Hakan Korelli (Diyarbakır Eğitim-Sen)
Hamdusena İkkubhar (YG-21 Kent Konseyi Gençlik Meclisi)
Devin Bahçeci (İstanbul Bilgi Üniversitesi
Sivil Toplum Eğitim ve Araştırma Birimi)

FİLM GÖSTERİMİ

3 Saat (bir ÖSS belgeseli)

Yön: Can Candan, Türkiye, 2008, 118 dk.

Adını Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı'nın süresi olan 180 dakikadan alan *3 Saat* belgeseli, 2004 yılında ÖSS'ye giren 2 milyona yakın adaydan, İstanbul'un farklı semtlerinde yaşayan ve farklı sosyo-ekonomik yapılardan gelen 6 gencin bir senelik ÖSS maratonu sırasında yaşadıklarını konu alıyor.

Sınıf (Entre les Murs)

Yön: Laurent Cantet, Fransa, 2008, 128 dk.

Sınıf, Paris banliyösünde bir lisede öğretmenlik yapan François ve arkadaşlarının 14-15 yaşlarında çoğu göçmen çocuklardan oluşan, farklı kültürler ve tavırların birbiriyle çatıştığı bir sınıftaki mücadelesini anlatıyor. Cannes'da Altın Palmiye ödülünü alan film, öğretmen-öğrenci ilişkisini eğitim, kimlik, demokrasi ve özgür ifade gibi tartışmalar ışığında ele alıyor.

YUVARLAK MASA

Gençlik Çalışmaları, Eğitim ve Örgütlenme

7 Ekim 2012, Diyarbakır Eğitim-Sen Gösterim Salonu

Diyarbakır Eğitim-Sen ve Yerel Gündem 21 Kent Konseyi Gençlik Meclisi İşbirliğiyle

Konuşmacılar: Hakan Korelli (Diyarbakır Eğitim-Sen)

Hamdusena İlkbuhar (Yerel Gündem-21 Kent Konseyi Gençlik Meclisi)

Devin Bahçeci (İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Eğitim ve Araştırma Birimi)

Moderatör: Övgü Gökçe (DSM)

Övgü Gökçe: Konuşmacılarımız kendi çalışma alanlarından ve gençlik ve eğitim çalışmalarıyla ilişkilenen bazı örneklerden bahsedecekler. Ama asıl olarak tartışmayı deneyimlerimiz üzerinden, hep birlikte ilerletmek istiyoruz. Bu programı hazırlarken özellikle Türkiye dışından, hem Diyarbakır ve bölge hem Türkiye bağlamıyla bir yerinden ilişkili olabilecek film örnekleri seçmeye çalıştık. Bu anlamda bir Fransız gettosunda yaşanan öğrenci-öğretmen çatışmasının aslında buralara dair de çok şey söyleyeceği inancıyla yola çıktık. Konuşmacılarımız tartışmayı açmak konusunda bize kılavuzluk edecekler.

Hakan Korelli (Diyarbakır Eğitim-Sen): *Sınıf* filminde en çok göze çarpan olgu, öğretmenin yaşadığı çelişkilerdi. Öğretmenin, gerek kişiliğinde, gerek sınıf ortamında pek çok çelişkiyle yüz yüze geldiğini gördük. Demokrat gibi görünse de çaresiz kaldığı durumları gördük. Neden böyle olmuştur? Bunlar üzerine konuşmak istiyorum... Uzaydan bir varlık dünyayı ziyaret edecek olsa ve kazara bir okulumuza denk gelip de okuldaki eğitimi görse, acaba bu insanlar burada neler yapıyor, diye düşünürdü... Herhalde çocukların birbirlerine benzetilmeye çalışıldığını düşünürdü. Toplumsal açıdan yaklaştığımız zaman eğitimin gerekliliğini ya da doğallığını yadırgayamayız. Çünkü eğitim hayatımızda her zaman yer alacak bir olgudur. Eğitimi bu kadar sakat bırakan belki de okul sistemidir. Yani formel eğitimidir. Eğitim ilk önce, sistemli olarak mabetler etrafında şekillenmiştir ve daha çok bireyseldir. İnsanın toplumsal evrim sürecinde insan toplulukları değiştikçe eğitim sistemi de kendini yenilemek zorunda kalmıştır. Sorun da tam olarak burada, eğitimin sistemleşmesinde ve kurumsallaşmasında başlamıştır. Kendi çağımıza gelmeden önce feodal sisteme bir kavşak noktası olarak dönüp baktığımızda, sadece belirli zümrelere daha çok dini ya da skolastik eğitim verildiğini görüyoruz. Yani eğitim sistemine dâhil olmanız için aristokrat olmanız gerekir. Alt sınıftan olan birey ise ancak kendini ispatlamışsa, zihinsel olgunluğa erişmişse, yaşadığı toplumun biraz üzerinde ise eğitime dâhil edilebilirdi. Zaten Ortaçağ eğitimi de bugünkü eğitimden farklı olarak, fiziğin yerine metafiziğin, kimyanın yerine simyanın, astronominin yerine astrolojinin olduğu bir eğitim sistemiydi. Sanayi devrimiyle beraber bunların büyük çoğunluğu değişmiştir. Çünkü üretim toplumsallaşınca eğitim de kolektif hale gelmek zorunda kalmış, bildiğimiz anlamıyla okullar başlamış ve eğitim kurumsal boyut

kazanmıştır. Üniversitelerde eğitimin tanımı şöyle yapılır: “Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla istendik davranış kazandırma süreci.” Aslında bu bile üzerinde epey düşünülmeli gereken bir tanım. İstendik dediğimizde, isteyen kimdir ya da istenen davranış nedir? Bunları irdeleyebilirsek daha sağlıklı düşünebiliriz.

Okullar ilk olarak istihdam hedefiyle açılmıştır. Ekonomik sistem değişmiş ve burjuvazi kendi istihdamını yaratmak için eğitime de el atmış, kurumsallaşmaya gitmiştir. Bugün bile eğitimin meslek bazında düşünülmesi bundan kaynaklanmaktadır. Kendi eğitim sistemimizi ele alalım. Çevre mühendisliği ile inşaat mühendisliğini düşünelim. Bunların ortalama 16 yıllık bir eğitim almaları gerekiyor. 15 yıl boyunca iki alanda okuyan öğrencinin alacağı eğitim aynıdır. Sadece bir yılları farklıdır. Bu, bize okullarda belli bir standartlaşmanın hedeflendiğini göstermektedir. Okula yeni başlayan bir bireyin ilk öğreneceği şey bir otoritenin varlığını kabullenme olacaktır. Durum böyle olunca, filmde de gördüğümüz gibi, kişiliğiniz ne kadar farklı olursa olsun, bunu tek başınıza kırmanız mümkün değildir. Eğitim sistemleri demokrasiden uzaktır. Kapitalist sistemdeki mevcut okullar demokrasiden uzak olmak, en başında homojen bir ortam yaratmak zorundadır. İzlediğimiz filmde Fransa'nın Paris banliyösünde bir okul görüyoruz. Öğrencilerin çoğu göçmen olduğu halde, hepsinin kullanmak zorunda olduğu dil Fransızca. Öğrenci kendini ana diliyle ifade edemiyorsa bir eksiklik hissediyordur zaten. Ama aynı zamanda bunu yapmak zorundadır da. Filmin en sonundaki sahne önemliydi. Göçmen öğrencilerin çoğunlukta olduğu bir sınıfta, “Neler öğrendiniz” sorusunun cevabı, elbette ki pek bir şey öğrenemedikleridir. Unutmamak gerekir ki, biz de aynı eğitimi aldığımız için biz de aslında onlar gibi düşünüyoruz. Belki de kendi gençliğimize gitsek bu bize bir eksiklik gibi gelmeyecekti. Ama o eğitimi tamamlayan bireyler olarak, bu öğrenciler açısından eğitimin eksik kaldığını söyleyebiliyoruz. Çünkü tam olarak toplumun istediği bireylere dönüşmemişlerdir. Halen o disiplin sağlanamamış, halen aynı sorunlar yaşanmaya devam etmektedir.

Eğitim, topluma belirli bir standart kavuşturma derdindedir. Ve aslında iddia edildiği gibi, eğitim beraberinde eleştirel düşünceyi getiremez. Eğitim eleştirel düşünceyi beraberinde getirirse, öğrencinin ilk eleştireceği şey okul ve eğitim sistemi olurdu. Her sistem kendi devamlılığını sağlamak ve kendini garantiye almak zorunda olduğu için eğitim sistemi bu konuda hoşgörülü davranamaz. İlk olarak çocuklarımızdan yaratıcılıklarını alıyoruz. Çünkü okula yeni başlayan bir bireyi çocukluk çağına alıp bir sınıfta 40-50 öğrenciyle beraber belirli bir müfredata tabi tutmak, ergenlik çağına gelmiş öğrenciyi anlamadan bir standart dâhilinde hareket etmek ya da lisede okuyan bir öğrencinin gençlik heyecanını bilmeden ona yaklaşmak elbette ki çocuğun hevesinin kırılmasına sebep olur.

Öğrencilerde oluşmamış toplumsal tabular, özellikle okullar aracılığıyla oluşturuluyor. İngiltere’de bir okulda öğretmen, okula yeni başlayan bir öğrencinin elinde kâğıt kalem resim yaptığını görür. Öğrenciye sorar: “Resim mi yapıyorsun?” Öğrenci, “Evet” der. “Ne resmi yapıyorsun” der öğretmen. “Tanrı’nın resmini yapıyorum” der öğrenci. Öğretmen kendinden beklenen cevabı verir; biz de olsak büyük ihtimalle bu cevabı verirdik: “Ama kimse Tanrı’nın nasıl görüldüğünü bilmiyor ki!” Öğrenci de şu cevabı

verir, “İyi ya, bundan sonra artık herkes bilecek.” İşte bizim eğitimde yaptığımız şey, öğrenciyi kendi hayal gücünden soyutlayıp, öğretmenin düşündüklerini öğrenciye dayatmak oluyor. Tabuları kafasına yerleştirdiğimiz yer aslında okul ortamı oluyor. Düşünce dünyası yoluyla aslında bireye hükmedilmiş oluyor. Bu duruma anarşist eğitim düşünürü Max Stirner , “kafadaki tekerlek” hali der. Aslında iddiamız şudur; insanın zihnini özgürleştireceğiz. Hâlbuki bunu yapamayız. Tam tersine insan zihni bizim için bir araç olur. Biz bu sistem devam etsin diye insan zihnini kullanıp onun kafasına tekerlekler koyarız. Hatta bununla da yetinmeyiz; bunun doğru olduğunu üstüne basa basa söyleriz öğrenciye. Üstelik bunun doğru olduğunu kendimiz de yaşarız ve artık bu tekerlekler kalbe de inip vicdanileşir. Onun doğru olduğu ortaya çıkar ve artık aynı zamanda kalbine bir adet de jandarma karakolu yerleştirmiş oluruz. Filmde de öğretmenin yaşadığı çelişki bundan kaynaklanıyordu. Eminim bu çelişkiyi bunun farkında olan tüm eğitimciler yaşıyordu. Yanlış giden bir şeyler olduğunu bilir, ama aynı zamanda vicdani, öğrenciyi ona hazırlaması gerektiğini de söyler. Sınavların adaletsiz olduğunu biliriz, ama öğrenciyi sınava hazırlarız. Öğrencinin yaptığı şeyin disiplinle ilgili olmadığını, onun kişiliğini yansıttığını biliriz, ama standartların üstünde ya da altında olduğu için onu bir çizgiye çekmeye çalışırız. İşte bu, eğitimden geçtiğimiz bir göstergesidir. Çünkü biz de aynı eğitimi aldık ve biz de bugün o çizgiye tabiyiz. Kalbimizdeki jandarma karakolları bizde vicdani baskı yapmakta ve aynı şeyleri yapmayı bize de şart koşturmaktadır.

Filmde gördüğümüz aynı sıkıntıları biz de bu ülkede ve bölgede yaşıyoruz. Çünkü öğrenciler kendi ana dilleriyle konuşmadığı için ve bütün ülke genelinde aynı müfredat uygulandığı için bu bölgede çocuklar, eğitim sistemine göre belirli bir standardın altında kalıyorlar. Ve sonunda da girmek zorunda oldukları bir sınav vardır. Sınavlar eğitim sisteminin eleme yöntemidir. Çünkü genç nüfus çok yoğundur. Bu genç nüfusun bir meslek sahibi olabilmesi için bu eleme aracı olmalıdır ve bu araç da olsa olsa bir sınav olur. Her ne kadar bunun bir sıralama olmadığı, kişinin bütün hayatını 3 saatle değerlendiremeyeceğimiz söylene de aslında bunun tam da bu demek olduğunu hepimiz görüyoruz. Çünkü bir elemedir, elenen dışarıda kalacaktır. Sistemden çıktığınız zaman eğer eğitim sistemini başarıyla bitirdiyse size bir diploma verilecektir. Toplumbilimci Randall Collins’in “Diploma Toplumu” ifadesinde de kast ettiği aslında budur. Günlük hayatta aslında yapabileceğiniz pek çok şey vardır. Ama sırf diplomanız yoktur diye o işleri yapamıyorsunuzdur. Kendinizi yeterli hissetmezsiniz. Çünkü o etiket, o değer size biçilmemiştir. Zaten sistem, sınavlardan elendikten sonra bile gelecek kaygısı aşılamıştır öğrencilere. Bu kaygı sürekli devam edecek ve sonunda da öğrenci başarılı olsa bile bu sistemden farklı düşünmeyecektir. Çünkü bu sistemde yetişmiştir ve bu sistemin gerektirdiklerini düşünecektir.

Anton Çehov’un Latince öğrenme serüveniyle ilgili hikâyesini hatırlayalım: Çehov’un amcası, kedi yavrusunun bulunduğu odaya bir fare getirir. Ama yavruda avlanma içgüdüğü daha gelişmemiştir, onun için de fareye pek ilgi göstermez. Amca kedi yavrusunu döver. Aynı süreç ilerleyen günlerde de tekrarlanır. En sonunda amca bu kedi yavrusuna bir şey öğretilmeyeceği sonucuna varır. Yavru daha sonra her yanıyla normal bir kedi olduğu halde ne zaman bir fare görse korkuyla terler ve kaçar. Çehov şöyle bitirir öyküsünü:

“Amcam kedi yavrusuna avlanmayı öğrettiği gibi bana da Latinceyi öğretti.” Çehov de bizimkine benzer bir sistemden geçmiştir. Eğitimin amacı soru işareti uyandırmak olmalıdır. Ama eğitim sistemi bizi ancak cevap vermeye alıştırmıştır. Böylelikle, bireyin özgür iradesini elinden almış olursunuz. Seyrettiğimiz film, eğitim sistemini eleştiriyordu. Bir araç olarak düşündüğümüz zaman, filmi izledikten sonra kafanızda soru işaretleri uyandırıyor, yargılama ya da eleştirme ihtiyacı hissettiriyorsa, eğitim böyle bir şeydir. İlla ki bir cevap bulmak, o cevabı karşınızdakine söylemek olmamalıdır.

Övgü Gökçe: Şimdi pek çoğumuzun hemfikir olabileceği bu durum tespiti üzerinden sistemin ve eğitimin varsaydığı ‘genç’ kimliğinin nasıl kendi içinde alternatif alanlar yaratabileceğine bakmak istiyoruz. Diyarbakır örneği için Yerel Gündem 21 Kent Konseyi Gençlik Meclisi’nden Hamdusena İlkbahar söz alacak ve kendi pratik uygulamalarından, gençlerin okul dışında ve sivil alanlarda nasıl örgütlendiğinden söz edecek.

Hamdusena İlkbahar (YG-21 Kent Konseyi Gençlik Meclisi): Ben de gençler, gençlik politikaları, gençlik alanında yapılan ya da yapılamayan örgütlenme ile ilgili konuşacağım. Kent Konseyleri, Yerel Gündem 21 programının sona ermesinden sonra İçişleri Bakanlığı’nın uygulamaya soktuğu ve Belediyeler Kanunu’nun 76’ncı maddesine göre zorunlu kıldığı bir kurumdur. Nüfusu 50 bini geçen belde, kent ve illerde Kent Konseyleri kurulması zorunludur. Bu tamamen İçişleri Bakanlığı’nın yasal mevzuatıdır ve 2005 yılında kabul edildi; Türkiye’nin birçok yerinde de kuruldu. Kent Konseyleri’nin alt birimlerinde Kadın Meclisi, Gençlik Meclisi, Spor Meclisi ve Sağlık Meclisi vardır. Bunlar, Kent Konseyi Yürütme Kurulu’nun kurduğu ve yürüttüğü, ihtiyaca göre oluşturduğu platformlardır. Gençlik Meclisleri de, mahalle meclisi, lise öğrenci temsilcileri, üniversite kulüp temsilcileri, öğrenci konseyi, siyasi partilerin gençlik kolları temsilcileri, yani kentte çalışma yapan gençlik alanındaki tüm dernek ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan bir platformdur. Biz de Diyarbakır’da böyle bir yapı içinde yer alıyoruz ve yeterince temsiliyetin olduğu bir platform oluşturmaya çalışıyoruz. Oluşan bu platform, gençlerle ilgili çalışma yürütüyor. Meclis olmasının en büyük avantajı ise karar alma mekanizmalarını etkileyebilmesi. 2003-2004 yıllarında seçilme yaşı 30’du. Bunun 25’e indirilmesini Türkiye’deki Kent Konseyleri’nin Gençlik Meclisleri sağladı. Ulusal Gençlik Parlamentosu, Türkiye genelindeki tüm Kent Konseyleri’nin oluşturduğu bir platformdur. Bunlar bir araya gelip, böyle bir baskı yaparak Türkiye’de bu düzenlemeyi değiştirmeye çalıştılar. Yerelde de Gençlik Meclisleri’nin en önemli etkinliği yine bu alandır. Diyarbakır’da ya da Türkiye’nin birçok yerinde, belediye hangi partiye bağlıysa o partinin gençlik kolları başkanı belediyenin meclisindedir. Ama aslında bu yanlış bir uygulama. 2010 yılında Ulusal Gençlik Parlamentosu, yani Türkiye’deki tüm Kent Konseyi Gençlik Meclisleri, bunun önüne geçmek için, “Her Meclise Bir Genç” kampanyasını başlattı. Gençlik Meclisleri zaten o kentin gençlik alanındaki temsilcilerinden oluşuyor; dolayısıyla meclislerde (il genel meclisi, belediye meclisi) yer alacak gençlik temsilcisi doğal olarak Gençlik Meclisi temsilcisidir, diye düşünüldü. Gençler adına yer alacak temsilci orada gençliğin sesini duyurabilsin ve karar alma mekanizmasını etkileyebilsin diye harekete geçildi ve başarılı da oldu. Her mecliste artık bir genç bulunuyor diyebiliriz. Tabii bunu ne kadar başarabiliyoruz, onu tartışacağız. Hâlâ aynı mantık var. Siyasi partilerin gençlik

kolları başkanı direkt meclise gidiyor. Diyarbakır'da bu, Kayapınar Belediyesi ve Sur Belediyesi'nde aşıldı. O ilçede görev alan meclisler hangisiyse onlar dâhil ediliyor ve o dâhil edilenler zaten Gençlik Meclisi üyeleri. Toplantılarda dile getirdiğimiz sıkıntılar varsa üyemiz aracılığı ile meclise gidiyor ya da orada alınan kararlar varsa bizim adımıza oy kullanılıyor.

Bu örgütlenmeyi ise şöyle yapıyoruz. Biz liselerle, üniversite kulüpleriyle her sene eğitim ve öğretim yılının başında bir araya geliyoruz. Onlarla beraber ne yapabiliriz, tartışıyoruz. Ancak bu örgütlenmeyi yaparken okullara erişim noktasında çok sıkıntı yaşıyoruz. Birçok lisede 3-4 sene boyunca müdür, müdür yardımcısı veya rehberlik görevlisi değişmez. Biz her sene onlara resmi yazı ile gider, yasal dayanağıyla, tüm liselerden bir kız ve bir erkek öğrencinin gönderilmesinin zorunluluğunu anlatırız. Ama hâlâ Yerel Gündem 21 Gençlik Meclisi'ni gazete veya televizyon-radyo kanalı olarak bilen hocalarımız, kurumlarımız, temsilcilerimiz var. Bunu bir türlü aşamıyor ve örgütlenirken bu konuda sıkıntı yaşıyoruz.

Katılımcı: Ama sizin meclislerinizin aldığı kararların geçerliliği yok. Yani tavsiye niteliğinde olduğu için kimse uymuyor. Öyle olunca da bir süre sonra sizin açınızdan da işlevsiz hale geldiğini biliyorum. Yani bağlayıcı değil. Bir süre sonra artık atıl bir kurummuş gibi orada duruyor. Yerel Gündem 21'lerin esas problemi, kararlar alınıyor, çok güzel şeyler yapılıyor; ama onun kıymet-i harbiyesi olmayınca, bir süre sonra kurumlar da inancını kaybediyor.

Hamdusena İlkbuhar: Öyle bir sıkıntı var. Ama bu sadece Gençlik Meclisi için geçerli değil. Gençlik Meclisi, gençlik alanında bir şeyler yapmaya çalışan, yasal dayanağı olan bir platform. Mesela Tarih, Kültür, Kentleşme çalışma grubumuz var ve 2013 yılı Diyarbakır Surları Yılı olsun diye bir kampanya başlattılar. Böyle değerli çalışmaların yapıldığı bir Kent Konseyi var ve bunun üyeleri de bu dinamiklerden oluşuyor. Yine de örgütlenmedeki sıkıntıları aşamıyoruz. Özellikle liselerde yaşadığımız bir sorun. Siz öğretmenler buradayken bu konulardan bahsetmek istiyorum ki, ileride böyle şeyler yaşamayalım.

Katılımcı: Peki okullar sınırlama mı gönderiyor, yoksa orada bir seçim mi yapılıyor? Diyelim ki sizler iki tane temsilci istediniz. Bu temsilciyi seçerken neyi ölçü alıyorlar? Yani oradaki öğrenciler kendi aralarında demokratik bir yöntemle mi öğrencileri seçiyorlar, yoksa okul idaresi ismarlama mı gönderiyor?

Hamdusena İlkbuhar: Milli Eğitim Bakanlığı müfredatında, demokrasi eğitimi adı altında okul temsilcileri, ilçe temsilcileri, il temsilcileri ve oradan da tüm illerin il öğrenci meclis başkanları seçilerek mecliste toplanıyorlar. Ama bu o okula göre değişiyor. Diyelim ki, bir hocamız kendi okulunda demokrasiye inandığı için, bu işi layıkıyla yapıyor. Öğrencilerine, sınıf temsilcilerine anlatıp okuldaki düzeni sağlıyor, seçimi güzel bir şekilde yapıp temsilciyi seçiyor. O temsilci normalde Gençlik Meclisi'nde bizim de temsilcimiz olur. Ama kimi okullarda da ismarlama yapılıyor bu işler. Rehber öğretmen ya da müdür yardımcısı iki kişi gönderiyor. Bize gelen öğrenciler böyle olunca bizim kurulu

da etkiliyor. Çünkü bir tarafta işi bilen ya da en azından öğrenmeye çalışan yetenekli kişiler var, diğer tarafta da ismarlama gelen kişiler. İşte Gençlik Meclisi'nin rolü burada ortaya çıkıyor. Biz kolaylaştırıcıyız. Çeşitli etkinlikler, kampanyalar yapıyoruz.

Katılımcı: Aslında bu sistem uygulanıyor ve hocalar biliyor. Bunun canlanabilmesi için sizin çalışmalarınız çok önemli. Size antidemokratik yollarla gelenler de olabilir tabii. Ama en azından demokratik yolla gelenler aracılığıyla aktif bir şekilde o okulun ve öğrencilerin sorunlarını çözmeye yönelik ne yapıyorsunuz? Basına mı taşıyorsunuz? Çünkü çözüm için yaptıklarınızın çok büyük etkisi olacağını düşünüyorum. Orada temsilci seçiminin demokratik yollarla yapılması tek başına yeterli değil. Kesinlikle görünürlük sağlanmalı. Sizinle beraber çalışan öğrenciler okullarının sorunlarını bir yerlere taşıyabilmişlerse, demokratik bir yapıyı okullarına götürebilmişlerse bu sistemli bir şekilde gelişecektir. Bu bir süreç işidir. Sizin buradaki hedefiniz ve amacınız, sorunlara vereceğiniz cevaplar çok önemli.

Hamdusena İlkbuhar: Biz her eğitim ve öğretim yılının başında okullara gidiyoruz. Özellikle sıkıntılı olan okullara gidip Kent Konseyi'nin ve Gençlik Meclisi'nin yapısını anlatırız. Yıl içinde yapılan etkinlikleri anlatan bir dosya sunarız. Okullarında süreci anlatan panel, çalıştay veya organizasyon yapmayı teklif eder, bizim genel kurullarımıza okulun hocalarını davet ederiz. Böyle girişimlerimiz oluyor. Ancak başarı sağlayamadık. Özellikle de sıkıntılı okullarda güven problemiyle karşılaşıyoruz. Ama bunu zamanla aşılıyor.

Övgü Gökçe: Evet, şimdi İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Eğitim ve Araştırma biriminde proje koordinatörü olarak çalışan Devin Bahçeci, bize gençlik ve gençliğin katılımı ile ilgili projelerini ve bu alana dair tecrübelerini anlatacak.

Devin Bahçeci (İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Eğitim ve Araştırma Birimi): Şimdi, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde "Şebeke" adında bir proje yapıyoruz. Şebeke, gençlerin katılım projesidir. Sivil toplumda örgütlü olan ama bazen gönüllülük yapan bazen de profesyonelce çalışan gençlerin, çalıştıkları örgütlerin karar alma mekanizmalarına ve dolayısıyla yaşadıkları toplumun karar alma süreçlerine katılımını nasıl arttırırız üzerine bir proje. Bir taraftan bilgi üretmeye çalışıyoruz, araştırma yapıyoruz, yurtdışındaki Avrupa Konseyi'nin yayınladığı kitapları çevirerek Türkiye'de nasıl kullanılabileceği üzerine tartışmalar yapıyoruz. Diğer taraftan sadece gençlik politikası değil, gençlerin hayatına etki eden tüm konuları kapsayan bir uzaktan eğitim programı yürütüyoruz. Bu yüz yüze eğitim, online tartışma platformu üzerinden ilerliyor. Üç tane çalıştay ve arkasından bir uluslararası konferans yapacağız. Türkiye'de gençlik ve gençliğin katılımı ekseninde neler yapılabilir konusunda bilgi üretmeye ve o bilgiyi yaygınlaştırmaya çalışıyoruz. Şebeke hakkında detaylı bilgiye ulaşmak isterseniz projenin internet sitesine bakarak görebilirsiniz.

Dün ÖSS filmini (3 Saat: Bir ÖSS Belgeseli), bugün de Sınıfı izledim. Bu filmleri izlerken 4-5 tane anahtar kelime çıkardım. Biri katılım, diğeri adalet, diğeri yapılandırmacı

eğitim, sonuncusu da, öğretmen, öğrenci ya da müdür diye devam eden hiyerarşi. Hazır burada birçok eğitmen varken, bir soru sorarak başlayayım. Sizler okullarınızda böyle bir durumla karşılaşılıyor musunuz? Ya da karşılaşılıyor olsanız nasıl bir reaksiyon verirdiniz? O öğretmenin yerinde olsaydınız ne yapardınız?

Katılımcı: İlkokula başladığımda Türkçeyi hiç bilmiyordum. Ve sınıfta yerime oturduğumda öğretmeni öylesine izlemiştim. Şu anda sizi izlediğim gibi. Belirli bir süre sonra kavramlar üzerine, kelimeler üzerine iletişim kuruldukça dayanışma ve kaynaşma başladı. Ama dil çok temel bir sorundur. Mesela filmde çocuk tümüyle okuldan uzaklaştırıldı. Benim koordinasyonumda olsaydı ben o öğrenciyi kesinlikle okuldan uzaklaştırmazdım.

Katılımcı: Ben, Suriçi'nde, Melik Ahmet Lisesi'nde öğretmenim. Ben olsam, böyle bir sınıfa 40 yıl boyunca ders anlatırdım. O derece iyi buldum bu sınıfı. Biz Marksistiz, demokratiz, insan hak ve özgürlükleri gibi hassasiyetlerimiz var. Ama olayın içerisine dahil olduktan sonra öyle olmuyor. Benim çalıştığım okul, her gün kavga olan, öğretmenlerin öğrencilerden çekindiği bir okul. Bir öğrencimiz vardı ve biz onu kazanmak için çabalıyorduk. Derken önce kadın arkadaşlarımıza rahatsızlık vermeye başladı, sonra kadın öğretmenlerimizden birine bıçak sapladı. Öğrenciyi disipline gönderdik. Tabii günümüz sisteminde öğrenciyi atamıyoruz. Sonra bir başka öğretmene bıçak çekince bir öğretmenimiz şikâyetçi oldu. Öğrencinin ailesinin evine ziyarette bulduk ve yine olmadı. En son İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nü devreye sokup bir hafta uzaklaştırdık öğrenciyi. Biz öğrencinin atılmasına karşı çıktık. Sonra öğrencimiz geldi en son başka bir öğrencimizi yaraladı. Şimdi cezaevinde. Yani 65 öğretmenin tamamını tehdit eden bir öğrenciden bahsediyoruz ve biz bu öğrenciyi kazanamadık. Burada sorun hiyerarşi değil. Okullarda gördüğümüz hiyerarşinin yüzlerce katını biz, Ortadoğu toplumu olarak yaşıyoruz zaten. Eğitim sisteminin kendisi çok kötü. Ama bizim toplumumuz eğitim sisteminden daha berbat bir durumda. Öğretmen korkusu, Tanrı korkusunun, aile korkusunun yanında bir hiçtir. Bir bakıma eğitim en masumane alanımızdır, diyebiliriz.

Katılımcı: Aslında temel sorun, öğrencileri dönüştürmeye çalışırken, bizim dönüşüyor olmamızdır. Çünkü mesleğimize başladığımız ilk gün, çok idealist bir şekilde sınıfa giriyoruz. Örneğin, lisedeysek karşıımızdakini bir birey olarak görmeye çalışıyoruz. Ama içinde bulunduğumuz sistemde öğrenciyi dönüştüremeyince, öğrenci gibi oluyoruz. İdealist bir bakış açısıyla öğrenciyi yetiştirmeye çalışırken sistemin bir parçası, hatta çok sivri bir dişlisi oluyoruz.

Katılımcı: Bu filmde farklı toplumlarda entegrasyon sorunu yaşayan insanların problemi anlatılıyor. Bizim öğrencilerimizin durumuyla da bire bir çakışıyor. Bizim bölgemizde sorun çıkaran öğrenciler, ya sistem tarafından dışlanmış, ya babasının sosyal güvencesi yoktur. Eğer sistemle entegre olmuş bir insansa zaten sorun çıkmıyor. Filmde de bunu gördüm. Asıl sorun o insanların Fransız toplumuna uyum sağlayamamalarıdır. Çünkü onlar kendi kültürlerinde kalmak istiyorlar. Bizde de Kürtler ve Türk egemen sistemi arasında aynı sorunlar yaşanıyor. Ona dikkat çekmek gerekiyor.

Devin Bahçeci: Ben bu sistemden bir öğrenci olarak geçtim. Siz hem öğrenci olarak geçtiniz, hem de öğretmen olarak da bu sistemin bir parçası durumundasınız. Ben de baktığımda bir sistem sorunu görüyorum. Bu sistem sorununu da iki noktaya dayandırıyorum. Birincisi, sistem herkese bazı roller biçiyor. Her ne kadar demokrat ve katılımcı olsanız da, okula gittiğinizde siz öğretmen elbisesi giyiyorsunuz, öğrenciler de öğrenci elbisesi giyiyorlar. Ve öğrenciler parmak kaldırmadan konuşmıyorlar ya da öğretmen ayakta duruyor. Bu öğretmen ile öğrenci arasındaki hiyerarşik seviyedir. Bir müddet sonra o role giriyorsunuz. Ben *Sınıf* filmindeki bu öğretmende de onu gördüm. Diğer öğretmenlerle tartıştığında o çemberin dışında kalmaya, öğrencilerini desteklemeye çalışırken, sınıfa girdiğinde sistemin içine giriyordu. İkincisi de bence sistemle ilgili. Sistem kendi içinde normal diye bir çember tanımlıyor. Bu normal çemberin dışında olanları bir şekilde içine emmeye çalışıyor ve emiyor da. Çemberin tamamen dışında kalanları ise net bir şekilde dışlıyor. Bunlar, yoksunlar ve yoksullardır. Yoksun derken, anadilde Türkçe bilmeyenlerdir, bir taraftan fakir olandır da; yani Türkiye'deki eğitim sorunu sadece bu bölgede yaşanmıyor. İstanbul'da Bağcılar'da da, Karadeniz'de de yaşanıyor. Şiveli konuştuğu için dayak yiyen öğrenciler var bu ülkede.

ÖSS'de belirli soruları yapabilen başarılı kabul ediliyor. Örneğin *3 Saat* filminde Galatasaray Lisesi'nden bir öğrenci vardı. Galatasaray Lisesi'ndeki öğrenciler Frankofon eğitimi alıyorlar. Matematığı de Fransızca alıyorlar. Ben de Fen Lisesi'nde okurken benim matematiğim de İngilizceydi. Ben zorlanmıştım ÖSS'ye hazırlanırken. O filmdeki öğrencinin de ÖSS'de zorlandığını gördük mesela. Filmde de gördüğümüz gibi çember bir normal tanımlıyor. Onun içine girebilenleri alıyor, dışında kalanları başarısız diye tanımlıyor. Bu durum adil değil. Herkes eşit bir şekilde ÖSS'ye girmiyor. Diyarbakır'daki vatandaş da İstanbul'daki vatandaş da fotoğrafıyla bu sınava başvurabiliyor. Kâğıt üzerinde bir eşitlik var. Ama bu adil bir durum değil. Bu adil olmayan durumu nasıl çözebiliriz üzerine kafa yormak gerekiyor aslında. Çünkü eşit dediğimiz zaman sıkıntılar bitmiyor. Yani dershaneye giden bir öğrenciyle Diyarbakır'da Silvan'daki bir lisede okuyan öğrenci de eşit değil. Silvan merkezde okuyan öğrenci ile Silvan'ın köyünde okuyan öğrenci de eşit değil. Benim kardeşim Silvan'da, eşi de Silvan'ın bir köyünde öğretmen. Birinin okulunda projeksiyon cihazı var, birinin okulunda doğru düzgün tahta bile yok. Bu adil olmayan durum birçok şekilde farklı yerlerde, farklı yansımalarla ortaya çıkıyor.

Eğitim Sistemiyle İlgili Sorunlar ve Öneriler

Katılımcı: Eğitimin yeniden tanımlanması gerekiyor. Filmde Fransız ismi kullanılıyor ve çocuklar, kitapta neden hep Fransız isimlerinin kullanıldığını soruyorlar. Bizim burada da "Ali ata bak" var. Niye Kürtlerin ismi geçmiyor? O zaman başka bir tanım yapmak, atadan, dededen kalan eğitim sistemlerini değiştirmek gerekir.

Devin Bahçeci: Ama bu değişime sadece öğretmenlerin, parlamentonun ya da Milli Eğitim Bakanlığı'nın değil, farklı etnik kimliklerden gelen gençlerin de olduğu bir masada, katılımcı bir mekanizma kurarak karar vermek gerekiyor. Bazen mekanizma

kurduğunuzda da işlemiyor. Çünkü kafalar katılımcı değil. Bunu filmde de gördük. Öğrencilerin durumu tartışılıyor. İki öğrenci temsilcisi var. Ama kimse onları saymıyor. Gençlik örgütlerini sadece gençlik sorunlarına değil, bu ülke sorunlarına dair de bir şeyler söyleyen politik yapılar haline dönüştürmek gerekiyor. Mesela gençlik örgütlerinden ya da sivil toplumda gençlik alanında çalışma yürütenlerden ne bekliyoruz? Sadece, eğitime, üniversiteye, gençlerin sorunu olan uyuşturucu bağımlılığına dair harekete geçmemeli gençler. Türkiye’de gençler, Kürt-Türk sorununa dair de bir şey söylesin. 15 yıl sonra yaşayacağımız iklim değişikliklerinin etkilerinden de bahsetsin. Bilginin her yerde olduğu ve öğretmenin bu bilgiye ulaşmasında öğrenciye eşlik edecek bir danışman işlevi üstlendiği bir sisteme geçmek gerekiyor.

Katılımcı: Eğitim konusu çok ağır ve önemli bir konu olduğu halde hep yüzeysel tartışıyoruz. Dünyanın her yerinde her ulus kendi devletini oluşturduktan sonra o devlete hizmet eden kendine özgü bir eğitim sistemi hazırlar. Eğitim sisteminin sorunları büyük oranda buradan kaynaklanıyor. Bizim coğrafyamızda Hakkâri bir çocukla İzmirli bir çocuk yarışırılıyor. Biri Kürt, diğeri Türk... Türk olan kendi ana diliyle, Kürt olan başkasının ana diliyle eğitim yapıyor. İzmirli olan sanayinin geliştiği bir bölgede yaşıyor, Hakkâri olan çocuk ekmek parası bulamıyor. Ve bu çocuklar yarışıyor. Bu film (*Sınıf*) sistemden çok öğretmene odaklanmış. Öğretmen demokrat geçinmeye, iyi niyetle bir şeyler üretmeye çalışıyor. Fakat sınıftaki Fransız olmayan göçmen öğrenciler öğretmenle çelişki yaşıyorlar. Sonra da öğretmene hiçbir şey öğrenmediklerini söylüyorlar. Bu, öğretmenin öğrencileri iyi tanıyamamasından, öğrencilerin sosyal hayatta ve aile içindeki durumlarını bilmemesinden kaynaklanıyor. Öğretmen bunları araştırmıyor, ikiyüzlü davranıyor. Bir yandan demokrat geçinmeye çalışırken, ucu kendine yaklaştığında da öğrenciyi disipline götürüyor ve okuldan uzaklaştırıyor.

Hikmet Korkmaz (Diyarbakır Eğitim-Sen): Ne kadar çok devlet, o kadar çok problem, diye özetledi öğretmen arkadaşım. Bunun tersinden bakmak lazım. Ne kadar az devlet o kadar çok çözüm. Biz eğitimcilerin çocuklara ulaşmasını engelleyen bir sistem var. Önümüze müfredat diye ciddi bir program konuluyor. Siz o müfredatı uygulamak, onun dışına çıkmamak zorundasınız. Bu durum çocuğa ulaşmanıza bir anlamda zaman bırakmayarak aradaki duygu bağına yakalamanızı engelliyor. Bize gerçekten zaman lazım. Çocukla daha fazla vakit geçirdikçe, ona ulaşma şansımız artıyor. Medreselerdeki sistem tam da buydu. 24 saat boyunca çocukla birlikteydiler. Dolayısıyla çocuğa ulaşmamak gibi bir şansları yoktu. Çok eleştiresek de, cemaatlerin öğrenci-eğitim yaklaşımı tam da böyle bir şeydir. Devletten bağımsız, sivil oluşumlar oluşturabilirsek, sorunun önemli oranda çözüleceğine inanıyorum.

Övgü Gökçe: Bahsettiğiniz sivil alan vurgusu, eğitimin kurumsallaşma tarihiyle çok ilgili. Sınıf filminde bununla ilgili çok önemli bir örnek vardı. Öğrencinin biri ne öğrendiği sorusuna, okulda okumadığı ama dünya tarihinin en temel eserlerinden biri olan Platon’un “Devlet” kitabını örnek verdi. Kitapta onu ilgilendiren şeyin cevaplar değil; eğitim ya da okulun ötesinde Tanrı’yı, aklı, dini, aşkı sorgulayan bir dizi soru işareti olduğunu anlattı. Filmin sonlara doğru böyle kritik bir referansla bitişinde önemli bir

vurgu var. Yani ‘bilgi’nin aslında, filmin de kendi hikâyesini üzerine kurduğu o sınıfa ve o sınıfın mekânsal olarak tarif ettiği o hiyerarşik kurumsal iktidara ait olmadığına işaret eden bir örnek bu. Verili sistemin dışında, insanlık medeniyetinin, bu dünyada olma halinin ve tarihin bize bıraktığı, okulda de okutulabilecek olan ama formel eğitim sistemi dışında da erişilebilir olan başka türlü bir ‘bilgi’ yumağı da var. Ve bunlar üzerinden de aslında soru sormaya dair, kimliğe dair, dünyadaki varlığımıza dair, vatandaş olmaya dair ya da aşka, Tanrı’ya dair bir takım noktalara varılabilir.

Bu, dün izlediğimiz 3 Saat filminde de geçen, her zaman tartışılan bir şeyle de doğrudan ilişkili. Bir yıl boyunca ÖSS’ye hazırlanan çocukların dersane hocalarından biri, çocukları “Sınava gireceksiniz ve hâlâ aklınız başka yerde. Bir yılınızı buna verin, ne olacak? Ben de verdim. Diğer şeyleri ileride de yapabilirsiniz. Âşık olmak mı? 50 yaşında da âşık olabilirsiniz. Televizyon izlemek mi? Üniversiteye girdikten sonra da televizyon izlersiniz” diye paylıyor. Tamamen kendini o yarışa kaptırmış bir şekilde çocuklara böyle bir hayat akli da veriyor. Oysa, bunun doğru olmadığını biliyoruz. Biliyoruz ki üniversite sınavına hazırlanırken de âşık olabilirsiniz ve bunu engelleyemeyebilirsiniz. Ya da ailenizle, gündelik hayatla ilgili bir sürü sorunla karşılaşabilirsiniz. Ya da başka yeteneğiniz vardır. Filmin verdiği örneklerden biri de ısrarla müzikle ilgilenmek isteyen bir gencin, sürekli olarak ÖSS barajı tehdidiyle bununla yeterince ilgilenemiyor olması. Hikmet Korkmaz’ın sözünü ettiği zaman kavramı bu noktada çok önemli. Zaman da, bilgi de aslında son derece evrensel. Zaman kurumsallaşmayla birlikte sınırlanıp sistemin belirlediği bir şeye dönüşüyor; dolayısıyla tek tipleşiyor ve zaman, filmin isminde de vurgulandığı gibi sınava hazırlanma zamanı haline geliyor.

Katılımcı: Eğitim sisteminin düzenlenmesi, yapılandırılması, revize edilmesi, demokratikleştirilmesi, içeriğinin doldurulması tartışılıyor. Ama eğitim kime, ne kadar gerekli, insan hayatı içerisinde ne kadar önemli? Onu tartışmak gerekiyor. Eğitimin tek başına okul binaları içerisinde olmadığını, aile çatısının da bir eğitim yeri olduğunu, ailenin en çok benzeştiren, kişiliği yok eden, öldüren kurum olduğunu düşünüyorum. Biz burada eğitimin meşruiyetini tartışıyoruz. Gençler sokaklarda devletin meşruiyetini tartışıyor. Ama ailenin meşruiyetini tartışmak kadar büyük bir sosyolojik güce sahip değiliz. Aile tam bir kapalı kutu ve onu içerisinde barındıran bütün dünya kapalı... Freud, “Biz itaat ettiğimiz kurumun dışına çıkamıyoruz. Çıkamamamızın sebebi de, ona itaatkâr olmayan bir bağlılık içerisinde olmamız” diyor. Biz ise hem itaat etmiyoruz hem dışına çıkamıyoruz. Çünkü dışına çıktığımız zaman kayıplarımız oluşuyor. Bunu aşmanın yolu, o eğitim sistemini revize etmekten değil, varlığını sorgulamaktan geçiyor. Bunu bir öğretmen olarak söylüyorum. Biz bu sistemden ayrılmak zorunda değiliz ama dışında olmanın da alternatiflerini yaratmak zorundayız. Yani bireysel alternatifler üreteceğiz. Çünkü muktedir olan başka bir fikir oluşturduğumuz zaman, onun da kendi içindeki otorite ve bağlılık durumunu sağlamak, yani bu sefer de kendi ötekimizi ve bize itaat edenleri oluşturmak zorunda kalacağız. Böyle bir çıkmaz var ve bunun dışına çıkmak çok zor.

Katılımcı: Ben şunu merak ediyorum. Biz eğitimi düzelttiğimizde kişinin kendisine değil,

devlete, kapitalizm sistemine fayda sağlayabileceğiz. Ama kapitalizm sürekli kendine tutunamayan kitleler yaratmıştır ve bu tutunamayan kitleler yoksullar ve göçmenlerdir. Zaten mevcut sistem ona ihtiyaç duyuyor. Türkiye bazında değerlendirdiğimizde, Türkiye'nin politik bakış açısıyla baktığımızda eğitim sistemi oldukça tutarlı. Çünkü herkese eşit, aynı müfredatta eğitim verip yaratmaya çalıştığı bir ulus bilinci var. Türkiye eğitim sistemi farklı ulus ve etnik yapıdan gelen insanlara ortak bir değer ve ulus aşılması yapıyor. Devlet bunu sorun etmez. Çünkü onları ayakta tutan sistemin kendisidir. Eğitim devletin ideolojik aygıtıdır. Bir de bizim yaptığımız öğretmenlik, gönüllü öğretmenlik değil. Çalışmak gibi bir zorunluluğumuz var ve çoğumuz bu işi sevmeyerek yapıyoruz. Öğrenciler de aynı durumda. Her gün nefret ettikleri bir yere geliyorlar. Öğrencilerin bilgiye ulaşmak gibi bir derdi yok. Bizim coğrafyada bunun dışında bir sıkıntı da var. Özellikle kız öğrencilerin dışarıda sosyal bir süreçleri olmuyor. Bu sebeple bütün hazzını, duygularını, sosyal hayatını okulda yaşıyor. Okul, böyle bir zaman geçirmesi açısından öğrenciye yarıyor.

Katılımcı: Evrensel boyutuyla hepimiz gezegenin insanlarıyız. Her ne kadar farklı coğrafyalarda olsak bile ben kendimi gezegene ait hissediyorum. Amerika'nın, Fransa'nın, İngiltere'nin coğrafyası da benimdir. O zaman dünyanın neresinde olursa olsun hava kirletiliyorsa benim buna karşı çıkma hakkım var. Bunu yargılama, sorgulama ve düzeltme hakkım var. Hepimizin önüne bir yanlış koymuşlar ve o yanlış, kısır döngü içinde gidiyor. Klasik dönemi göz önünde bulunduralım. Adam dünya dönüyor dediği için idam ediliyor. Ama dünya dönüyor. Eskiden yılan soktuğu zaman öldürürdü. Ama bugün yılanın zehrinden panzehir de oluşturabiliyoruz. Ben öğretmen olduğum için çok mutluyum ve işimi severek yapıyorum. 34 tane öğrencim var. Yaz kış demeden öğrencilerimin evlerini bire bir dolaşıyorum. Kaçımız bir aileye, öğrencimize gerçek anlamda severek, isteyerek, bilerek 15-20 dakikamızı ayırabiliyoruz? Ya da bütün bunların ne kadarını sorgulayabiliyoruz? Böyle bir dönüşümü ne kadar sağlayabiliyoruz? Dönüşüm söz konusu olursa birçok şey düzelebilir.

Devin Bahçeci: Neler yaptığımıza dair her ortamda sistem tartışması çıkıyor. Ama her zaman şunu unutuyoruz gibi geliyor bana. Bu sistemi insanlar kurdu ve değiştirecek olan da insanlardır. Sistemi şu anda değiştirmek çok kolay değil belki. Ama küçük adımlarla da sistem değişebiliyor. Yani zihni dönüştürerek, okulda ufak adımlar atarak ya da bir sivil toplum örgütü kurarak, dayanışarak da bir şeyler yapabiliyorsunuz. Bunu da öyle görmek gerekir. Bu sistem değişmez, bu devlet değişmez, diye düşünürsek hiçbir şey yapmamamız gerekir.

Katılımcı: Bence biz burada bu bölgenin sorunlarını konuşmalıyız. Bunu konuşacaksak da, ilkin ulusal haklar bazında meseleyi ele alıp, onun üzerinden eğitimi konuşmalıyız. Eğitimi ulusal demokratik hak ve özgürlüklerden soyut olarak ele alamayız.

Katılımcı: Eğitim sistemini kimin kurduğu çok önemli değil. Çünkü kurumsallaşan programların kendisi totaliterdir. Okullarda disiplinin bu kadar yoğun ve önemli olması da bu yüzden. Aristo'nun da dediği gibi, hapishanenin, hastanenin ve okulun çıktığı

yer hep aynıdır. Onlar totaliterliğin ürünleridir. Dolayısıyla o kurumsallaşmanın öznesidir. Bu sistemi aynı mantıkla biz oluşturursak, eğitim açısından çok uzağa gideceğimizi sanmıyorum.

Övgü Gökçe: Belki son olarak konuşmacılarımızın ekleyeceği birkaç nokta daha vardır...

Hakan Korelli: Tekrar işin özüne yani eğitime bakacak olursak informel eğitimin hayatın her alanında karşımıza çıkabileceğini biliyoruz. Bizim sorunumuz daha çok formel eğitim. Çünkü biliyoruz ki, bugün eğitim hâkim ideolojinin bel kemiği durumundadır. Açılan okullara denetim mekanizmaları ya da kontrol merkezleri gözüyle baktığımız zaman amacının ne olduğunu daha rahat görüyoruz. Okullarda bireysel ve kurumsal çabalarla bir şeylerin değişebileceğini düşünmüyorum. Evet, dar bir alanda bir şeyler gerçekleşebilir. Eğitim sistemini hâkim ideoloji sisteminden farklı düşünemeyiz. Ve o sistemin de içinde bireysel çabaların ya da hümanist bakış açısının çok hafif kalabileceğini düşünüyorum. Sınıftaki ortamın bile öğretmenin çabalarıyla değişebileceğine inanmıyorum. Öte yandan baktığımız zaman, kapitalizm, insanın sosyolojik evriminin bir parçasıydı. Aslında bu da doğal, olması gereken, sermayeyle ilgili, piyasa-meta ilişkileriyle ilgili olan bir şeydi. Eğitime de bu gözle bakmak zorundayız. Çünkü ilk yapılanlar bu şekildeydi. Bu tür bir eğitimin bireye bir şey katamayacağına hemfikirizdir; çünkü homojen bir yapısı vardır, tek tipleşirmek zorundadır. Sistem öğrenciye bilgiyle doldurulması gereken kişi gözüyle baktığı için, bizim bireysel çabalarımız ve kişiliğimiz bir yere kadar etkili olabiliyor. Vicdanımız işin içine girdiği zaman o öğrenciyi sınava hazırlamak zorunda olduğumuzu düşünürüz ve biz de onları normalleştirmeye çalışıyoruz.

Devin Bahçeci: Normalleştirme meselesi çok önemli. Evet, sistemi bir günde değiştiremeyiz. Bir günde devrim de olması mümkün değil. Ama en azından günlük hayattaki pratiklerimizi, söylediklerimizi, düşündüklerimizi yaparak da bir şeyleri değiştirebiliriz. Burada oturan herkes bu sistemin dışına çıktığını düşünüyor. Bu sistem o kadar başarılıydı da, bu kadar insan nasıl çıktık o sistemin dışına? Bireysel çabalarla çıktık. En azından bu farkları günlük hayatımıza yansıtırsak, herkesin değil ama birkaç insanın hayatına etki edebiliriz, diye düşünüyorum.

Övgü Gökçe: Evet, aslında benzer bir soruyu dünya genelindeki alternatif sesler için de düşünmek mümkün. Sistem bu kadar güçlü ve başarılıydı da, sadece bu odadakiler değil, Amerika'nın Seattle'ındaki ya da Buenos Aires'teki kitleler nasıl bunun dışında çıkabildi? Kamboçya'da ya da Güney Kore'de baskıcı bir rejimin altında başka sesler nasıl duyulabildi? O anlamda eğer gerçekten de gezegenin bir parçasıysak, sadece içinde yaşadığımız mevcut sistemin sorunlarına yönelik tespitleri değil, Türkiye dışında farklı coğrafyalardaki hak savunuculuk örneklerini ve kazanımları da konuşmak, onlardan ilham almak mümkün. Bu programı biraz da böyle bir öneriye yönelik olarak hazırladık.

SİVİL TOPLUMLA İNSAN HAKLARI VE SINEMA

FİLM GÖSTERİMİ VE TARTIŞMA PROGRAMI
EYLÜL - KASIM 2012

12 Ekim Cuma, 18:30

film gösterimi: **Kadınlar Krallığı: Ein El Hilweh**
yönetmen: Dahna Abourahme, Lübnan
Sümerpark Cep Sineması

13 Ekim Cumartesi, 14:30

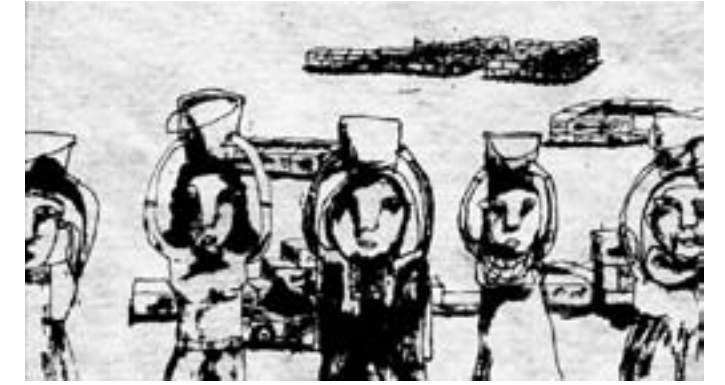
film gösterimi: **Çürük**
yönetmen: Ulrike Böhnisch, Almanya
Sümerpark Cep Sineması

yuvarlak masa tartışması: Deneyimden Eyleme 'Cinsiyet Belası'
konuşmacılar: Berfu Şeker, Bilge Taş (KuirFest Yönetmeni)

FİLM GÖSTERİMİ

Kadınlar Krallığı (Ein el Hilweh)

Yön: Dahna Abourahme, Lübnan, 2010, 54 dk.

Kadınlar Krallığı 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal edişinin ardından Ein El Hilweh mülteci kampının yok edilmesi ve kamptaki erkeklerin esir alınmasını takip eden süreçte Filistinli mülteci kadınların hayatta kalma hikâyesini anlatıyor. Geçmişini anlatırken şimdiki zamanla hesaplaşan, animasyon ile gündelik hayat arasında mekik dokuyan belgesel, kamptaki yedi kadının hayatına odaklanarak kadınların Filistin halkının devam eden mücadelesine yaptıkları katkıya işaret ediyor.

Çürük: The Pink Report

Yön: Ulrike Böhnisch, Almanya, 2011, 75 dk.

Çürük: The Pink Report, Türk Silahlı Kuvvetleri yönetmeliğinde 'psikoseksüel bozukluk' olarak adlandırılan eşcinselliğin, askerlikten muafiyet gerekçesi sayılmasını sorgulayan ve Türkiye'de askerlik yapmak istemeyen geylerin pembe tezkere olarak da bilinen 'çürük raporu'nu almak için girdikleri sıkıntılı süreçleri birinci elden tanıkların gözüyle aktaran bir belgesel.

YUVARLAK MASA

Deneyimden Eyleme “Cinsiyet Belası”

13 Ekim 2012, Diyarbakır Sümerpark Cep Sineması

Konuşmacılar: Berfu Şeker, Bilge Taş (KuirFest Yönetmeni)

Moderatör: Övgü Gökçe (DSM)

Övgü Gökçe: Başlarken, konuşmacılarımız Berfu Şeker ve Bilge Taş kendilerini tanıtacak, daha sonra da tartışma için bir çerçeve sunacaklar. Sonra sorularla devam edeceğiz.

Berfu Şeker: Merhaba. Ben Berfu. Sinema - televizyon mezunuyum. Yüksek lisansımı kültürel incelemeler üstüne yaptım. Yüksek lisans tezimi de kuir (*queer*) bir perspektiften Türkiye sinemasında transgender (trans toplumsal cinsiyet) mevzusu üzerine yazdım. Çeşitli yayınlarda yazılarım çıktı; Kaos GL'de dergi için çalışıyorum. LGBT ve feminizm konularında aktivistim.

Kadın ve LGBT konusunu, kuir ekseninden, kuir teori genel olarak neler söylüyor, kadın hareketi ya da feminist hareketle ortak mücadele alanları ne olabilir, gibi sorular üzerinden konuşmak istiyorum. Neden kadın ve LGBT'yi aynı cümlede kullanabiliriz gibi bir yerden başlayacak olursak... Kadın hareketi ve feminist hareketi zaten biliyoruz. Patriyarka, erkek egemen sistem, ataerkil sistem -adına ne denirse- ona karşı mücadele veren hareketler. Burada iki tane cinsiyet var; bunların birisi ötekine tahakküm uyguluyor. İşte feminist hareket, cinsiyet eşitliği için savaşıyor, bu savaş bittikten sonra cinsiyetlerin kalkmasını öngören bir hareket. Hâlbuki kuir teorisinin, özellikle Judith Butler gibi düşünürlerin en büyük eleştirisi, cinsiyet ve tahakküme karşı mücadele alanı olarak patriyarkayı belirlemenin yalnız başına yeterli olmadığı. Heteronormativiteyi de eleştirmek lazım.

Biraz heteronormativite ve heteroseksizm arasındaki farktan söz etmek istiyorum. Neden kuir teori ya da kuir mücadele, heteronormativiteye karşı savaşıyor? Heteroseksizm daha çok heteroseksüelliğin bir cinsel yönelim olarak norm kabul edilip dayatılmasını içeriyor. Ama heteronormativite, hem heteroseksüelliği bir norm olarak dayatan hem de heteroseksüelliğin kendisinin de nasıl olacağını söyleyen, onun sınırlarını, hatlarını belirleyen bir sistem. Bunun merkezi de evlilik içi üremeye dayalı cinselliktir. Tabii feminizm içerisinden konuştuğumuzda, üremeye dayalı cinsellikte, iki cinsten en çok kadın ezilmeye maruz kalıyor diyebiliyoruz. Fakat ezilenler aslında sadece “kadınlar” değil. Aslında feminen olan herkes bu tahakküme bir şekilde maruz kalıyor. Heteronormatif sistemin, üremeye dayalı bir sistem kurabilmesi için öncelikle birbirine karşıt konumlanan ikili cinsiyet kategorilerine ihtiyacı var. Bunların birbirine göre tamamen farklı olması gerekiyor. Ama bu tamamen yalan. Hayatta sadece iki tane toplumsal cinsiyet yok. Çünkü sadece kız çocuğu olarak doğmuş ve kadın olarak

cinsiyetlenmiş ya da erkek çocuğu olarak doğmuş ve erkek olarak cinsiyetlenmiş kişilerden bile bahsetsek, transseksüel, travesti ve trans bireylerden bahsetmesek bile, herkesin toplumsal cinsiyetle kurduğu ilişki farklı. Örneğin; bazı kadınlar kadınlıkla feminenlik üzerinden ilişkilendirirken, bazıları maskülenlik üzerinden ilişkilenebilirler, bazıları androjen olabilirler. Hatta herkesin toplumsal cinsiyetle ilişkilenebilmesi hayatları boyunca bile sabit değildir. Yaşamlarının bazı dönemlerinde değişir. Bu statik bir şey değil. Ama bunlar bize, değişmez, katı, öze dair birer kategoriymiş gibi dayatılır.

Butler, “Bütün bu toplumsal cinsiyet kategorileri bireyler tarafından performe edilir” diyor. Çünkü basitleştirilmiş bir anlatımla bu performe etmenin kendisi ya da bizim Türkçe’ye edimsellik olarak çevirdiğimiz kavramın, toplumsal cinsiyetin, benim Berfu olarak dünyaya gelmemden önce bir varlığı, bir yasası var ve ben onu tekrar ettiğim, alıtladığım sürece, o toplumsal cinsiyeti yeniden üretiyorum ve onun iktidarını pekiştiriyorum. Bu toplumsal cinsiyet yasası ancak böyle yürüyebilir. Ancak Butler bunun kader olmadığını da şu şekilde söylüyor: Bu tekrar edilebilirliğin kendisi, yani toplumsal cinsiyet yasasının tekrar edilebilirliği, iktidarını buradan alması, onu tam da alt edebileceğiniz yer olabilir. Çünkü o tekrarı bir sapmayla tekrar ederseniz tam o noktada aslında o yasayı ihlal etmiş olursunuz; onu alt üst edersiniz. En çok trans bireylerin böyle bir sapmayla bu yasayı toplumun gözünün içine sokması ve sonuç itibarıyla çok da büyük bir şiddete maruz kalması örnek olarak verilebilir. Bu yasayı ihlal etmenin de bir takım sonuçları var. Özne olamıyor, özne olarak tanınmıyorsunuz. Toplum içerisinde tanınmadığınız için de makbul vatandaş statüsünde olmuyorsunuz ve insanlıktan kovuluyorsunuz. Yani insanlığınız sorgulanıyor.

Toplumsal cinsiyetin çoklu tecessümleri olduğu gibi biyolojik cinsiyet de sadece iki kategoriye indirgenemez. Butler bunun da inşa olduğunu söylüyor. Biyolojik cinsiyetle ilgili bildiğimiz şeylerin ne kadarı toplumsal cinsiyetle, ne kadarı hakikatle alakalı, bunu asla bilemeyiz. Çünkü cinsiyet de tarihsel, toplumsal, kültürel olarak inşa edilmiş bir şeydir, diyor Butler. Bir örnekle açıklamak gerekirse, mesela interseks durumu var. Tıp bize, dişi ve eril olmak üzere yalnızca iki tane cinsiyet olduğunu söylüyor. İnterseks durumu ise çok fazla türü bulunan ve cinsiyetten de sayılmayan, hastalıktan sayılan, tıp gözünde müdahale edilen bir durum. İnterseks, dişi ya da eril cinsiyetten bir tanesinde bulunması varsayılan genital organlardan ya da kromozomlardan ikisinin bir bedende birleşme halidir. Yani XX kromozomu ya da XY kromozomu yerine, XXY ile doğuyorsanız interseksiniz. Bazı durumlarda östrojen çok baskın vücutta olabiliyor ve toplumda kadın denilen görünüme sahip olabiliyorsunuz; ama mesela rahminiz olmuyor, kanama olmuyor, çocuğunuz olmuyor. İnterseksin birkaç tanesi sağlığa bir takım zayıflatlar veriyor. Onun dışındakiler sadece görünümle ilgili. Fakat tıp doktorları bir standart koymuşlar ve bir çocuğun büyük bir klitorisi varsa, o büyük klitorisi anında kesip onu “normal” diye atfedilen bir klitoris boyutuna indiriyorlar. Fakat bunun kadın sünnetinden farkı yok aslında. Çünkü oradaki sinir dokusunun bütününe atmış oluyorsunuz. Yani orada his kalmıyor. Batı toplumu bir taraftan “Afrika’daki kız çocuğu sünnetini durdurun” diye yakınırken, diğer taraftan dünyanın hemen hemen her yerindeki bu uygulamaya karşı ses çıkarmıyor.

Erkek egemen sistemin karşıtlık üzerine kurulu ikili cinsiyet kategorileri olmadıkça, bunu işleyebileceği bir zemini de yok. LGBT ve feminist mücadele ya da kadın hareketi arasında buradan bir ortaklık kurulabilir. Çünkü kadınların da LGBTlerin de ezilmeleri tam da aile kurumuna dayanan bu hetero-patriyarkadan kaynaklanıyor. Butler'ın kuir yoldaşlık mefhumuna gelelim burada... Butler'a göre iktidarlar bir ağ gibi birbiriyle ilişkilidir ve hepsi birbirini yeniden üretir. Butler kuir yoldaşlık metninde şöyle diyor: “Haklarından mahrum edilmiş tüm azınlıklar özgür olmadıkça haklarından mahrum edilmiş hiç bir azınlık özgür olamaz. Belirli bir siyasi hedefleri olan dinamik ve farklılaşmış bir harekettir kuir. Bu hareket ulus ötesi açıdan bakıldığında homofobi, kadın düşmanlığı ve ırkçılıkla da savaşılmaya çalışmış, ayrımcılık ve her türlü nefrete karşı verilen mücadelelerin müttefiki olmuştur.” Biraz hep söylediğimiz, “Ya hepimiz ya hiç birimiz” sloganına tekabül eden bir tarafı var. Yani hepimiz özgür olmadıkça hiçbirimizin özgür olması mümkün değil... İrkçılık, cinsiyetçilik, homofobi vs., birbiriyle hep iç içe işleyen mekanizmalar. dolayısıyla bu iktidar biçimlerinden sadece birine karşı bir mücadele yerine stratejik ortaklıklara dayalı daha bütünlüklü bir mücadele gerekiyor.

Biraz da homojenlik ve heterojenlik meselesinden bahsetmek gerekir. Kuir teorisinin en çok altını çizdiği şey, farklılık meselesidir. Çünkü farklılık iktidarların en korktuğu şeydir. İktidarlar, insanları hep, tek ve homojen bir kimlik altında birleştirmek isterler. Türkiye Cumhuriyeti'ne bakacak olursak; makbul olan heteroseksüel, Türk, asker, erkek kimliğidir. Bu kimliğe uymuyorsanız, farklı bir şeyin temsilini sunuyorsanız ve başka bir hak, özgürlük istiyorsanız o zaman insanlığınız sorgulanır hale geliyor, yaşamınız zorlaşıyor. Mesela yakın bir zamanda İstanbul Avcılar'da translara linç girişimi oldu. Oradaki mahalleli “Defolun buradan, dönmeler, insan bile değilsiniz” diyor. Ya da Bülent Arınç'ın BDP'deki kadın kotasıyla ilgili sorulan bir soruya verdiği cevap, “BDP'li kadınları nasıl kadından sayıyorsunuz, polise tokat atıyorlar” oluyor. Yani demin de söylediğim özne olma meselesi, toplumsal cinsiyetle alakalı olduğu için, kadın değiller demek, bir taraftan da aslında insan değiller demektir. Ya da “dönme” olmak insan olmamakla eş değerdir. Sözümlü bununla bitireceğim. Bahsettiğim bu sebeplerden ötürü, kadın hareketi ve LGBT hareketi ya da feminist hareket ve LGBT hareketi arasında böylesi bir stratejik yoldaşlık olması gerektiğini düşünüyorum.

Övgü Gökçe: Devam etmeden önce gey, eşcinsel, lezbiyen, trans cinsiyetler ve kuir kavramının bunlarla ilişkisi ile ilgili tarihsel bir açıklama aydınlatıcı olabilir.

Berfu Şeker: 80'lerden önce batıda, daha çok benzerlik üzerinden siyaset yapan bir LGBT hareketi ve bir hoşgörü söylemi var. Evet, sizi hoş görüyoruz, evet, sizin de yaşam hakkınıza saygı duyuyoruz, gibi toplumsal bir kabulleniş var. Fakat 80'lerde AIDS ortaya çıkıyor ve ortalığı kırıp geçiriyor. Bu sırada çok fazla eşcinsel ölüyor. Bilim insanları tarafından bunun eşcinsel hastalığı olduğu lanse edilince, eşcinsel bireylere karşı inanılmaz bir linç siyaseti güdülmeye başlanıyor. Bu dönemlerde, yani 90'larda Amerika'da Queer Nation ve ACT UP var. Bunlar bir manifesto yayınlıyorlar ve diyorlar ki, “Biz azınlık siyasetine karşıyız, gettolara da sıkışmayacağız. Biz her yerdeyiz. Her

verde olacağız. Kendimize de Kuir diyoruz.” Kuir (*queer*) İngilizce'de tuhaf, kötü, acayip, bozuk gibi anlamlara geliyor. Aynı zamanda Türkçe'ye çevirdiğimizde 'ibne' anlamına da geliyor. Tam bir aşağılama ve hakaret terimi olarak kullanılıyor. “İşte biz bu kavramı dönüştürmek için, bunu egemenin elinden çalmak için kendi üstümüze alıyoruz. Bu, artık bizi aşağılamak için kullanılmayacak bir şey olacaktır” diyorlar. Ve sürekli ırkçılık, kadın düşmanlığı, cinsiyetçilik gibi bütün bu ezme biçimlerine karşı bir siyaset olduğunu da belirtiyorlar...

Bilge Taş (Kuirfest Yönetmeni): Merhaba. Ben Bilge. İki yıl Uçan Süpürge Kadın Filmleri Festivali'ni koordine ettim. Geçen yıl Pembe Hayat'ta KuirFest film festivali yaptık. Ben daha çok pratik bir yerden konuşmaya çalışacağım. Tek tek filmlerin üzerinden değil, filmler nasıl kuir olabilir gibi, biraz daha bilinç akışı temelli konuşacağım. Butler, öteki oluş sürecimizin bir ölüm kalım savaşı olduğunu söylüyor. Tahakküm altına almaya çalışmak, aslında ötekini ölmeye zorlamaktır. Ölmeye zorlamak sizin kendiniz olarak yaşamaya devam etmemeniz, kendiniz olamamanız anlamına geliyor. Ataerkil sistem dediğimiz şey insanların hayatta kalma arzusunu sömürerek, onların olmak istedikleri, arzu duydukları bireyler olmasını engelliyor. Aslında en büyük problem budur. Kuir, LGBT hareketiyle birlikte hareket eden bir şey olsa da birçok kuir teorisyen bu kategorizasyona karşıdır. Çünkü kuir, bedenden, cinsellikten, hazdan ve bu hazzın çoğalmasından bahseden bir teori. Bir LGBT bireyinin kuir olmasının imkânı çok daha fazla olabilir; ama kuir teorisyenler heteroseksüel olarak da kuir olmanın mümkün olduğunu söyler. Çünkü sapkın, kötü ya da cinsiyet ilişkilerini alt üst eden bir cinsellik yaşıyorsanız, bu ilişkileri alt üst eden bir ilişki yumağı içinde yer alıyorsanız, sürekli içinizde değişen bir şeyler varsa ve bu değişiklikleri bir şekilde imkâna çevirebiliyorsanız, siz de kuir olabilirsiniz. Eğer siz heteronormatif sistemin karşısında eşcinsel normlarını dayatırsanız, kuir olmanız bu anlamda mümkün olmuyor.

Kuir bir çeşit kimliksel sabitlenmenin elinizden alınması demek. Korktuğumuzda ilk sarıldığımız şeyin kimliğimiz olması ve kuir kavramının size böyle bir imkân tanıması, yani sabitlenmenin elinizden alınması aslında çok korkutucu bir şey. Sistemi korkuttuğu kadar sizi de korkutuyor. Ama sizi korkutması sizi sistemin kölesi yapıyor. Yani bizleri, hepimizi, sistemin birer kölesi haline çeviriyor. Peki, bununla nasıl baş edilebilir? Bunun imkânları nedir? Bunu her daim tekrar edebilmek mümkün müdür? Çünkü her daim tekrar ettiğinizde toplumun tamamen marjinaline, ucuna gönderilerek hiç dikkate alınmayıp, 'insanlıktan çıkarılma' dediğimiz şeye maruz kalabilirsiniz. Yani kategorisizleşmeye çalışırken, tamamen kategoriler dışı bırakılabilirsiniz. O yüzden kuirin hâlâ söyleyecek çok sözü var. Bence kuir hâlâ ilerleyen bir teori ve kayganlığı yüzünden birçok şeye de kafanızda tam bir cevap bulamıyorsunuz. Bu yüzden zor bir teori olduğunu düşünüyorum.

Tabii bu çerçevede en çok bahsedilen şey, cinselliği, hazzı ve aşkı çoğaltma meselesi. Mesela, bütün bu sisteme boyun eğdiğiniz süreçte hissettiğiniz şey kederli bir hayat. Ama bunu tersine çevirdiğinizde ya da sistemi bir yerinden kırdığınızda 'efendi'ye yapabileceğiniz tek şey kibirli davranmak olabilir. Ona, istediğini istediği anda

vermeyebilirsiniz. İstedğini verirken, onun istediği kadar arzulu vermeyebilirsiniz. Cinselliği evcilleştirme meselesi heteroseksist ve ataerkil düzenin çok işine yarıyor. Hazların bir anlamda hizalanmaya çalışılması aile kurumuyla da tamamen örtüşüyor. Ailenin kapitalizmin en küçük çekirdeği olduğunu ve kapitalizme hizmet eden bir şey olduğunu düşünürseniz, aslında kapitalizmin içinde bunun alt üst edilmesi sisteme hiçbir şekilde fayda sağlamayacak.

Şimdi biraz daha zevkli bir alana yani kuir üzerinden sinemaya dönmek istiyorum. Aslında pratikler üzerinden karışık gitmek, mesela Kuir Festival yapmaya nasıl karar verdik, üzerinden gitmek istiyorum. Uçan Süpürge’yi yaparken ben ve beraber koordine ettiğimiz Uğur (Yüksel) diye bir arkadaşımız var. Orada Pembesiz Mavisiz diye bir bölüm yapıyorduk ve bu bölümde LGBT temalı filmler gösteriliyordu. Kadın hareketinin de kendi içinde aşması gereken heteronormativite burada ortaya çıkıyor. Bu filmleri gösterdiğimiz zaman dernekten veya insanlardan “Bu kadın filmleri festivali ama siz iki erkeğin aşkını anlatan filmler gösteriyorsunuz” gibi tepkiler alabiliyorduk. Feminizm tabii ki böyle yerlere savrulabiliyor bazen; feminizmin tuzak yönlerinden biri de bu olabiliyor. Daha sonraki süreçte bir kopuş yaşadık. Kaos GL ve Pembe Hayat’la görüşerek bir Kuir Festival, aslında LGBT festivali düzenlemek istiyorduk. Pembe Hayat’la birlikte çalışmaya başladık. Beraber Kuir Festival hazırlıklarına girdik ve bu süreç içerisinde gördüğümüz şey şu oldu; kadın filmlerinden, festivalinden öğrendiğimiz şeylerle Kuir Festival yapamazdık. Kuir Festival yapmak çok daha büyük bir özen, büyük bir katılım, büyük bir farklılaşma istiyordu. Tabii hiç bir şekilde devletten veya ulusal herhangi bir kültür grubundan destek almanız mümkün değildi. O yüzden çok daha büyük çabalar göstermeniz gerekiyordu. Bu durum Diyarbakır’da alışılmış bir şey olabilir. Burada Kürt meselesiyle ilgili kültürel bir etkinlik yapmak istediğinizde, devletten büyük olasılıkla çok fazla destek alamıyorsunuzdur... Biz de yabancı kaynakları kullanmaya çalışarak bu işe giriştik ve filmleri seçmeye başladık. Bu programlama süreci içerisinde benim öğrendiğim şeylerden kuir sinemaya evrilebiliriz. Çünkü programcı olarak daha önce ulusal film festivallerinde çalışmıştım, Uçan Süpürge’yi yapmıştım, ama orada böyle bir karmaşa yaşamadık. Yani kendi normlarınıza ya da programlama çerçevenize göre kadın bir yönetmenin yaptığı her filmi gösterebilirsiniz. Ama kuir başka bir şey. Materyallerde de kuirleşme arayabilirsiniz. Mesela kuir sinemada özellikle belgeselin çok daha büyük bir olanak sağladığı konuşuluyor. Çünkü belgeselde çok açık bir şekilde ‘mockumentary’ diye bir alan var. ‘Mock’ ve ‘documentary’ kelimesinin yan yana geldiği bir alan. ‘Mock’ dalga geçmek, ‘documentary’ belgesel demek. Bu, kurmaca bir hikâye ile belgeselin iç içe geçtiği bir tür, yani kuire en yakın sinema alanlarından birine tekabül ediyor. Kuir sinemacılar şunu arıyorlar: Kuir bir biçimle belgelemenin yolları nedir ve bu estetik nasıl kurulur? Bu estetiğe ‘Docudrag’ da diyorlar. ‘Drag’ performans ve taklit alanını sağlıyor. Belgesel kılığında size kurgu bir hikâye veriliyor, gerçekliği taklit ediyorsunuz ve gerçekliği taklit ederken aşırıya kaçabiliyorsunuz. Bu aşırılık ve taşma, seyircide de bu gerçeklik algısının aslında yanılısına olduğuna dair bir his uyandırıyor.

Türkiye’de de bunun örnekleri var. Kutluğ Ataman’ın bir travesti olan Ceyhan Fırat’la birlikte çektiği *Ruhumu Asla* belgeseli Yeşilçam melodramlarını aldı ve Ceyhan’ın da

katıldığı senaryolaştırma sürecinde kendi hikâyelerini katarak ve yine Ceyhan’a çok fazla müdahale etmeden kameraya çekerek bir kuir sinema örneği sundu bize. Ve bunu yaparken mekânla da oynadı; bize bunları bir oturma odasında, koltuklara oturarak, bir televizyondan izletti. Böylece Yeşilçam filmlerini izlediğimizde seyirci olarak hissettiğimiz o rahat alanı da biraz bozdu. O güvenli alanı biraz daha kaygan bir alana çevirdi. Yani bu gitgide tuhaflaşan, detaylanan, karmaşıklaşan abartılı anlatımlar bu paylaşımın, tanıklığın, hakikatin, itirafın yani bunların hepsinin iç içe geçmesine neden oluyordu ve bu senaryonun Yeşilçam diyaloglarının yeniden yazılmasıyla oluşması her şeyi alt üst ediyordu. Bu alt üst olmanın kendisi, seyircideki o güveni geri alma hissi, bir tür kuirlikti ve hem materyalde, hem sunumda, hem metinde bir kuirlik yaratıyordu. Türkiye Sineması’nda en iyi örneğin bu olduğunu düşünüyorum. Çünkü video sanatı da kullanılmıştı.

Video birçok alanda kullanılan, eylemlilik alanında da kullanılan bir sanat... Çünkü video size birçok imkânı beraberinde getiriyor. Burada belki bir ilişki kurabiliriz. Kadın ve LGBT meselesinde bir sermaye meselesi var. Sinema alanına girmek, bir festival yapmak, bir sinema filmi çekmek ve onların izlenebilirliğini sağlamak için belli bir sermaye koymanız gerekiyor. Ama video sizin elinize aldığınız dijital bir araç ve onu her yerde, her zaman kullanma imkânınız var. Dolayısıyla bu, klasik anlamıyla sinemanın getirdiği zorlukları da elinizden alıyor. Zaman, mekân, malzeme, açı, bunların hepsinde filminizi kuir yapmak için imkân bulabilirsiniz. Öte yandan, heteronormativitenin tam karşısında sadece bir LGBT bireyinin ya da topluluğunun hikâyesini alıp onu aynı heteronormatif gözle çekerseniz, sonucu sorunlu oluyor. Evet, bir hikâye izliyorsunuz. Ama o hikâyeyi çok heteronormatif bir şekilde izliyorsunuz ve bir şeyin eksik olduğunu biliyorsunuz. İzlerken seyirci olarak rahatsız olmuyorsunuz. Oysa, hani sisteme tehdit olacaktı? Mesela Kutluğ Ataman’ın bienale koyduğu pembe tezkeresi için, genelkurmay açıklama yapmak zorunda kaldı. Yani Türkiye’nin erkek militarist kurumunu rahatsız etti. Bunu sergileyerek, sadece bir belgeyle onları rahatsız etti...

Kuir Temsiller ve Kimlik Sorusu

Atalay Göçer: Belki de Kutluğ Ataman meselesiyle ilgili olan nokta şu aslında: Bir şey kuir olursa, yeri ve zamanıyla kuir olur bence. Mesela Kutluğ Ataman’ın *1+1=1* veya *Lola+Bilidikid* filmlerinden bahsedecek olursak bunlar kuir olarak yorumlanabilir. Ama şöyle bir şey de var. Türkiye’de güncel sanat öyle bir yere geldi ki, kapitalizmle iç içe ve sistemin ne kadarını sorguluyor, bienalde sergilenen bir şey ne kadar kuir olabilir, bu tartışılabilir. O yüzden Kutluğ Ataman’ın belki iki dönemine bakılabilir. 2000’li yıllardan önceki dönemi ve sonraki dönemi...

Bilge Taş: Ama *İki Genç Kız* da çok kuir.

Atalay Göçer: Yani kuir ile neyi kastettiğimize göre değişir. Bienal içerisinde size rahat koltuklar sunan film gerçekten çok başarılıydı. Mekânın kurgulanması da çok başarılıydı ama kim bilir ne kadar masraf yapıldı... Evlerimizde televizyonlardan gösterilse belki

bu bir kuir performansı olabilirdi. O yüzden bir kuir performansı nasıl olmalı gibi estetik arayışlar bir yerden sonra eleştirdiğimiz o özcülüğe tekrar zemin hazırlıyor gibi. Feminizm ne kadar kadınlığı ve toplumsal cinsiyeti eleştiriyor ya da o ikili cinsiyet rejimine karşı nasıl bir alternatif ve politika üretiyor sorularına benzer biçimde, kuir teori ya da kuir film/belgesel de bir yerden sonra nasıl mümkün olabilir? Yani belli bir kategoriye sokulmaya çalışıldığı zaman, bence o da bir problem. O yüzden kuir ya da kuir film den bahsedildiği zaman bu filmin estetiği ve içeriği birbirinden ne kadar kopuk? Yani bugünkü film (*Çürük*) bile bence o açıdan kuir olabilir. Çünkü batılı birinin Türkiye’deki eşcinsel deneyimlere bakışı var. Yani burada farklı kültürlerin kesişimi söz konusu...

Berfu Şeker: Aslında *Çürük* filmindeki bütün yüzler -Almanya’da yaşayan vatandaşlar da dahil- görünmeseydi etik olarak harika bir şey olabilirdi bence. Tam da kuirin o bilindik arayışı ve sorgulayışına dair bir şey olabilirdi. Çünkü yüz kimliktir. Yani görmediğin, sadece anlatıyı duyduğun yerde başka türlü bir özdeşim kurmak mümkün olabilir. Açık olmak her zaman en doğru politik hareket olacak diye bir şey yok. Özellikle de film den bahsediyorsak başka türlü estetik araçların kullanılması önemli... Filmde Almanya’daki vatandaşın yüzünün görünmesi ama Türkiye’de yaşayan diğer LGBT bireylerinin görünmemesi o bilindik batılı oryantalist bakışı hatırlatan bir şey oldu. Öte yandan, güncel sanat ve kapitalizm ilişkisi benim de zaman zaman aklımı çok kurcalıyor. Ama Ataman’ın yaptığı işler aktivizm alanına bir güç vermeye de başladı; artık onur haftasında sergiler yapılmaya başlandı mesela. Bu ilişkilere girmeden sanatı ifade aracı olarak kullanmak için bu piyasanın içinde varlık gösterenlerin ilhamının da olduğunu düşünüyorum. LGBT aktivistlerinin de kendini ifade aracı olarak sanatsal üretim içine girmesi cesaret verici diye düşünüyorum.

Övgü Gökçe: Peki bu programın da öncelikli amaçlarından olan sivil toplum ya da aktivizm ile ilişkili olarak oluşabilecek alternatif üretim, dağıtım, gösterim biçimlerine gelirsek... Buna dair sizin Türkiye dışında ya da Türkiye’de ilham verici olduğunu düşündüğünüz deneyimler oldu mu?

Bilge Taş: Şubat ayında Berlin’e gitmiştim ve orada Teddy adında kuir bir bölüm var. Teddy bölümünde Çin’den bir film gösterildi. Film tamamen videoydu ve teknolojik kalite bakımından oldukça düşük seviyedeydi ama Çin’de KuirFest’in her yıl nasıl düzenlendiğini anlatıyordu ve çok önemliydi. Burada öğrenilmiş festivalcilik aslında bir sürü ağdan çok bağımsız değil. Yani bu sanat sineması dediğimiz ve takdire şayan görülen filmlerin de gösterime tek kopyayla girse dahi kendi içinde kapitalist bir döngüsü var. Ama ben orada, festival nasıl korsan olur, nasıl kuir olur, onu gördüm. Çin’deki gibi bir baskı rejiminin çok daha kötü bir şekilde hissedildiği bir ülkede, bu insanlar birbirlerine haber vererek, polis basacağını anladıkları zaman kullanabilecekleri bütün mekânları ve gösterim imkânlarını değiştirerek, kafelerde, salonlarda kaçak bir şekilde festival yapıyorlardı. Ve bunun hikâyesini izlemek benim için çok umut vericiydi. Çünkü biz şuna çok takılıyoruz. İzleyici çok iyi bir kopyayla görsün, çok kaliteli bir film izlesin, çok iyi bir şekilde yazılsın. Bunların hepsi çok önemli. Ama böyle baskıcı rejimlerde bazı filmlerin gösterilmesi o kadar zor ki, onun çekimi zaten çok zor. Onu korsan bir şekilde, tam ruhuna uygun bir

şekilde nasıl çektiklerini izledik ve bütün o görsel ve işitsel sorunlara rağmen içimiz ilhamla doldu. Onların yaşadıkları o zorluklara karşı gösterdikleri çabalar, tam da işte bu sistemi bir yerden kırarak tersine çevirmeyi sağlıyordu; bu çok önemliydi benim için. Böyle örnekler var. Bizim kendi mücadelemiz de var mesela. Kültür Bakanlığı’ndan *Dönersen Islık Çal* filmi istemiştik; “Küçük harflerle LGBT yazmışsınız, çok küçük fontla yazmışsınız ama biz anladık ne demek olduğunu, vermiyoruz filmin iznini” dediler. Biz de DVD’den gösterdik. O zaman görüntüden sesten biz de feda ettik. Yani böyle çok fazla şeyle karşı karşıya kalıyorsunuz aslında. Ama bunlardan böyle sizi tatmin eden hikâyeler de çıkıyor.

Berfu Şeker: Dağıtım açısından bir yöntem olarak kuir feministlerin yaptıklarından bahsedeyim... Biz Amargi’de onur haftasında pornografi ve feminizm diye bir etkinlik yapmıştık. Tabii sinemada kuir meselesi tartışıldığı gibi pornografide de tartışılıyor ve bunun üzerine bir sürü üretim yapılıyor. Orada gösterdiğimiz filmin yönetmeni Berlin’de yaşayan Marit Otsberg diye kuir feminist bir yönetmendi. Marit gerçekten ana akım pornolarda da oynayan feminist oyuncularla kuir feminist pornolar çekiyor ve bunun dağıtımını ve gösterimini sadece tanıdıkları insanlarla yapıyorlar, çoğaltıp kopyalarını kimseye vermiyorlar. Bize kargoyla gönderdiler mesela. Kesinlikle izin almak zorundasınız. İnternete yüklemek gibi bir durum yok. Çok kişisel bağlar üzerinden ilerleyen bir gösterim süreci var. Bu da aslında genel ana akım pornografinin dağıtım sürecini kuirleştiren bir yöntem bence. Hem oyuncuları korumuş oluyor, hem de kendi yaptığı şeyi korumuş oluyor.

Katılımcı: Bana göre Türkiye’de kuir akımını sahiplenenler ya da bu akımı sahiplendiğini düşünenler, bilinçli ya da bilinçsizce çok elit durup, çok üst bir dil kullanarak, entelektüel görünerek o şekilde mücadeleyi sürdürmeye çalışıyorlar. Bu ne kadar başarılı olabilir? Ve bu duruş gerçekte bu akıma ne kadar uygundur sizce?

Berfu Şeker: Şöyle bir durum var: Bazı şeyler bize akademiden geliyor. Kuir de Türkiye’ye akademiden doğru gelen bir kuram. Dolayısıyla İngilizce bilenler ve belli bir sınıfsal statüye sahip insanlar tarafından tartışmanın başlatılmış olduğu anlaşılıyor. O dilin zorluğu zaten herkesin ulaşabildiği bir şey değil. Ayrıca bu sadece bir kesimin kendi arasında konuştuğu bir kavram haline geldi. Şimdi aktivizm içerisinde -burada nasıl tartışmalar var bilmiyorum ama- İstanbul’da da öyle bir eleştiri var. Bu çok üst ve orta sınıf bir şey gibi algılanıyor. Doğru olan bazı yanları da var; çünkü yaşadığımız ülke şartlarında kim kuir olma özgürlüğüne sahip meselesi de üstüne düşünülmesi gereken bir şey.

Övgü Gökçe: Bu, genel olarak kuram dediğimiz şeyin kendisi için de geçerli değil mi? Sol teorinin bu ülkeye girişi de, Türkiye sol hareketinin 60’larda 70’lerde yaptığı tartışmalar da, bu elitizm tartışmasından çok da uzak değil, öyle değil mi?

Berfu Şeker: Marksizm de çıkış itibarıyla zaten böyle burjuva bir yerden geliyor. Kuirin toplumun en alt tabakalarındaki insanların hareketi olma gibi bir özelliği var. Böyle

bir tabandan gelen bir hareket. Dolayısıyla kuir çıkış itibarıyla burjuva diyemeyiz ama Türkiye’de sınıf meselesi kuir içinde pek gündemleşmiyor. Hâlbuki kendine Kuir’im diyen ve Kuir siyaset yapan herkesin sınıfla ilgili bir şey konuşması gerekir. Hiç sınıfı konuşmadan akışkan kimlikler ve cinselliklerden konuşmak biraz o üst dil izlenimini uyandırıyor.

Katılımcı: Judith Butler’ın “Cinsiyet Belası” kitabı çok güzel bir kitap. Türkçesini okuduğumuzda çevrilmiş halinin bile ne kadar ağır olduğunu ve Türkçe biliyor olmanın o kitabı anlamak için çok da yeterli olmadığını görüyoruz. Ben o kitabı anlamak için 3 defa okudum. Halen eksik ya da yarım kalan yerler olduğunu biliyorum. Ama benim kuir meselesiyle ilgili temel problemim şuradan geliyor; bu etkinliğin konusu da olan LGBT ve kadınları bir noktada nasıl birleştirebiliriz? Türkiyeli feministlerin kuir meselesini çok anlamadıklarını düşünüyorum. Sadece Butler’a yoğunlaşılmasını yanlış buluyorum. Çünkü ondan önce başka teorisyenler de kuir teorisinden bahsediyorlardı. Sinemada aslında kuir konuşurken birdenbire estetiğe geçiyor olmamızın, kafamızın sürekli karışık olmasının nedeni, kuir teoriiyi aslında gerçekten tam anlamıyla sindirmiş olmamızdır.

Dolayısıyla, o dili biraz daha sadeleştirmek nasıl mümkün olabilir? Burada konuşurken bile çok üst teoriler üzerinden işliyor mesele. Bunu yapmak yerine ben kuir teorisinin bu coğrafyada nereye oturtulacağı ya da bu coğrafyada kadınlarla LGBTlerin nasıl bir noktada birleşeceği üzerinden bir sohbet yürütülmesini bekliyordum açıkçası. Etnik kimlik ve cinsel kimlik kesişimi var burada. Bu tam da kuirdir. Buradan seks işçiliği yapmak için batıya gidenler var. Aslında kendini bir kadın olarak nitelendirdiği için, bugüne kadar kendi eğilimlerini hangi kategoriye koyacağını çok farkında olmadığı için, buradan kalkıp oraya gidiyor ve orada bir kadınla karşılaşması var. O karşılaşmadan ve o karşılaşmanın kuir perspektifte nereye oturduğundan ya da buradaki kadın hareketiyle Kürt LGBT hareketinin kuir performansta nerede durduğundan konuşmak belki daha iyi olurdu.

Bilge Taş: Evet, Türkiye’de biz bu kuram meselesini Batı’dan alıyoruz. Ama Butler buraya geldiğinde, “Bu topraklar kuir için Amerika’da olduğundan çok daha uygun topraklar” dedi. Çünkü türbanlı bir kadının sokağa çıkması, metroya binmesi, okula girmesi bir performanstı. Çünkü Kemalist biri ona bir şey söyleyebilirdi. Burada, bu coğrafyada sistemle baş ederken kullandığınız yöntemlerin kuirliğinden söz edebiliriz. Dün izlediğimiz filmde (*Kadınlar Krallığı*) bir sahnede İsraili askerler okula geliyor, Filistinli kadın askerlere “Silahlarla girmeyin” diyor. Onlar da, “Niye girmiyoruz, direnişçiler girmiyor mu?” deyince “Hayır, onlara silahları dışarıda bırakıyoruz” diyor. Ya da çocuklara “Onlar girince ağlayın!” diyor. Askerler odaya girince çocuklar ağlıyorlar. Yani bunlar sistemle çatışırken yaptığınız kuir performanslar bence...

Övgü Gökçe: Bir yandan da önceki yorumdan devam edersek orada bir paradoks var. Bizim önemsenmesini beklediğimiz tartışmalar öncelikli gündem maddeleri arasına giremeyebiliyor. Sonuçta bir politik realite var ve bu programın işaret ettiği gibi teorinin yanı sıra deneyim ve eylemlilik alanlarına da bakmak gerekiyor. Ancak her zaman,

her yerde ya da her hareket içinde bu ayaklar dengeli bir şekilde gitmeyebiliyor. Bazı alanlarda eylemlilik daha ağır basıyor ve o noktada teoriye çok da ihtiyaç duyulmuyor ya da benzer teorik kaynaklar üzerinden ilerleniyor. Bazen de deneyim alanı ya da temsil alanı çok güçlü oluyor ve teoriyle çok ilişki kurmak zorunda hissedilmeyebiliyor. Sadece LGBT alanında değil, bütün alanlarda bu böyle. Mesela burada LGBT ya da kuir meselesi, Kürt realitesine aslında çok denk düşüyor diyoruz ya biz... Bunu kendi baktığımız yarı teorik ya da deneyimsel bir yerden söylüyoruz. Oysa ki Kürt realitesini yaşamakta olanların, örneğin Kürt kadın hareketinin buna ne diyeceği soru işareti ve örneğin bugün burada bunları konuşmak üzere buluşamayabiliyoruz; paradoks derken biraz bundan bahsediyorum. Bunun demin konuştuğumuz anlamda alternatif dağıtım ağlarını zorlamakla benzer bir şey olduğunu düşünüyorum. Alternatif konuşma alanlarını zorlamanın yani aslında bu tartışmayı yapmak için bir araya gelmenin bu yolda bir çaba olduğuna inanıyorum. Bu tür çabaları göstermek ve mümkün olduğunca çok katılım sağlanmasına yönelik çalışmak zorundayız.

Atalay Göçer: Ama hem LGBT bireyi, hem Kürt ve gayet politik biri de olabiliriz ve bunun bize yaşattığı deneyimleri çalışmaya yansıtabiliriz. Yani eşcinsellik denilen şeyin Kürt coğrafyasında nasıl şekillendiği, nasıl oluştuğuyla ilgili konuşmak gibi... Aslında benim belki az evvelki arkadaşımın birlikte eleştirdiğim nokta, kuir denince hep lümpenlik, istikrarsızlık, değişim, dönüşüm gibi şeylerden bahsedilmesidir. Ben oradaki istikrarsızlığın ve değişime açık olma halinin aslında tam da mekânla ilgili olduğunu düşünüyorum. Bu dikey bir mekân ya da yatay bir mekân olabilir. Senin genel olarak habitusun, tarihin olabilir; bedenindeki durumun, bunu inşa etme ve yansıtma şeklin olabilir. Dolayısıyla bu, senin yaşadığın coğrafyayla da ilgili. Tam bu yüzden, eşcinselin ne olduğunu söyleyemiyoruz. Diyarbakır’da doğmuş büyümüş bir eşcinsel ile İstanbul’da ya da Ankara’da doğmuş büyümüş bir eşcinsel arasında da çok fazla fark var. Bu farklılık nedeniyle genel ve öze dayalı bir eşcinsel tanımı yapılamadığı için burada kuir devreye giriyor.

Yani “Bir şey ne kadar kuir, sence bu kuir olabilir mi”den ziyade bir şeye kuir bir perspektifle bakıp, orada özgürleştirici, farklılıkları görme potansiyeli aramak önemli. Diğer türlü, kafanda bir kuir ideası yaratmış oluyorsun ve onun üzerinden böyle bir şeye nasıl ulaşabiliriz gibi tam da aslında kuirin karşı olduğu özcülüğü yeniden üretmiş oluyorsun. Mesela ben İstanbul’da yaşayan bir eşcinsel olarak belki kuir değildim. Ama belki burada kuirim. Yani beni kuir yapan bizzat benim halim, tavrım değildir. Koşullar ve oradaki normlar içerisinde benim kendimi şekillendirme halim, kuirlik halimi belirliyor.

Katılımcı: Başka kimlikler yüklendiğinde kuir olabiliyor. Benim az önce söylediğim buydu. Kuir standart tabiriyle kimliksizleşmedir aslında. Kimliklerden tam olarak sıyrılmaktan bahsedemem ama kimlikleri reddederek aslında görmediğiniz kimliklerin varlığını da kabul ediyorsunuz. Ben böyle görüyorum. Mesela ben kendimi, Diyarbakırlı, erkek, Kürt diye tanımlamazsam bir başkası da kendini başka şekillerde tanımlamak zorunda kalmayacak.

Berfu Şeker: Buna katılmıyorum. Seni iktidar Kürt olarak tanımlıyor. Orada ne yapacaksın mesela? Ona karşı nasıl mücadele edeceksin? Ben Kürt değilim diyerek mi? Demek zorunda kaldığın yerler oluyor. Beni bu kuir yapar o yapmaz gibi bir yere gidersek bu çok liberal bir tartışmaya gider. Ben kimliksizleşme meselesini çok tehlikeli buluyorum.

Katılımcı: Bence kimlik politikası yapmamak, kimliksizleşme değil. Yani bunu tam o kırılma noktalarından ortaklaşma haliyle ilgili Butler çok söylüyor. Orada tamamen bir kimlik reddetme veya kabul etmeme hali yok. Senin bu kimlikle yaşadığın acılar üzerinden bir ortaklaşma hali var. O yüzden belki kimliksizleşmeyle ya da “Ne kuirdir, ne değildir” tartışmasıyla değil de, tüm bu var olduğun değişken kimliklerle varsın. Çünkü bizim de bir kimliğimiz yok. Pek çok kimliğimiz var ve aslında onların içinde çok geçişli bir haldeyiz. En klasik örnekle, annenin yanında kız çocuğuyusan, okulda öğrencisin gibi çok basite indirgeyerek söyleyeceğim. Tam olarak hepsinden yaşadığımız acılar üzerinden ortaklaşma hali içindeyiz. Feminist sinemada hep şu söylenir: Biz erkek egemen dil üzerinden, onlardan öğrendiğimiz dille bir şey üretiyoruz. Belki de asıl o yüzden her kadının yaptığı film feminist değil. Başka bir şey lazım, başka bir göz lazım... Kuir sinema tam olarak orada bu gözü sunabilecek bir alan. Yani senin öğrendiğin o teknikleri yıkabileceğin, başka bir bakış açısıyla, başka bir yerden film yapabileceğin bir şey. O yüzden belki sadece kimliktir, ya da kimlik değildir bir yana, bu kimlikler üzerinden ortaklaşa ne üretilebilir gibi bir şeyden gidilebilir.

Katılımcı: Ama bir yandan da, LGBT hareketi de ikiye ayrılmış durumda. Beyaz lubunya dediğimiz insanların varlığı var ve hani Kürt olup, eşcinsel olup işte ötekini kimliğinden nefret edenler... Biliyorsunuz, Kaos GL eşcinseller en çok hangi partiye oy veriyor, diye bir anket yapmıştı. Yüzde 11 MHP çıktı. Onun arkasından AKP geldi. Onun arkasından CHP geldi ve son olarak BDP geldi. Demek istediğim bu. Aslına bakarsanız bizim yaşadığımız coğrafyada, Türkiye'nin genelinde kuir konuşmak için biraz daha ileride olmak gerekiyor. Yani düşünce olarak ya da sosyokültürel açıdan biraz daha büyük bir adımın atılması gerekiyor. Bu konuşmayacağımız anlamına da gelmiyor. Ama önce insanlara, halka LGBT'yi öğretmek gerekiyor ki, daha sonra oturup kuir de konuşalım.

Berfu Şeker: Bu öncelikler meselesi değil bence. Bizim İstanbul'da ya da genel olarak gördüğümüz LGBT hareketi, kuir bir yerden mücadele veren bir LGBT hareketi. En azından bunu söyleyebilirim. Yani bütün derdi heteroseksizm değil. Bir savaş meselesi olduğunda da giden HDK'ya üye olan bir hareket. Bütünlüklü mücadele vermeye çalışıyor. Dolayısıyla ikisi birlikte gidiyor gibi geliyor bana. Yani öncelik sonralık yok. Burada bir eşit haklar söylemi çok fazla yok. Yani, evlenelim, biz de size benzeyelim, normal olalım, ırkçılık, savaş, gibi şeyler bizi ilgilendirmiyor, gibi bir hareket yok.

Atalay Göçer: Zaten dün ve bugün izlediğimiz filmler, militarizmin hayatımıza ne kadar sirayet ettiğini, kadınların ve eşcinsel erkek bireylerin yapmış oldukları mücadeleyi gösteriyor. Örneğin *Kadınlar Krallığı*'nda normalde Lübnan'da Filistinli kadın sokağa çıkamıyorken, 16-60 yaş erkeklerin İsrail devleti tarafından kontrol altında tutulması nedeniyle, haber taşıyan, istihbaratı yayan kadınlar oluyor. Ama ne zaman ki bu abluka

biraz kırılmaya başlıyor, kadınlar tekrar geri plana düşüyor. Burada mücadelenin üst düzeyinde kadın yok. Neden?

Buna kuir üzerinden yaklaşırsak, kadınların savaş ortamında toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkabiliyor olma halleri nasıl devam ettirilebilirdi? Bunu düşünebiliriz. Ya da sadece askere eşcinsel olduğu için gitmemek değil de, politika olarak karşı olduğu için gitmeme hali de olabilir. Mesela bana direkt “Sen eşcinsel olabilirsiniz. Ama eşcinsel olman, askere gitmen için bir engel değil” dediler. Bir arkadaşım çürük raporu alabilmek için şunu söylemek zorunda kaldı: “Ben önüme gelen herkesle ilişkiye girerim, dolayısıyla sizin düzeninizi bozarım.” Çürük raporunun sadece eşcinseller için ya da trans kadınlar için değil, aynı zamanda heteroseksüel olup kuir performans yürütmek isteyen, politika yürütmek isteyen erkekler için de olması gerektiğini düşünüyorum. Mesela vicdani ret hareketindeki erkekler LGBT aktivistlerine şunu demişlerdir: “Niçin vicdani ret hakkınızı açıklamıyorsunuz? Askere gitmek kötü bir şey.” Ama şuna cevap veremiyorlar: “Peki siz niçin çürük raporu almıyorsunuz?”

Katılımcı: Bir yandan da bu süreç psikolojik olarak insanı yıpratıcı, zor bir süreç. Vicdani ret şu anda bir hareket. Yani kadınlar da vicdani retlerini açıklıyorlar. Anti militaristlerin de durumu kesinlikle tartışılır. Ama ne zaman ki çürük raporu almak da senin dediğin gibi bir noktaya gelirse, yani militarizme karşı bir direniş olarak örgütlenebilirse bence o da makul. Ya da iki taraflı bir şey olmamalı. Çürük raporu almak böyle, o zaman siz niye çürük raporu almıyorsunuz, ya da siz niye vicdani ret açıklamıyorsunuz gibi bir yerden değil, ama bunların da bir noktada ortaklaşması gerekir.

Atalay Göçer: Zaten asıl mevzu o, yani bütün bunların ortaklaşması lazım.

SİVİL TOPLUMLA İNSAN HAKLARI VE SINEMA

FİLM GÖSTERİMİ VE TARTIŞMA PROGRAMI
EYLÜL - ARALIK 2012

7 Aralık Cuma, 19:00 Avrupa Sineması

film gösterimi: **Işığa Özlem**
yönetmen: Patricio Guzman, Şili

8 Aralık Cumartesi, 14:30 Sümerpark Cep Sineması

Toplumsal Soykırım: Yağma Anıları

film gösterimi: Fernando E. Solanas, Arjantin
yönetmen: Fernando E. Solanas, Arjantin

yuvarlak masa tartışması: Yoksulluk, Yoksunluk ve Süregelen Toplumsal Travmalar
konuşmacılar: Metin Bakkalca (TİHV), M.Şerif Camcı (Sarmaşık Derneği)

FİLM GÖSTERİMİ

Işığa Özlem (Nostalgia for the Light)

Yön: Patricio Guzman, Fransa-Almanya-Şili, 2010, 90 dk.

Dünya genelinde son yılların en etkileyici belgesellerinden biri olarak kabul gören *Işığa Özlem*, siyasi belgesellerin tanınan Şilili yönetmeni Patricio Guzman'ın imzasını taşıyor. Film, dünyanın en kurak çölünde, Şili'de üç bin metre yükseklikteki Atacama'da, hayat belirtisi bulma ümidiyle gökyüzüne bakan gökbilimcilerle, Pinochet rejimi altında kaybedilen yakınlarını yerin altında arayanların paralel hikâyesini anlatıyor.

Toplumsal Soykırım: Yağma Anıları (Memoria del Saqueo)

Yön: Fernando E. Solanas, Arjantin-Fransa-İsviçre, 2004, 114 dk.

Dünya sinemasının en büyük yönetmenlerinden Fernando E. Solanas'ın, Arjantin'in sistematik olarak nasıl yağmalandığını gözler önüne seren belgeseli *Toplumsal Soykırım*, ülkede 7 yıl süren diktatörlüğün ardından uluslararası kredi kuruluşlarının dikte ettiği neo-liberal modeli uygulayan yeni demokratik yapılanmanın Arjantin'i nasıl bir siyasi ve ekonomik çöküşe götürdüğünü inceliyor. *Toplumsal Soykırım* yoksulluğun küresel nedenlerini ve boyutlarını, direniş imkânlarıyla bir arada ele alıyor.

YUVARLAK MASA

Yoksulluk, Yoksunluk ve Süregiden Toplumsal Travmalar

8 Aralık 2012, Sümerpark Cep Sineması

Sarmaşık Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği,
Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) işbirliğiyle

Konuşmacılar: M. Şerif Camcı (Sarmaşık Derneği), Metin Bakkalcı (TİHV)

Moderatör: Övgü Gökçe (DSM)

Övgü Gökçe: Merhaba. Konuşmacılara sözü vermeden önce bu hafta izlediğimiz *Işığa Özlem* ve *Toplumsal Soykırım: Yağma Anıları* belgesellerinden yola çıkarak birkaç şey söylemek istiyorum. Sadece bu haftanın konusu olan İnsan Hakları ve Toplumsal Adalet için değil, Diyarbakır'da sivil toplumun bütün çalışma alanları için program oluştururken öncelikli düşüncemiz, bu bölgede ve bu ülkede yaşanan deneyimlerin istisna olmadığı, dünyanın pek çok yerindeki deneyimlerle akrabalıklar taşıdığıydı. Bu nedenle, seçtiğimiz filmlerin mümkün olduğunca farklı coğrafyaları temsil etmesini ve o filmler üzerinden dolaşıp yine burayı dünya bağlamı içinde konumlandırarak konuşmayı istiyorduk. Bu haftanın filmleri bu yaklaşımın çok iyi örnekleri. Bu belgesellerin yönetmenlerinden biri Şilili, biri Arjantinli; ikisi de 70'li yaşlarında ve son elli yılı aşkın sürede, ülkelerinin darbelerle dolu karanlık yakın tarihine birinci elden tanıklık etmişler. Dün filmini izlediğiniz Patricio Guzman'ın bir sözü var: "Belgeselleri olmayan bir ülke, fotoğraf albümü olmayan bir aileye benzer." Bu anlamda Şili'nin ve Arjantin'in tarihi albümü ya da hafızası, bütün bir insanlığın da hem siyasal, hem kültürel hafızasının parçalarıdır. Bu hafızanın bir akrabası da, bugün burada yaşananlardır.

Belgesel meselesi, özellikle bu konuyla ilişkili olarak, değerli bir alanı aydınlatıyor. Çoğumuzun, yıllarca bu ülkenin görsel kültürü içinde karşılaştığımız belgeseller, büyük ölçüde televizyon belgeselleriydi ve büyük ölçüde klasik ya da geleneksel yollarla üretilmişlerdi. Oysa artık bu ülkede, özellikle Kürt yönetmenlerin öne çıktığı kalabalıkça bir grup sinemacı tarafından son yıllarda başka türlü belgeseller de üretilmeye başladığını görüyoruz. Mekânların da hikâyenin bir parçası olduğu, bu coğrafyadaki kentlerin, kasabaların, köylerin farklı nesillerden insanlarla beraber kendi hikâyelerini yavaş yavaş anlatmaya başladığı sıra dışı filmlerin sayısı gün geçtikçe artıyor. Daha anlatılacak ve konuşulacak çok hikâye var; belgesel, bunun da zeminini oluşturan, zengin bir konuşma imkânı ve tecrübesi sağlayan bir alan. Dolayısıyla Arjantin ve Şili örneklerinde, yaşanan karanlık süreçlerin ve bu ülkelerin içinden geçtiği zorlu tecrübelerin en iyi konuşulduğu alanlardan biri olması, bence buraya dair de bir ilham veriyor.

Bugün konuklarımız aracılığı ile her iki filmin de sözünü ettiği iki konuya odaklanacağız. *Işığa Özlem* bir toplumun, ülkenin, toprağın, coğrafyanın hafızasıyla ilgileniyordu. Filmdeki arkeolog şöyle bir soru soruyordu: "O hafızayı deştığımızda gerçekten bizi

sarsacak şeylerle karşılaşmaya hazır mıyız?" Belgeseldeki karakterlerden, toplama kamplarında yaşamış ve oranın mimari yapısını çok iyi hatırlayan yaşlı mimarın eşinin alzaymırdan muzdarip olduğunu hatırlayalım. Yönetmen bu durumu bir cümleye dönüştürerek şöyle diyordu: "Bu karı koca aslında bir anlamda Şili'nin metaforu gibidir. Biri çok iyi hatırlarken, öbürü hızla unutmakta." Bu metafor, Türkiye için de çok uzak sayılmaz. Bu ülkenin bazı kesimleri de hatırladıklarını anlatmaya çalışırken, bazı kesimleri daha büyük bir hızla unutmaya devam ediyor. Bu minvalde TİHV'den Metin Bakkalcı ile hafıza ve toplumsal travma meselesini konuşacağız. *Toplumsal Soykırım* filminin bize neredeyse mikroskobik bir detayla anlattığı, yoksulluğun, yoksullaştırılmanın ekonomik politikası ise gurur verici çalışmalarını bildiğimiz Sarmaşık Derneği'nin faaliyet alanına denk düşüyor. Sarmaşık Derneği'nden Şerif Bey'le başlıyoruz, ve konuşmacılarımızın ardından sizlerle tartışmaya devam etmek istiyoruz.

M. Şerif Camcı (Sarmaşık Derneği): Yoksulluk küresel bir sorun tabii. Dünya ölçeğinde yoksulluğun nasıl algılandığına ve yoksulluğun nedenlerine kısaca değinip, daha çok bölgedeki yoksulluğun üzerinde durmaya çalışacağım. İyi ki Solanaslar, Guzmanlar var. Uluslararası ölçekteki sömürü çarkını ve sistemini, kapitalist moderniteyi ve buhranlarını böylesi belgesellerle bizlere net olarak verebildikleri için onlara minnettarız. Çünkü özellikle geçtiğimiz yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren yoksulluk literatürünün altüst edilmeye başlandığını görüyoruz. Yaptığımız tüm taramalarda, yoksulluğun, doğal bir felaketmiş gibi, nedenlerinden, siyasal sistemlerden, düşünceden azade bir tutumla değerlendirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Dünyadaki belli başlı üniversitelerde çalışan akademisyenlerin bile bu sistemi, bu çarkı, olağan bir şeymiş gibi algılamaya çalıştığına tanık oluyoruz. Oysa yoksulluk ekonomik ve politik tercihlerden kaynaklanan sosyal bir olgudur. Bunun bizzat sorumlusu olan uluslararası ölçekteki kurumların, yoksullukla mücadele adı altında devasa bütçelerle yürüttükleri pek çok çalışmaya bakıp bu belgeselle birleştirdiğimizde, nasıl bir paradoksla karşı karşıya olduğumuzu biraz daha net gördük. Dünyanın en verimli coğrafyalarından biri sayılabilecek Arjantin'de bile insanların bir tas içme suyuna muhtaç kaldığına, yoksulluğa reva görüldüğüne tanık olduk. Elbette ki kapitalizm, karakteri gereği, aynı anda hem zenginliği hem de yoksulluğu yaşatmak, ikisini birlikte üretmek zorunda. Bununla beraber, yoksulları problemleri bir kitle, yoksulluklarının sorumlusu da kendileriymiş gibi göstermeye çalışan bir algı biçimiyle karşılaşıyoruz. Bu anlamda kapitalizmi ve sistemi sorgulamak yerine, sistemin kurbanlarını sorgular hale geldiğimize de tanık olmaktayız. Dolayısıyla bulunduğumuz çağda, yoksulluk, geçmiş yüzyıllara göre insanlığı daha fazla darmadağın ediyor. Yoksulluğun pençesindeki yığınların, çok daha korunaksız ve ağır travmalarla yaşamak zorunda kaldıklarına tanık oluyoruz.

Feodal ilişkilerin egemen olduğu dönemlerde, toplumsal dayanışmanın, üretim ilişkilerinin sonucunda meydana gelen dayanışmanın daha sıkı olduğunu, en azından insanların açıktan bu derece etkilenmediğini biliyoruz. Kentsel yoksulluğun getirdiği tahribat çok daha ağır sonuçlar yaratıyor. Gelişen dünya koşullarında sosyal dışlanmayla birlikte yoksulluk, her geçen gün, insanın genleriyle oynayan, insanı insanlıktan çıkararak bir duruma dönüşüyor. Yardım organizasyonlarının yoksullukla mücadele adı altında

yürüttüğü yardım çalışmaları da, aslında sistemin ürettiği bu yoksulluğu manipüle etmek ve algıları değiştirmek gibi noktalara varabiliyor. Oysa yoksullukla mücadelede yardımlar etkin bir mücadele aracı değildir. Hele ki bu yardımların, devletler, kamunun izdüşümü kurumlar ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülmemesi gerekir. Belgeselde çok enteresan bir söz vardı: “İş vermeyi değil, yemek vermeyi tercih ediyorlar.” Oysa insanların tercihlerinin ne olduğu belliydi. Şunu sorabilirsiniz: “O halde tüm bunları söyleyen Sarmaşık, niçin bu tür yardım çalışmaları yürütüyor? Bu çalışmalarla neyi düzeltereksiniz?” Hatta bize gelen eleştirilerden biri de şuydu: “Siz isyan etmesi gereken insanların isyanını bu tür yardımlarla önlemeye çalışıyorsunuz.”

Sarmaşık, ayaklanmış bir halkın ayağa kalkışını önlemek için onu açlıkla terbiye etmeye çalışan sisteme karşı, bu halkın o ayağa kalkışına, kalkmaya tahammül edebileceği ölçüde bir destek sunmaya çalışıyor. Sisteme tepki koyan, tercihlerini netleştirmiş ve bu konuda mücadelesini her türlü bedeli göze alarak yürüten bir halkla karşı karşıyayız. Ve artık siyaseten, devletin halkla bağlarının çok cılız kaldığı bir coğrafyadan söz ediyoruz. Yıllardır bu halkı, adeta cezalandırmak için, çok ciddi yoksullaştırma politikalarının gerçekleştirildiğini görüyoruz. Duruşunda ve taleplerinde ısrar eden bu halktan intikam alınırcasına, onu açlıkla terbiye eden bir yaklaşımla karşı karşıyayız. Özellikle 90’lı yıllardan sonra bunun çok daha sistematik ve programlı yapıldığını görüyoruz. Devlet Planlama Teşkilatı’nın kendi kaynaklarından aldığımız verilere göre, 2002-2007 yılı gerçekleşen kamu yatırımlarında Diyarbakır’ın çok ciddi şekilde ihmal edildiğini, ötelendiğini, kamu kaynaklarında ayrımcılığa tabi tutulduğunu görmekteyiz. Diyarbakır’ı Samsun, Kocaeli ve Mersin’le karşılaştırıp, bütün sektörlerde gerçekleşen kamu yatırımlarına baktığımızda, Diyarbakır bu illere göre alabildiğince ihmal edilmiş, geri bırakılmıştır. Aradaki açığın kapanabilmesi için bu kentin daha fazla kamu kaynaklarından yararlandırılması gerekirken, diğer illerin Diyarbakır’dan yüzlerce kat daha fazla yararlandırıldığını görüyoruz.

Diyarbakır tarihi boyunca medeniyetlerin merkezi oldu; bereketin, bolluğun, zenginliğin, refahın merkezi olarak hiçbir zaman şu dönem yaşadığı yoksulluğu yaşamadı. Bu kentte avazımız çıktığı kadar bağrıma çalışıyoruz. 5 bin aile, 30 bin kişi açlık sınırında. Bu korkunç bir rakamdır. Bunlar, bir öğün destek sunmadığınızda, o geceyi aç geçirmek zorunda kalan aileler. Çeşitli nedenlerle parçalanmış, aile birliğini yitirmiş aileler. Toplumun içinde bulunduğu savaş koşullarını, ağırlıklı olarak da yoksullaştırma politikalarıyla istihdam oranındaki düşüşü ve benzeri pek çok ekonomik baremi dikkate aldığımızda, tüm bunların sonucunda böyle bir tabloyla karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Ama biz Diyarbakır’da, Sarmaşık ve Sarmaşık dostlarıyla beraber örnek olabilecek, model kabul edilebilecek pek çok çalışmayı birlikte bir yerlere getirdiğimizi söyleyebiliriz. Bir konuda tevazuya gerek görmüyoruz. Bu kent yaşadığı tüm acılara rağmen, tüm yoksulluğuna ve yoksunluğuna rağmen, dayanışma konusunda belki de dünyada örnek olabilecek bir çalışmayı ortaya koydu. 5 bini bu kentte, 2 bine yakını Türkiye’nin diğer illerinde ve bini de dünyanın çeşitli ülkelerinde olmak üzere 8 bin kişi Sarmaşık’la düzenli bir dayanışma içinde. Otomatik ödeme talimatıyla 8 bin kişiyle bir ağ oluşturuldu. Her ay, kimsenin kapısına gitmeye, kimseyi rahatsız etmeye gerek kalmadan, elektrik, su faturası öder

gibi Sarmaşık’ın hesaplarına küçük miktarlarda yardımlar aktarılıyor. Talebimiz hep şu oldu; hesabınızdan kesildiğinde hissetmeyeceğiniz rakam ne ise onunla bu dayanışma ağı gittikçe büyüsün. Sarmaşık başlarken kurumsal ortaklıklarla, bütçe olanaklarını bu kurumlardan temin ettiği imkânlarla çalışmalarını yürütüyordu. Şimdi kurumların katkısı %18’e düşürüldü. Planımız, bu çalışmayı yurttaşın yurttaşla dayanışması şeklinde yürütmek ve sadece açlık sınırındaki bu ailelere ilişkin diğer çalışmaların da yürütülmesini devam ettirmektir.

Metin Bakkalı (Türkiye İnsan Hakları Vakfı): Teşekkürler. Aslında dünkü filmle (*İşiğe Özlüm*) bugünkü film (*Toplumsal Soykırım: Yağma Anıları*) arasında olağanüstü yakın bir ilişki var. Çünkü ağır insan hak ihlalleri kapsamında ele alabileceğimiz dünkü film ile ekonomik politikaların sorgulanmasını ele alan bugünkü filmin nedenleri ve sonuçları birbirleriyle sıkı sıkıya ilişkili. Bu ekonomi politikaların sonucunda yönetim biçimleri geliyor, onların gündelik pratikleri uygulanıyor ve o ağır insan hak ihlalleri dediğimiz tablo onun içerisinde bir anlam ifade ediyor. Yoksulluk ve yoksunluk meseleleriyle çok yakın ilişkisi var. Doğal olarak, bu konunun sürmekte olan toplumsal travmayla da yakın ilişkisi vardır. Travma insan hayatının en doğal yanlarından biridir. Şu ya da bu şekilde, istesek de istemesek de fiziksel ve ruhsal travmayla muhatap oluyoruz. Travma dediğiniz şey olumsuz bir yaşantıdır. Bu olumsuz yaşantılar içerisinde, fiziksel, ruhsal, sosyal bütünlüğümüz örseleniyor. Kayıplarımız bir travmadır. Bu kayıplar bir yakınımız, sevgilimiz, eşimiz, çocuğumuz, çocuğumuz dahil olmak üzere, günlük hayatımızda yaşamını kaybedenlerdir. Bu kayıplar bizim bütünlüğümüzü parçalıyor, onu bozuyor. O acı, bir yakını kaybetmenin ötesinde, kendi içimizde o eksilen yanın acısını duymuş olmaktır. Ama bu eksilen yana rağmen hayat devam ediyor. Doğal olarak bireysel hayatlarımızda bu eksilen yanın kabulüyle beraber yola devam etmenin yöntemini bulmamız gerekiyor. Bütün toplumlar değişik biçimlerde yaslarını tutarlar. Yas süreci, bir kayıpla karşılaştığımız, bu yeni durumu yeniden anlamlandırarak yola devam etme arayışına girdiğimiz bir süreçtir. Dolayısıyla, ancak bu yas sürecini tamamladığımız zaman, yola devam etme, önümüze bakma imkânı bulabiliyoruz. Eğer bunu tamamlayamazsak bir yere takılıyoruz ve bugünü de kaybetmiş oluyoruz; önümüze bakamadığımız için geleceğe de gidememiş oluyoruz.

Travma dediğimiz şey bireysel hayatta böyle yaşanır. Diyarbakır’da, 2004’te, çeşitli disiplinlerden arkadaşlarla yaptığımız bir toplantıda toplumsal travma sözcüğünü formüle etmiştik. Toplumun büyük ölçekte karşılaştığı, ama birden fazla unsuru olan travmatik süreçleri, onunla baş etme yollarını bulmak ve bu durumu tanımlamak amacıyla bu kavramı ortaya atmıştık. Toplumsal travma, bireysel travmaların aritmetik bir toplamı değil. Toplum dediğiniz şey aynı zamanda kolektif bir hafızadır. Kolektif hafıza ise ortak acıları, ortak sevinçleri olan bir şeydir. Eğer bu ortaklık halinde bir tahribat varsa toplum olma vasfını esas olarak yitiriyoruz anlamına gelir. Dolayısıyla toplumsal travmayla işin medikalize edilmesi, tbbileştirilmesi büyük risk taşısa da önemli bir kolaylık da sağlıyor. Kolektif hafıza, birlikte yazabileceğimiz ortak bir meselede eğer tahribat varsa, beraber yaşamının yollarını bize işaret edip, bunu bize fark ettiren, hafızanın ortaklaştırılmış yeniden yazım süreçleridir. Yas sürecinin tamamlanması dediğimiz şeyde süreklilik

önemli bir unsurdur. Travma sonrası stres bozukluğu buradan geliyor. Olmuş, bitmiş, sonrasına ulaşılmış, hakikat arayışı dahil olmak üzere nesnel bir hakikate ulaşabilmek açısından mesafe alınmış bir durum ile o travma hâlâ devam ederken bütün bu sürecin yaşanması arasında belirgin farklılıklar olduğu için 'sürmekte olan toplumsal travma' sözünü tercih etmiş olduk. Toplumsal travmalar sözcüğünde tabii ki riskler var. Bir şeyi homojenize etmek için bunu kullanmıyoruz. Yani böyle bir durum karşısında her zaman şöyle olur gibi yaklaşımlarda zinhar bulunmamak lazım. Ortak yanları olmasına karşın bunu yaşayış biçimlerinde önemli ölçüde farklılıklar söz konusudur.

Yakın tarihimizde, hele son yüzyıla, son otuz yıla baktığımızda, bu felaketler tarihini herhalde hepimiz yaşadık, tanık olduk veya bize aktarıldı. Bunların sonuçlarına baktığımız zaman farklı yaşanmışlıklar görebiliyoruz. Kimilerinde bu doğrudan takılı kalmaya tekabül ediyor. Mesela Türkiye'de belli bir kesim açısından, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve sonrasında yaşanan süreci tartışırken "tamamlanmayan yas" kavramını kullanıyoruz. Çünkü 12 Eylül'le hesaplaşma tamamlanmadı. Orada, o tamamlanamayan yasta aslında bir takılı kalma hali var. O kuşak ve ardından gelen kuşaklarla konuştuğunuz zaman, 12 Eylül gününü ve oradaki anıları çok net paylaşabiliyorlar. Ama ondan sonrasına bir türlü geçemiyorlar. Bu, yasin tamamlanmamasından kaynaklanıyor. Ama öbür yandan bu, özellikle bu bölgede, o direnmenin önemli bir kalkış noktasını da temin ediyor. Toplumsal travmaya yol açan bu yaşanmış ağır insan hak ihlallerinin sonucunu homojenize etmemek gerekiyor. Homojenize ettiğiniz zaman politik bağlamından da soyundurmuş, büyük bir riskin içine baştan girmiş olursunuz. Bu yas sürecini tamamlayamazsanız, aynı zamanda kolektif bellek dediğiniz şeyi, yani yeniden birlikte yaşama imkânlarını birlikte yazamıyor ve yaşayamıyorsunuz. O arada da çarpık bellekler yazılmaya başlanıyor.

Sonuç olarak, bütün bunların asli sorumlularının, o unutturma pratiğine dayalı olarak faaliyetini sürdüren, bastırmayı, yası bile tutturmamayı idari pratik olarak edinmiş iktidarların rolü göz önüne alındığında, herkes kendi belleğini bir yerlerde yazıyor. Bellek, farklı farklı gruplar tarafından içe kapalı yazılmaya başlanınca, toplumda mesafeler, yalıtılmalar başlıyor. İçe kapanırken, bir tür küçük grup içi bellek yazımında ise daha büyük riskler var. Birlikte yaşadığınız topluluk içerisinde kolektif bellek yazımı bir ötekinin iyi tanık olarak doğrudan müdahil olmasını gerektirdiği için, bundan mahrum kaldığınız zaman, milliyetçilik ya da ötekileştirmenin başka bir düzeyde üretimi gibi önemli riskler oluşuyor. Sürmekte olan toplumsal travma ve bununla baş etme programlarındaki temel amacımız, bu yas süreçlerinin kolektif olarak yaşanabilmesi ve tamamlanabilmesi, bunun temel dinamiğini teşkil eden toplumsal belleğin birlikte, kolektif olarak yazılabilmesi ve bunun sonucunda Türkiye'de somut olarak konuştuğumuz barış olanaklarının kuvvetlenmesidir. Tabii bu süreç hakikat arayışlarıyla, adaletle, onarım mekanizmalarıyla, geçmişle yüzleşmeyle ve hesaplaşmayla birlikte bütünlüklü bir süreç olabilir. Geçmişle yüzleşme, hakikat komisyonları gibi kavramları da sihirli bir formül gibi yücelterek ele almamakta yarar var. Bu bir süreç ve bu süreç düz, kesiksiz bir süreç değil. Bu süreç inen, çıkan, kendince bir birikim sürecidir. Bunun için kendine ait bir dili olması gerekiyor. Aslında bu seyrettiğimiz filmler bizde bu tür bir izlenim yaratıyor. Hayatın belki de başta sanat dahil olmak üzere bütün unsurlarını içermesi gereken yeni

bir dil yazıyoruz. Zira bellek yazımı aynı zamanda dilin yeniden şekillenmesi ve üretimi sürecidir. Toplumsal travmayla baş etme süreci, kendine ait bir dilin geliştiği, hakikat arayışının, geçmişle yüzleşmenin, adaletin, onarımın temelden bütünlüklü olarak ele alınması gereken bir süreçtir. Türkiye İnsan Hakları Vakfı, bir süredir, buradaki pek çok kurum ve kişilerin, Türkiye'den ve yurtdışından arkadaşların ortak telaşıyla bunu geliştirmeye çalışıyor. Teşekkürler.

Ortak Dili Bulmak

Katılımcı: *Toplumsal Soykırım filminde gördüğümüz kadarıyla Arjantin'de çok vahim bir durum olmadığı halde sosyal bir patlama olurken, Türkiye'de niye sosyal patlama olmuyor. Türkiye ile Arjantin arasındaki fark nedir?*

Metin Bakkalcı: Arjantin'in tarihine baktığımız zaman, yüzyıllar önce işgal edilmiş, çok büyük acılardan geçmiş, yakın tarihte de yine pek çok acı yaşamış bir topluluk görüyoruz. Sömürgeleşme ve direnme sürecinde de deneyimi, refleksleri olan bir topluluk. Türkiye'ye gelince, bu ülkede de aslında direnme deneyimi azımsanmayacak bir boyutta. Bu ülkede şu an yakın tarihin en büyük direnişlerinden biri yaşanıyor zaten. 30 yıllık Kürt hareketinin direniş öyküsü dünyada pek fazla rastlanan bir şey değil. Ama bunu Kürtler, Kürt hareketi, bu yaka, o yaka, Fırat'ın batısı, doğusu gibi düşünmemekte yarar var. Türkiye ve dünya ölümcül bir virajda. Bu vahşiliği, insansızlaştırmayı, değersizleştirmeyi bu topluluk kaldıramaz. Her hâlükârda ya hep beraber batacağız, ya bir yerden çıkış olacak.

Katılımcı: Türkiye'de devlet bu bölgeye özellikle politik mülksüzleştirme politikası uyguluyor. Şu anda Ege ve öbür bölgelerde sulanabilir arazilerin %80'e yakını sulanabilir hale getirilebilmiş; sulu tarım yapılıyor. Bölgemizde ise sulanabilir arazinin ancak %7'si sulanabilir hale getirilmiş. Bu politik mülksüzleştirme. Diğer taraftan, devlet enerji politikalarıyla hem yoksullaştırıyor hem de sermayenin tabana yayılmasını önüyor. Devlet güneş enerjisinin üretimine yönelik fiyatları olabildiğince aşağı çekti. Avrupa'da devlet, bireysel ve kurumsal güneş enerjisi üreticilerine, enerjiyi 35 avrodan alma garantisini veriyor. Türkiye'de ise 13 dolar fiyat biçtiler. Türkiye enerji haritasında bu bölgede birinci sıradadır. Eğer 35 avro verilse her köy kendi başına geçimini sağlayabilecek, enerji ihtiyacını karşılayabilecek, kendi enerji santralini kurabilecek. Böyle bir sistem uygulansa sermaye tabana yayılacak ve insanlar zenginleşecek. Ama devlet, Toplumsal Soykırım filminde gördüğümüz gibi, yerli ve uluslararası işbirlikçilerle el ele verip enerji sektörü üzerinde oyun oynadı. Türkiye'nin coğrafi özgünlüğü var. Arjantin'de böyle bir durum yok. Arjantin'de sınıfsal sorunlar varken, burada ulusal bir sorun var. Dolayısıyla devlet Türk yoksulunu ve Türk emekçi sınıfını bu sorun üzerinden olabildiğince manipüle etmeye çalışıyor. Türk solunun ve Türk halkının çabaları azımsanmayacak derecede büyük. Ama asıl olarak Türkiye'nin bu bölgesinde, sorunlar ve buna karşı yürütülen direniş mekanizmaları oldukça büyük.

Katılımcı: Metin Bey'e bir soru sormak istiyorum. Cumartesi anneleri, Arjantin'in kayıp

anneleri gibi İstanbul İstiklâl Caddesi'nde yakınlarını, kayıplarını arayan annelerin topluluğudur. Toplumsal barışın olabilmesi için öncelikle toplumsal yasın tutulabilmesi, o insanların yaslarının bütün ülkeye yayılabilmesi gerekir. Ama görüyoruz ki, o insanlar Türkiye'nin en kalabalık caddesinde yaslarını tutarken, yanlarından geçen binlerce insan en fazla göz ucuyla dönüp bakıyor. Yani toplumsal bir körlük söz konusu... Bu toplumsal körlük, toplumsal yasa dönüşebilse, mecliste kayıp yakınlarını araştırma komisyonu kurulsa, en azından cenazeleri bulursa, cenazeleri bulunmayanların failleri bulursa, yargılansa, bu toplumsal yastan toplumsal barışa gidilebilir belki. O kıvılcımı nasıl ateşlemeliyiz? O insanların yaslarının topluma yayılması için bireysel ve kurumsal olarak ne yapmalıyız?

Metin Bakkalcı: Daha ne yaparız, gibi bir şey sormakta yarar var. Çünkü 18 Mayıs 1995'te, Hüseyin Toraman'ın kaybedilmesinden sonra, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve İnsan Hakları Derneği o günü kayıplarla ilgili ilan etti ve İstanbul'da bu işi başlattılar. Bugün itibarıyla da 402. haftaya girdiler. Diyarbakır'da da anneler 200. haftadalar. Olağanüstü bir çaba... Beklentiyi düşürmek lazım. Çünkü sonrasında hayal kırıklıkları oluyor. Bu süreçte hayal kırıklıklarına yol açmayacak bir üsluba çok ihtiyacımız var. Bazı şeyleri gerçekleştiremediğimizde dönüp kendimize kızmamak için beklentileri yüksek tutmamak gerekir. Bu durum, senin sorunun geçerliliğini ortadan kaldırmıyor. Senin sorun önümüzde durmalı. O soru yanıtını içinde taşıyor zaten. Çok daha fazla çaba göstermeliyiz. Hayatın özgürlüklerini ihmal etmeden, kolektif, koordineli, bilgiye dayalı, bütünlüklü ve fedakârca çabalar göstermeliyiz. Zaman zaman mevcut çabaları ihmal eden refleksler gösteriyoruz. Bazen kişisel ya da örgütsel rekabetlerin içerisine girebiliyoruz. O zaman aynı faaliyet, aynı amaç doğrultusunda enerjinizi parçalıyorsunuz.

Katılımcı: Son döneme baktığımızda Türkiye'de yoksulluğun uluslaştığı, Kürtleştigi bir süreci yaşıyoruz. İnsanlar bir yoksulu tarif ettiğinde tipik olarak bir Kürdü tarif ediyor. Bu çok dramatik bir şeydir. Oysa cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkiye'nin en fazla vergi ödeyen üçüncü kenti Diyarbakır'dır. Diyarbakır'dan Suriye'ye ve Güney Kürdistan'a ihraç edilen iç yağ oranının 3 bin ton olduğu Diyarbakır Salmelerinde yazıyor. Bu hayvancılığın ne kadar ileri boyutta olduğunu gösteriyor. Yoksulluğu birileri yaratır. Bugün 3 bin köyün boşaltılması, insanları sadece yerinden yurdundan etmiyor. Aynı zamanda o köyleri üretimden de düşürüyor. Dolayısıyla yoksulluğu yaratanlar kendilerini yoksulluktan azade göremezler. Ve sonra yoksul insanlara bu onların kaderiymiş gibi davranıp sosyal hizmetler yoluyla onları yönetme, onların yaşamına müdahale etme hakkını kendilerinde göremezler. Bugün Sosyal Hizmetler Vakfı'na gelen yardımlar, Sarmaşık'a gelen yardımların binlerce katıdır. Bu yardımlar, bir öğün vermezseniz aç kalacağını tahmin ettiğimiz 5 bin ailenin belki çok çok daha fazlasını doyuracak boyuttadır. Ama bu yardımları biz aynı zamanda yönetmenin de bir aracı haline dönüştürüyoruz. Böyle olduğu zaman da yeni bir insan tipolojisi yaratıyorsunuz. Sisteme bağlı, sistemle iç içe, kolay dönüşen, kendisini sisteme kolay entegre eden bir yapıya dönüşüyorsunuz. Örneğin, bizim üniversitemizde üçüncü cami yapılıyor. Dekana, üçüncü caminin gerçekten üniversitemiz için elzem olup olmadığını sorduğumda, bana mevcut camilerin yetmediğini söylemişti. Ama bir önceki rektörlük döneminde

bir camimiz vardı, dolmuyordu. Yani sonuçta insan tipolojisi kendisini hemen sisteme entegre ediyor. Hemen kendisini entegre eden ve biraz nemalanma üzerine kurulu bir sistem yarattık. Gerçekten bununla mücadele edenlerin işinin çok zor olduğunun da farkında olmak gerekir. Bugün, 50 bin civarında insanın öldüğü, 400-500 milyon dolarlık kaybın yaşandığı bir sorunumuz var. Ve her gelen iktidar sorunu çözmüş gibi yapıp, çok daha geri bir noktaya getiriyor. Bugün geldiğimiz noktaya baktığımızda ürküyoruz. Bu kadar insan, bu kadar emek, bu kadar çaba nereye gidiyoruz? Siz bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Metin Bakkalcı: "Nereye gidiyoruz" meselesinin bizden bağımsız mutlak bir yanıtının olmadığını düşünüyorum. Bir süreç içerisinde bizi özne olmaktan çıkartan bir yaklaşım var. O sözünü ettiğimiz iktidarın, hegemonyasını yeniden üretmek için her düzeyde olağanüstü imkânları ve silahları var. Bu silah rıza kültürüdür. Ve temel dinamiği "sen bir hiçsin" algısını sende içselleştirmesidir. Cezaevlerindeki temel yaklaşım da böyle bir şeydir. Cezaevine girerken seni soyuyor, "Metin Bey" birden "Metin" oluyor, "len" oluyor. Çünkü siz bir hiçsiniz. Burada sizi sürecin öznesi olmaktan çıkarmış oluyor. Siz de ona hapsolüyorsunuz. Başardığı zaman iktidar oluyor. Dolayısıyla sorunuzun yanıtı bizle ilgili. Onlar öyle yapsa bile bu hayatın öznesi biziz. Bizim ne yapacağımız önemli. "Nereye gidiyoruz" sorusunun cevabı, biz ne yaparsak oraya gideceğiz. Ölümcül kavşak dediğimiz nokta da bu; bu değerler çerçevesinde, eğer 'biz' olamazsak -'biz' derken büyük bir topluluğu kastediyorum- nereye gideceğimizi bilmeyiz.

Selçuk Mızraklı (Sarmaşık Derneği Başkanı): Diyarbakır'da sanırım şu saatlerde, insanların bir kısmı evlerinde yemeklerini hazırlıyorlar, bir kısmı belki kahvelerde, bir kısmı çarşıda, bizler de buradayız. Bizi ayıran nedir? Diyelim ki bu olaydan haberdardık; buna katılmak, paylaşmak, dinlemek istedik. İşte insanın bu iradi eylemi bizi bir araya getiriyor. Hayat da biraz böyle bir şey... Filmlerde seyrettiğimiz yerler, Simon Bolivarlardan başlayıp Emiliano Zapatalara, Che Guevara'nın Küba devrimine giden yolun mekânları... Çok farklı bir hafızaları var. O kocaman kıtada bir iki tane dil konuşuluyor. Birbirleriyle iç içeler. Çok farklı gelenekleri var. Ama biz çok farklı bir yerdeyiz.

Almanya, Polonya, Hollanda, Fransa ve Nazilerin etkin olduğu birçok yerde, Yahudilerin fiziki varlığına dönük olarak yapılan soykırım ve sonrasında o hafıza tamamlanmamıştı. Ta ki, Willy Brandt'ın Berlin'de Yahudi Soykırım Anıtı'nı kurup önünde diz çökmesine kadar. Önceki sabah televizyonda Suriye'de kimyasal silahlara ilişkin bir takım hazırlıkların olduğuna ve Amerika'nın bunu dört gözle takip ettiğine ilişkin bilgi veriliyordu. Bir baktım fonda Şivan Perwer Halepçe'yi söylüyor. Çok şaşırdım. Biz 88'de Halepçe katliamı için İnsan Hakları Derneği başkanı Nevzat Helvacı'ya gidip kardeşlerimizin soykırıma uğratıldığını söylediğimizde bunun bir savaş olduğunu ve böyle şeylerin yaşanabileceğini söylemişti bize. Biz bunları yaşamıştık. Yani hafızanın arkasından gelen o ikinci dalga çok önemlidir. Onun arkasından öfke, isyan, başkaldırı, örgütlülük gibi bir eylem dalgası geliyorsa o yasın tamamlanma süreci farklıdır; gelmediği zaman ise yaşanması ve sürmesi çok farklıdır. Biz sürekli insana gönderme yaptık. Yoksul olan da, travmatize olan da insan. Ama nasıl bir insan? İnsan neyle beraber insandır? İnsan, cismen mi insandır;

yoksa akıyla, vicdaniyla, onuruyla, değerleriyle mi insandır? İnsanın insan olma faslıyla esaslı bir tarifini yapmak gerekiyor. İşte bu noktada da insanın yalnızlığı devreye giriyor. Mesela siz koğuştta toplu olarak dayak yiyorken hiçbir sorun yok. Ama eğer yapayalnız hücreye konulmuşsanız, iş çok farklıdır. Yalnızlık duygusu çok farklıdır. Bu yalnızlığı aşmaya başladığınız andan itibaren, yoksulluğunuzu, yaşadığınız psikolojik, sosyal, fizyolojik travmanızı paylaştığınız birileri olduğu andan itibaren rahatlamaya başlıyorsunuz. O yüzden yoksulluğumuzu da, hafızamızı da paylaşmayı bilmek gerekiyor. Hem hafızamızı hem yoksulluğumuzu paylaşalım, çoğalalım, çoğaltalım, diye düşünüyorum.

Övgü Gökçe: Metin Bey özellikle dile getirmek istediğim bir konudan söz etti: Hem kendi acımızdan, hem de başkasının acısından bahsetmenin dili nasıl bir dil? Ortak bir hafıza üzerinden, ortak kolektif bellek yazımı gibi bir süreçten söz ettiğimiz noktada karşımıza iki önemli duygu hali çıkıyor. Bana göre iki tarafta olanlar için de çok kritik duygu halleri bunlar. Biri suçluluk, öbürü içerleme. Biri yasin paylaşılmasından duyulan suçluluk, öbürü yasinin paylaşılmamasına duyulan içerleme. Ve bu süreç şiddetlenerek ilerledikçe bu içerleme ve suçluluk hali de artıyor. Bu da ister istemez iletişimi ciddi anlamda sabote eden bir şeye dönüşüyor. Dolayısıyla eğer temsil alanı -temsil derken kültürel ve sanatsal her türlü aracı ve en başta da dili kastederek söylüyorum- bütün bu hikâyelerin ve hafızanın konuşulacağı alansa bunu konuşmayı nasıl becereceğiz? Bu nasıl bir dil olacak? Yani içerleyen içerlemesiyle ne yapmalı, onunla nasıl baş etmeli; suçluluk duyan ya da suçluluk duyduğunun farkında olmayan ve bunu bir tür inkâra dönüştüren oradan nasıl çıkmalı? Ya da çıkabilir mi? Deneyimler arasında bir mesafe varken, deneyim başkasının deneyimiyken, o deneyimden kendimizinki gibi bahsetmek oldukça zorken, bir yandan da bu kadar yakınındayken ve acıları yarıştırmamak için ona mesafe koymaya çalışırken onun hakkında konuşmanın zorluğunu nasıl aşabiliriz?

Uzun süredir meşgul olduğum ve özellikle bu coğrafyayla ilgili üretilen filmlerin açtığı alanla ilgilenirken karşıma çıkan bu sorulara, aslen dilbilimci olan bir düşünürün çok önemsedim bir önerisi var. Sovyetler Birliği'nde sürgün hayatı yaşamış, bugün postmodernite ya da postyapısalcılığın gündeme getirdiğini düşündüğümüz pek çok fikri 'öteki' kavramı dahil olmak üzere yüz yıl önce farklı şekillerde formüle etmiş bir edebiyat kuramcısı, Mihail Bahtin. Bahtin'in dile getirdiği bir şey var: Empatinin uzak durulması gereken bir kavram olduğunu, başkasının acısına dair bir empati duyduğumuzu düşündüğümüzde bunun olsa olsa bizi bir anlamda anesteziye uğratan, hissizleştiren birine dönüştüreceğini ve sonuç vermeyeceğini söylüyor. Onun yerine başka bir kavram öneriyor; 'eşlik' etmekten, eş deneyimden bahsediyor. Eşlik etmek, onun deneyimini kendininmiş gibi varsaymadan, kendini onun yerine koyma çabasına girmeden, o yolda beraberce yürümek anlamına geliyor. Dolayısıyla dilin alanı da temsilin alanı da, bu karşıt kutuplardan konuşmak yerine, o uzun vadede örülen süreçte o yolu birlikte yürümek, o yolda 'öteki'ne eşlik etmek gibi bir şey üzerinden gidebilir belki; ben ve ötekinin aslında birbirine bağlı şeyler olduğunu bilerek. Siz bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Metin Bakkalcı: Aslında bir ötekinin hissetmesi, bir ötekinin seni anlaması yetmiyor. Bir ötekinin senin için o acını paylaşması, tanık olması yetmiyor. Bu hakikat arayışında

da böyledir. Tanıklar pasif bir nesne ya da dışarıdan bakan değildir. Bir şey yapmış olma halinin içerisine girmesi, müdahil olması gerekiyor. Bu ortak bir yürüyüş, bir eşlik etmedir. Hiç kuşku yok ki, kimlikler çok kıymetli. Bu kimliğin içerisine dini veya etnik, herhangi bir şey koyabilirsiniz. Bununla evrenselleşmeyi peşinen reddediyorsunuz. O zaman bizi bir arada tutacak ne var? Bu evrensellik ve değerler meselesi burada önem arz ediyor. O zaman, bu ortak dil dediğimiz şeyi başka bir düzeye taşımış oluyoruz. Bu ortak dilin biraz karma kimlikleri de çağrıştıran bir yanı var. Bu karma kimlikler mevcut kimliklerin inkârı üstüne kurulmuyor. Ama eğer ortak bir yürüyüş, ortak bir dil olacaksa, o ortak dilin getirdiği kimliklere mutlak anlamda hürmet etmek kaydıyla, evrensel değerlerin açtığı yolda yürümenin yolunu ve dilini bulmalıyız. Kolay bir şey değil tabii. Burada bir sürü yaşanmışlıklar var. Burada, farklı kimlikler denen meselede, kiminle uzlaşıyoruz noktası da önemli. Maruz kalanla failinin değil, bunları yaşayanlarla iyi tanıklar dediğimiz, ortak yürüyeceğimiz kişiler arasındaki bir uzlaş. Dolayısıyla, asli olarak onların ortak dilinin yakalanması gerekiyor.

Hicri İzgören: Evrensellikten bahsettiniz. Biz Türkiye insanı olarak o kadar evrenseliz ki, Filistin'i, Arjantin'i, Şili'yi görürüz, ama buradaki Kürt coğrafyasını görmeyiz. Biz evrenselliği denizaşırı bir şey sanıyoruz. Oysa evrensellik tam da yerellikten çıkan bir olgudur. Etnisiteyi ötekileştirdikten sonra ona bir kulp buluyorsunuz. Belediye bir kediyi zehirlemek istiyorsa birilerine önce onun kuduz olduğunu söylüyor ve zaten ona iş kalmıyor, mahalleli onu hallediyor. Kürt sorunu da dışarda biraz böyle. Daha doğrusu Türkiye kesiminde öyle. Bir burjuvanın veya bir sosyetenin fındık toplamaya giden Kürt insanına saldırdığını göremezsiniz. Ona saldıran yine yoksul insandır. Yani işte buradayız, 20 kişiyiz ama buradayız. İktidar bunu tersine çeviriyor, sen niye oradaydın, diyor. Kendini aklayarak iki kat üste çıkıyor. Kürt sorunu Türkiye'de böyle işliyor. Belki de bir etnisiteye gönderme yapmak, sınıfsallıkla uğraşmak için bulunmaz bir nimettir.

Selçuk Mızraklı: Radikal'in Türkiye buluşmalarında ben bol t'li bir sözcükler dizisi söylemiştim. Tazmin, takvim, telafi, tövbe... Yani bu süreci birçok mekanizmayla bir yerlerinden onarmaya çalışmak. Çünkü o kadar yoğunlaşmış bir süreç yaşandı ki, bizim yaşamış olduğumuz olayların her biri, başka halklar başka dönemler için geçerli olsa tarihe büyük bir virgül konulabilecek meselelerken, bizde gündelik olaylara, gündelik hafızaya dönüşmeye başladı. Elbette ki, Rio'nun, Buenos Aires'in, Diyarbakır'ın yoksulluğunun birbirine benzeyen yanları vardır. Ama Sur diplerinde ayrışan yanlarını da gördük. İnsanlar dün evlerinde sofralarının başında, çorbasını kaşıklayabiliyordu. Ama evleri yakıldı, hayvanları öldürüldü ve bugün burada Surun kenarında yerine koyabileceği hiç bir şey yok. Farklı bir yoksulluk tınısı çıkıyor oradan. Dolayısıyla bu süreci tamamlamak, bunu geliştirmek için geriye bütün bunların toplamından çok önemli bir şey kalıyor. Eğer biz bugün burada bir aradaysak, bunu konuşabiliyor tartışabiliyorsak, varlığımız, bir araya gelişimiz, kurumlaşmalarımız üzerinden üretebiliyorsak ve örgütlülüğümüzü koruyabiliyorsak biz bunlarla da baş ederiz, hepsinin cevabını da veririz.

SİVİL TOPLUMLA İNSAN HAKLARI VE SINEMA

FİLM GÖSTERİMİ VE TARTIŞMA PROGRAMI
EYLÜL - ARALIK 2012

26 Aralık ÇARŞAMBA, 18:00

Ekümenopolis

KAPANIŞ GÖSTERİMİ:

YÖNETMEN: İMRE AZEM, Türkiye

YUVARLAK MASA TARTIŞMASI:

KONUŞMACILAR: KENTLEŞME VE KENTSEL DÖNÜŞÜM
MÜCELLA YAPICI (TMMOB Mimarlar Odası İstanbul)
MURAT ALÖKMEN (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi)

Mimarlar Odası Toplantı Salonu

KAPANIŞ: FİLM GÖSTERİMİ

Ekümenopolis: Ucu Olmayan Şehir

Yön: İmre Azem, Türkiye, 2011, 93 dk.

Ekümenopolis: Ucu Olmayan Şehir, "kentsel dönüşüm" adıyla yüzlerce yıllık mahalleleri yerle bir eden, insanları evsiz bırakan, İstanbul'u nefes alınamaz hale getiren sistemin yavaş yavaş nasıl örüldüğünü, sistemin altında yatan dinamikleri ve olası sonuçlarını gözler önüne seriyor. Film, alt yapı hizmetinden mahrum bırakılmış mahalleleri, yok edilen ormanları, siyasi kararlarla yaratılan yeni yerleşim alanlarını, göçe mecbur bırakılan ve kültürel birlikteliği yok edilmeye çalışılan insanları, değişim kadar değişimin altındaki dinamikleri de sorgulayarak, İstanbul'u bütüncül bir yaklaşımla ele almayı amaçlıyor. Gecekondu mahallelerinden gökdelenlere, kente animasyonlar, grafikler ve özgün müziklerin de desteğiyle makro bir bakış getiren film, dünyada ve Türkiye'de birçok film festivalinde, üniversitede, mahallede ve kentleşme üzerine yapılan toplantılarda gösterildi. Aynı zamanda SIYAD En İyi Belgesel ödülünü de alan *Ekümenopolis: Ucu Olmayan Şehir*, belgesel sinemanın etkisi üzerine çarpıcı bir örnek.

YUVARLAK MASA

Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm

26 Aralık 2012, Diyarbakır Mimarlar Odası Toplantı Salonu

TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu İşbirliğiyle

Konuşmacılar: Mücella Yapıcı (İstanbul Mimarlar Odası)

Murat Alökmen (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Bşk.)

Moderatör: Övgü Gökçe (DSM)

Övgü Gökçe: Öncelikle Mücella Yapıcı kentsel dönüşümle ilgili İstanbul'da devam eden süreci anlatacak. Daha sonra, Murat Alökmen bize Diyarbakır örneğinden bahsedecek. Ardından sizlerin soru ve yorumlarıyla devam edeceğiz.

Mücella Yapıcı (İstanbul Mimarlar Odası): Size öncelikle kısaca *Ekümenopolis*'ten bahsetmek istiyorum. Filmin en büyük özelliği, hiçbir sponsor desteği olmadan yapılmış olmasıdır. Özel bir sistem kullanıldı; kamusal sponsorluk sistemiyle herkes kendi katkısını koydu ve çok ödül alan bir film oldu. Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Uluslararası Kent Filmleri Festivali'nde en iyi belgesel ödülünü aldı. Bu, filmin ilk ödülüydü. Bir çok yabancı festivalde gösterime girdi. Dünyanın hemen hemen her yerinde gösterildi. En ilginç tarafı da, filmin, İstanbul'da Beyoğlu'nda Majestik Sineması'nda 7 hafta gösterimde kalması oldu. DVD'si çıktı. Ama filmin asıl özelliği, bizim birçok sempozyumda ve panelde anlatmaya çalıştığımızı 90 dakikada anlatabilmesi... Biz hepimiz izledikten sonra biraz utandık. Bu açık ve net olarak sinemanın büyüydü. Bu sebeple bizim için önemli bir film.

İstanbul'da neler oluyor? Bu filmde gördükleriniz iyi zamanlarımızdı. Sürekli problem içindeyiz. En son Çevre ve Şehircilik Bakanlığı TOKİ olduktan sonra, ya da TOKİ bakanlık olduktan sonra, yeni çıkan kanun hükmünde kararname, Büyükşehir Belediye kanunları ve torba kanun dediğimiz birtakım yasalarla birlikte büyük ölçekteki yatırımcıyı çekmek için son derece akıl almaz projeler gündeme gelmeye başladı. Sizlerin çığırın proje diye bildiği, İstanbul'un kuzeyindeki o projeler artık şöyle yapılıyor. En son Çevre Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 42 bin hektar alanı, Karadeniz'den Küçükçekmece-Marmara'ya kadar çok büyük bir bölümü (ki bu bölümün içinde Terkos Havzası, Sazlıdere Barajı ve Küçükçekmece'nin kenarları da var) afet kanununda bahsedilen rezerv alanı olarak ayırdı. Bu, artık seyrettiğiniz filmde bile öngörülemez bir şey. Artık gecekondu dönüşümleri bitirildi. Şimdi ilgi, özellikle yenileme projeleri adı altında son kalan tarihi bölgelerde. Bildiğiniz gibi Sulukule gitti. Tarlabası, Samatya, Kumkapı, Kapalıçarşı Bölgesi'nde hafif hafif yangınlar başladı. Ama asıl bu afet yasası nedeniyle, Kadıköy, Beşiktaş, Şişli, Etiler gibi kentin ranta çevrilebilecek planlı ve yerleşik alanlarında dönüşümler başladı. Şimdi insanlar her şeyi unuttular. Birden bire bütün

dertleri, "Benim evim ne kadar prim yapar, bir kat verirsem kaç kat alırım ya da evim nasıl yenilenir?" oldu. Tabii İstanbul'da önce para değil, metrekareler konuşuluyor. Mesele öyle bir büyüdü ki, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı korktu, birden bire 130 metre olan bina yüksekliğini 80 metreye indirdiler. Bu sefer 28 kattan yukarıda sözleşme yapanlar açıkta kaldı. Şimdi millet birbirini yiyor. Ne kardeşlik kaldı, ne komşuluk kaldı, hiçbir şey kalmadı bu alanlarda. Onun dışında Sulukule'de, filmde de gördünüz, belli bir kesim gitti ve döndü. Dönenlerin hepsi şimdi bodrum katlarında yaşıyorlar. Bu sürecin sonunda bin yıllık mülk sahibi insanlar mülksüzleşti. Yani bu kentsel dönüşüme girerken, "Evlerimiz yenilenecek, daha güzel yerlerde yaşayacağız" diyenlerin büyük bir kısmı mülksüzleşti. Çünkü TOKİ önce bir bedel biçiyor. Örneğin, sizin binanıza 10 bin lira bedel biçiyor. Size 50 bin lira ucuz yeni bir bina veriyor. Aradaki 40 bin lira için de bankaya gidip sözleşme yapmanızı sağlıyor. Zaten burada mesele o finans sektörünü de diri tutmak. Sulukule'de kalanlara başta 300 bin lira dediler, şu anda insanlardan 450 bin lira istiyorlar. 150 bin lira arttırdılar. Gerekçesini sorduğumuzda, "Arkeolojik kazı yaptırдық, onun bedelini size yüklüyoruz" dediler. Tarlabası'nda üç katlı tarihi eser yığma binayı sahibiyile anlaşma yapıp yıktılar. Alışveriş merkezleri yapılıyor şimdi. 3 katlı yığma binaya karşılık 60 metrekare süit daire verdiler.

İstanbul'da bu işleri yaparken çok çirkin bir dil de kullanıldı. "Buralar kötü, buralarda uyuşturucu kullananlar var, burada travestiler oturuyor, burada hayat kadınları var..." gibi, oradaki insanları, o sosyal çevreyi ciddi bir şekilde kötüleyerek bu yıkımları meşru kıldılar. Ve maalesef insanlar da gittikleri yerde birbirleriyle çatıştılar. Mesela Sulukule'den gelenler Tarlabası'ndan gelenleri istemedi. Yeni yerleşim yerlerinde sosyal ayrışmalar ve güven problemleri çok ciddi bir şekilde yaşanmaya başladı. Evsiz insan yoktu; artık evsiz insan sayısı çok ciddi boyutlarda. Zaten işsizliği biliyorsunuz... İstanbul'da artık sadece enformel sektörde iş var. Fabrikaları da yavaş yavaş kent dışına çıkarmaya başladılar. Bu mahallelerde kadınlar arasında ev eksenli emek çok yoğun. Mahalleler dağıtılınca o da kesildi. Yani sonuç olarak İstanbul kentsel dönüşümden son derece büyük zarar görüyor.

Bir de Taksim Meydanı gibi biraz ideolojik giden mega projelerimiz var. Bildiğiniz gibi, Taksim Türkiye'nin emek ve demokrasi meydanıdır. Taksim şimdi, birtakım battılar çıktılarla bir otogarın çatısına çevrilmek isteniyor. Oradaki Gezi Parkı'nın üzerine bir topçu kışlası inşa edilmek isteniyor. Topçu kışlası dediğimiz, altı alışveriş merkezi, üzerinde de bir müze... Şimdi bir de müze meselelerimiz var. Her yerde müzeler yapılıyor. Müzenin bir yanı restoran, bir yanı çarşı, üstünde küçücük bir yer müze oluyor; buna da kültür merkezi diyorlar. Her şey özelleşiyor. Özel hastaneler açılıyor. Devlet üniversitelerini ve hastanelerini kentin çok dışına taşıyorlar. İstanbul'da kentin dışına erişemiyorsunuz. Ben kent merkezinde otururken bir kalp krizi geçirsem yarım saat içinde gidebileceğim bir devlet hastanesi artık yok. Onun için mecbur kalıyorum özel hastanelere. Ya da çocuğunuzu özel okula yollayacak gücünüz yoksa, o zaman çoluğunuzu çocuğunuzu alıp kentin çeperlerinde, şu gördüğünüz silolara taşınmaya mecbursunuz. Çünkü artık bütün kamu okulları TOKİ'nin alanlarında. TOKİ alanlarında da okullar ikiye ayrıldı. Devlet donatı alanlarında bin tane okul yapması gerekiyorsa, bunun 500'ünü özel okul,

500'ünü kamu okulu şeklinde yapıyor. Kentin en lüks mahallelerinden enerji nakil hatları geçiyor. Ve oralara devlet okulları yapıyor.

Ağaoğlu'nun 1453 projesi, bir gecekondu dönüşüm projesi. Bunu TOKİ yaptı. Orası maliye hazinesinin alanı ve kuzey ormanlarına çok yakın. Askeriye burayı çok yüksek güvenlik nedeni ile maliyeden alıyor. Ondan sonra TOKİ araya giriyor, askeriye bedelini ödüyor, araziyi kendi bünyesine geçiriyor. O arazinin imar hakkı yokken üzerine plan yapılıyor. İstanbul için en yüksek emsal veriliyor. Üstünden, boğazın ortasında, en büyük enerji nakil hattı geçiyor. Ve enerji nakil hatlarının altı son derece sağlıklı alanlar. Biz dava açtık; sonra hemen yeni bir plan yapıldı. Yeni planda enerji nakil hattının altına da konut kondu. Ve o konutlar milyon dolarlara satılıyor. Yani İstanbul'da vaziyet vahim.

Ama öte yandan şöyle de bir şey var; İstanbul direnmeyi öğrendi. Mahalleler direnmeyi öğrendi. Tabii bu rant meselesi öyle bir mesele ki, işin içine devlet girince elimiz kolumuz bağlanıyor. Şu anda bizim belediyenin hiçbir yetkisi yok. Bütün bu kararlar direkt Çevre Bakanlığı'ndan alınıyor. Özellikle büyük projeler konusunda belediye yetkisiz hale getirildi. Yenikapı'da bir milyon metrekare dolgu alan yapılıyor. Tarihi yarımadanın önünde. 1 milyon metrekarelik dolgu da Maltepe Sahili'nde yapılıyor. Ve bu dolgular, İstanbul'da çok büyük yıkım olacak ya, onların moloz yeri ilan edildi. İstanbul'da her mahalle başka bir öykü yaşadı. Ve gerçekten Anadolu'nun diğer kentlerine ve belediyelerine örnek olması gerekir. Çünkü en son gündeme gelen afet yasası, peşinden gelen diğer yasalar, TMMOB'nin de yok edilme nedenleriyle ilişkili. Biliyorsunuz, biz de dönüşüme uğratılmak isteniyoruz.

Anadolu'nun yaşanmış geleceğidir İstanbul. Ne bir tarım alanı kaldı, ne de su havzası kaldı. İstanbul'da nem oranı %99. Yazın nefes almak imkânsız. Her yağmur yağdığında bir yerde sel oluyor. Çünkü toprak kalmadı. Filmde gördüğümüz binaların bodrum katları tamamen dolu. Kentsel dönüşüm İstanbul'da yaşananların tümü. Bu sadece İstanbul'da böyle yaşanmıyor. Çin'de de, İngiltere'de de böyle yaşanıyor. İngiltere'de biraz demokrasi olduğu için bu tür yerlerin bir %30'u kadar da kiralık konut oluyor. Onun dışında, birkaç sanayi bölgesi çevriminden, Ruhr Vadisi gibi birkaç örnekten başka dünyada da yaşanan doğru bir örneği yok. Bizim hep beraber çıkardığımız sonuç şu; bu işin doğru yolu sağlıklaştırma ve canlandırmadır. Bu ancak orada yaşayan insanlarla birlikte yapılır. İlla herkes orada kalacak da değil. Taşıma da yaparsınız. Ama eğer siz araya rantı koyarsanız, müteahhit kârını böyle ölçsüz bir şekilde, sadece ekonomiyi çevirmek için abartırsanız, Türkiye ekonomisini inşaata bağlayıp, bölge ekonomisini sadece emlak üzerinden çözmeye kalkarsanız bunun sonu bizler için hayırlı olmaz. Ben zannediyorum ki, sermaye için de hayırlı olmayacak. Batacaklar çünkü. İstanbul'da bir gün insanlar bunu ödeyemeyecek. 29 krizi gibi. Herkes borçlu.

Evet! Diyarbakır'dan ne haber? Siz de dönüşümler yapıyor muşsunuz...

Murat Alökmen: Öncelikle film için teşekkür etme ihtiyacı duyuyorum. Hem kurgusu, hem değindiği mesele ve özü itibarıyla da oldukça başarılı. Ben de bunlar üzerine

birkaç şey söyleyip daha sonra Diyarbakır'da olup bitenler hakkında bilgi vereceğim. Mücella Hanım'ın da söylediği gibi, biz önce bozuyoruz, sonra da nasıl geri yapalım diye uğraşıp duruyoruz. Oktay Ekinci de filmde çok iyi dile getirdi aslında. Nasıl ki, bir meclis kararı ve belediyenin seçilmiş insanları astım hastalığının ilacının değişimine karar veremeyecekse, aslında bizim de uğraştığımız şey bir bilim ve bu bilimin değişmesine karar verilmemesi gerekiyor. Bu kapsamda baktığımızda sistemle alakalı bir sıkıntı yaşıyoruz. O sistem sıkıntısı biraz da üçüncü dünya ülkelerine has bir şey. Ve bunu biz de birebir yaşıyoruz zaten. Bir sistem kurulmuş ve siz o sistemin içinden görüyorsunuz her şeyi. Farklı bir bakış açısıyla bakmıyorsunuz. Bir kurgu var ve o kurgunun içerisinde siz sadece dışının parçası oluyorsunuz. Aslında teknik elemanların kurması gereken bir sistemi onlar kurmuyor.

Mahalle vurgusu vardı filmde, ki mahalle vurgusu çok önemli. Mahalleyi kim yaratıyor? Biz mi yaratıyoruz, birileri mi yaratıyor veya yaratılan bir şey insanların önüne mi sunuluyor? Bizde bir planlama yapılır ve o planlamada belli alanlar seçilir, mahalleler yapılır; o mahallelere birileri gelir inşaat yapar, birileri de gelir oturur ve orası bir şehir, bir doku olur. O dokunun ne kadar insanların kendi parçası, ne kadar değil ve sonradan bir sonuç olarak karşımıza çıkar, bu tartışılabilir. Aslında kurgularken de biz hep teknik gözle bakıyoruz. Çünkü biz işin teknik boyutundayız. Ama kentler sadece teknikten ibaret değil. Biz, yolları, parkları ve diğer sosyal alanları planladığımızda belki işin bittiğini düşünüyoruz. Ama aslında iş bitmiyor. Bu, sadece mimarlarla, şehir plancılarıyla veya diğer meslek disiplinleriyle olacak bir mevzu değil. Zaten sürekli onun çatışmasını yaşıyoruz. Planlıyoruz ve planlarımıza uymuyoruz. Özellikle son dönemlerde, Türkiye'nin ve birçok üçüncü dünya ülkesinin yaşadığı bir deneyimin sonucu olarak, kırdan kente yaşanan göçün büyük şehirlerdeki çatışmasını görüyoruz. Göç edenler şehirlerde kendilerine yer bulamayınca, kenar mahallelerde gecekondu yapmaya yöneliyorlar. Ve aslında planlama yaparken bunlara biz karar veririz desek de, göç eden insanlara bir altyapı hazırlamadığımız için aslında bu yapılaşmaya bir nevi onlar karar veriyor. Bir süre sonra da onların verdiği kararın yanlış olduğuna ve onu nasıl düzelteceğimiz noktasına geliyoruz ki, bunun adı da herhalde kentsel dönüşümdür.

Tabii insanlar orada bir mahalle aidiyetiyle yaşıyorlar ve biz o mahallelere müdahale etme gibi bir tasarrufa girişiyoruz. Sistemin kurgusu sürekli yanlış ve biz de o kurguları bir şekilde düzeltme ihtiyacıyla karşı karşıya geliyoruz. Kentsel dönüşüm İstanbul'da çok vahim bir noktaya geldi. Bu aslında, metropolleşmeye, büyümeye ve büyükşehir olmaya aday bütün şehirlerin biraz da geleceğidir. İnsanlar artık kırsalda kalmayı tercih etmiyor. Kırsaldaki çalışanlar bile artık şehirde ikamet ederek kırsala gidip geliyorlar. Öyle bir noktaya geldik. Ve şehirler gittikçe büyüyor ve bu büyüme, özellikle son dönemki siyasi bakış açısıyla, filmin söylediği noktaya, kaosa dönmeye aday bir noktaya geliyor.

Bütün bunlardan sonra, Diyarbakır ne durumda? Açıkçası Diyarbakır da benzer bir süreci yaşıyor. Üçüncü dünya ülkeleri ve Türkiye'nin de yaşadığı bütün o süreçleri yaşıyor ve yaşamaya da aday. Diyarbakır, ciddi bir göç dalgasıyla karşı karşıya şu an.

Mücella Yapıcı: Hâlâ göç alıyor mu?

Murat Alökmen: Hayır. Şu anda kendi içinde, mekânlar arası bir göç yaşıyor. Bir de doğum oranıyla da yükselen bir nüfus var. Doğum oranı, Diyarbakır'da Türkiye'nin batı illerine göre daha yüksek. Avrupa'da artık doğumla yükselen bir nüfus yok. Hatta doğum oranı neredeyse eksiye doğru seyir halinde. Onlar, daha çok üçüncü dünya ülkelerinden aldıkları göçlerin şehirlere entegrasyonunda birtakım problemler yaşıyorlar. Bizim yaşadığımız Avrupa'nın elli veya yüz yıl önce yaşadığı problemlerin farklı bir versiyonudur. Orada sanayileşme vardı; Diyarbakır sanayileşme de olmadığı halde ciddi bir göç alıyor. Türkiye'nin birçok kentinde de aynı şey yaşanıyor. Bu da beraberinde daha fazla işsizliği getiriyor. Avrupa'da insanlar sanayileşmenin getirdiği bir iş kolunda ucuz işgücü olarak çalışırken, işsizlik yokken, burada bunu yapma şansları da oluşmuyor. Diyarbakır, özellikle sanayide ekonomik altyapısı olmayan bir şehir. İşsizliğin ciddi oranlarda olduğu bir şehir. 1988'de 300 bin olup, şu anda 850 bin olan ve hızla 1 milyona doğru giden bir nüfusla yaşıyoruz bu kentte.

Kentsel dönüşüm bizim de gündemimizde. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi olarak uyguladığımız iki tane kentsel dönüşüm projesi var. Belki İstanbul'a göre şöyle bir şansımız var. Şu anda İstanbul'da vahşi kapitalizmin getirdiği vahşi bir rant söz konusu. Ama burada farklı bir bakış açısı ile kültürel dokuyu belli bir düzeyde korumak ve bir rant yaratmaktan ziyade, şehre belirli anlamlarda müdahale edip kentsel dönüşümler yapmak amacındayız. Şu anda TOKİ ile iki kentsel proje yürütüyoruz. Bir iki nüans dışında Türkiye örneklerine benzer bir süreç. Bu gerçekliği de dile getirmek gerekiyor. Tabii Diyarbakır'a farklı bir gözle bakılıyor. Birçok yerde ve kesimde, Diyarbakır'ın mutlaka kendi modelini yaratması gerektiği dile getiriliyor. Fakat bu, Türkiye sürecinden çok fazla da kopamıyor ve bu sistemden bağımsız çalışmıyor. Bu gerçeği ortaya koyup belki öyle değerlendirmek gerekiyor.

Yaptığımız kentsel dönüşümleri bizzat ben kendim de yürütüyorum. Daha önce yaptığımız ve belki yapmaya da devam ettiğimiz planlı bir kentsel gelişme sürecini tam anlamıyla tamamlayamamanın bir sıkıntısı olarak, filmde gördüğünüz sancılı dönüşüm süreçlerini bir şekilde biz de yaşıyoruz. Ama en azından bu kentsel dönüşüme, özellikle yaşayanlarla beraber bazı süreçleri tamamlama noktasında, diğer batılı belediyelere göre daha farklı bakıyoruz. Biz artık katı bakmanın çok da gerçekçi olmadığını gördük ve birçok ortamda dile getiriyoruz. Yani kentsel dönüşüm yaptığımızda, orada yaşayanları, orada oluşan, oluşmuş durumda olan veya oluşmak zorunda kalan hayatı da göz önünde bulundurarak, oraya sadece fiziki olarak değil, hem sosyal hem de bir yaşam alanı olarak bakılması gerektiğinin farkındayız. Biz mimarlar hep fiziksel bakıyoruz. Türkiye'de bu işe sadece fiziksel değil, sosyolojik olarak da bakan bir bilim yok aslında. Genelde kentleşme, fiziksel olarak düşünülür, planlanır ve siyasetin temsil ettiği bir meclis tarafından onaylanır. Kentsel dönüşüm, özet olarak, sosyolojik bir olay. Sonuç olarak geldiğimiz noktada, hem kültürel mirasın korunması, hem de oluşturulan mahallede yaşam alanlarının fiziki ve altyapı olarak yeterli donanıma sahip hale getirilmesi önemli. Olduğu gibi koruyalım mantığı da çok gerçekçi görünmüyor.

Övgü Gökçe: Herkesin takip etmesi için somut bir örnek verebilir misiniz? Kültürel miras derken nereyi kastediyorsunuz? Biraz kentin içinde, şu an projelerin yürüdüğü mekânlardan bahsedebilir misiniz?

Murat Alökmen: Surları örnek verebiliriz. Diyarbakır surlarıyla anılıyor. Surlar Diyarbakır için çok ciddi bir kültürel miras. Daha önce de genellikle işyerlerinin boşaltılmasına yönelik bir dönüşüm olmuştu. Ama son dönemlerde, özellikle surlara bitişik mahallelerin kentsel dönüşümüne yönelik bir takım çalışmalar yapılıyor.

Katılımcı: Dedikodu olabilir ama surlar satılmış diyorlar. Yani etrafı yabancı şirketlere satılmış, diyorlar.

Murat Alökmen: Bundan haberim yok. Yani benim nezdimde bu bir dedikodu. Elimizde resmi olarak bir bilgi yok en azından.

Mücella Yapıcı: Kamulaştırmadan bahsediyorlar.

Murat Alökmen: Kamulaştırma kamu adına yapılır. Kamunun eline geçiyor. Özel şirketlerin değil.

Mücella Yapıcı: Ben kamulaştırmayı da anlatayım. Eskiden belli bir zamanda kamulaştırma kamu adına yapılırdı. Yani kamu yol, yeşil alan, okul yapacaksa, onun için arazi lazımdı. Bedelini ödeyip, özel şahıstan alıp bunun üstüne kamu işi yapılırdı. Şimdi ise kamulaştırma şöyle oldu; alıyorsun Ahmet'in arazisini, Ağaoğlu'na veriyorsun. Kamu adına hiçbir şey yapılmıyor. Bu arada sana üç kuruş verip seni yolluyor oraya ve bir de seni borçlandırıyor. Sonra oraya diyor gökdeleni, adına da kamulaştırma deniyor.

Murat Alökmen: Tabii o dediğiniz doğru. Eskiden kamulaştırma yeşil alan ve kentsel kamusal alanlar için yapılırdı. Ama şimdi kentsel dönüşüm için veya farklı projeler için de yapılıyor.

Mücella Yapıcı: Kentsel dönüşümde anlaşıyoruz... Şimdi ben burayı aldım. Burası benim ve burada tarihi bir doku var. Ben burada yıllardır oturuyorum. Sen devlet olarak diyorsun ki: "Bak kardeşim, sen burada oturuyorsun ama Diyarbakır'ın sanayisi yok, tarımı yok, hayvancılığı öldürdük, geçinemiyoruz; onun için biz buraya bir takım oteller, müzeler yapıp turist kazanacağız. Onun için de kusura bakma, senin evine şu kadar para vereceğiz, seni de mağdur etmeyeceğiz, sen bize üç beş kuruş daha vereceksin, biz seni güzel siteye götüreceğiz. Yerde oturmuyacaksın da 15. katta oturacaksın." Onu da anladık. Mahallem bozulacak, ona da razıyım. Ama burayı sen yapmayacaksın ki... Burayı başka birine ihale ediyorsun. Başka biri bunun üzerinden para kazanıyor. Beni yine yolla oraya, ama buraya da ortak et. Neden ben burada mal sahibiyken, sonradan geleyim bu otelin temizlik işçisi olayım? Filmde gördünüz, adamlar kendi evlerinin yerine yapılacak yerde inşaat işçisi oldular. Burada da öyle olacak. Bunu çözemez miyiz? Bunu ancak siz çözersiniz. Çünkü benim bildiğim Güneydoğu belediyeleri halkın belediyeleridir, öyle

değil mi?

Murat Alökmen: Evet, halkın belediyesi çok kullanılan bir söylem. Ama netice itibariyle şunu da görmek gerekiyor, sistem aynı. Belli yerlerde tabii ki farklılıklar olacak. Sistem aynıyken model oluşturmak o kadar da kolay değil.

Mücella Yapıcı: Müteahhitler olmadan, mimarlar, teknik ekipler olmadan, bu halkın iş gücüyle inşaat yapamaz mıyız? Bu müteahhit kimdir, ne yapar? Arsa sahibi değil, çünkü arsa bende. Sermayesi de yok. Müteahhit ne yapıyor?

Murat Alökmen: Müteahhit onun aracılığını, inşaatını veya imalatını yapan, onun üzerinden para kazanan kişidir. Yani bunun lügatı böyle. Kentsel dönüşümde o anlamadığımız konu, aslında anlaştığımız bir konudur da. Bu sistemde veya kanunda demişler ki, eğer gecekondulu mahallesini yıkıp yerine 15 katlı bina yapıyorsa, bunun adı kentsel dönüşümdür. Bizim yasalarda veya bu sistemde böyle geçtiği için söylüyorum. Doğru olduğu için veya dört dörtlük olduğu için söylemiyorum. Bunu müteahhit mi yapar, yoksa vatandaş mı yapar noktasında da zorlamak gerekiyor belki.

Mücella Yapıcı: Mesela biz mimarlar, inşaat mühendisleri gitsek, orada çalışan işsiz insanları eğitemez miyiz? Hatta kadınlar çok iyi seramik yapar. Yani hem iş gücünü açığa çıkarıp onlara iş sağlarız, hem de projeyi yaparız. Bu işi yapmak için illa bir Ağaoğlu mu lazım?

Murat Alökmen: Ama bu kez de biz müteahhit oluyoruz.

Mücella Yapıcı: Hayır olmuyoruz. Oradaki insanlar niye kendileri şirket kurup, kendi işlerini yapmasınlar?

Katılımcı: Kooperatif gibi.

Mücella Yapıcı: Evet kooperatif.

Katılımcı: TOKİ'nin konumundan bahsederken Çevre Bakanlığı'na dönüştüğünü söylediniz...

Mücella Yapıcı: TOKİ o kadar büyüdü ki, bakanlık haline geldi. TOKİ şu anda dünyanın en büyük inşaat tekeli. Hem plan yapacak, hem karar verecek, hem inşa edecek, hem denetleyecek, hem ruhsat verecek, hem sadece konut değil, köprü, hastane, aklınıza gelen her şeyi yapabilecek, para alacak, kamulaştırma yapacak, bu kamulaştırdığını benden alıp ona verecek, ondan alıp bana verecek, yetmiyorsa üstüne biraz daha imar hakkı koyacak bir sistem. Bakın, hiçbir devlette, Amerika da dahil buna, böyle bir sistem yok.

Murat Alökmen: Ama bu noktada belki şu gerçekliği de kabul etmemiz gerekiyor. Kendi

kentimizi nasıl yarattysak aslında biz oyuz. Bu sistemi de yaratan aslında biraz bu.

Katılımcı: Ama bu durum bütün bunları meşrulaştırmıyor.

Murat Alökmen: Meşru olduğu için söylemiyorum. Modelse, bu da bir Türkiye modeli. Bu meşru olduğu anlamına gelmiyor. Ama böyle.

Necati Pirinççioğlu (Diyarbakır Mimarlar Odası Başkanı): Diyarbakır Sanat Merkezi bu projeye ilgili ilk ziyarete geldiği zaman, projeyi incelediğimizde tüm parçalarıyla çok önemsedik. Bütün başlıklarıyla bu kentin bütün sorunlarına yönelik bir çalışma oldu. Ve final oturumu kentin bütününe müdahale eden kentsel dönüşüm olması münasebetiyle, aslında diğer başlıkları da kapsayan bir özet niteliğinde oldu. İnsan haklarına, sosyal yaşamına, doğasına müdahale eden bir süreçten söz ediyoruz. Bu sebeple bu çalışma için TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu adına teşekkür ederim. Şimdi Türkiye'ye ve dünyaya baktığınızda, aslında inşaat sektörü kapitalizmin, ülke ekonomisini ayakta tutmanın sektörü haline getirildi. Bu sebeple kentler sürekli değişiyor. Bunu görerek başladığımız zaman, bu sektörün bitmemesi için kentsel dönüşüm adına yapılanlar doğru anlaşılır. Bu sektör durduğu anda, çoğu Avrupa ülkesi gibi Türkiye de krize girer, kapitalizm krize girer. Avrupa'nın da Türkiye'nin de kurtuluşu inşaat sektöründe görülüyor. Dolayısıyla bu inşaat sektörü, yetkilendirilmiş TOKİ müteahhitliği aracılığıyla biraz da kendi iktidarını pekiştirmek, etrafını beslemek ve rant sağlamak amacıyla çalışıyor.

Diyarbakır özeline geldiğimiz zaman, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin bu dönüşüme bakış açısının ne olacağı ile ilgili bir fark ortaya koyması gerekiyor. TOKİ'nin aracılığıyla bu işi yapmak kolaylıktır. Bu kentleri bu hale getiren devlettir. Bu sorunlar, devletin yanlış politikalarının kentlere yansımalarıdır. Zorunlu göç, bölgede yaşanan çatışma ve Kürt sorunu gibi. Kürt sorunu sadece Diyarbakır kentini bu hale getirmedi. İstanbul'daki mağdurların çoğu da belgeselden anlaşılacağı gibi Kürttü. İzmir ve Adana'da, Akdeniz'de dönüşüm süreçlerinin mağdurları Kürtlerdir. Yani sorunu doğru tahlil edecek olursak, bu kentleri bu hale getiren devletse, bu sorunların muhatabı da devletin ilgili kurumları olacaktır. Bunların tamamının devletin politikası haline getirilmesi gerekir. Ama bizim de bir sorumluluğumuz var; doğru veriler ve doğru projelerle hareket etmemiz gerekiyor. Herkes "TMMOB sürekli eleştiriyor ama bir modeli yok" diyor. TMMOB'un modeli var; katılımcılık ve sağlıklılaştırmadır. Yani kentleri yaşanabilir hale getirmektir. Yolu, ilkokulu, hastanesi yoksa, devlet onları yapma yoluna gitmeli. Çözüm, orayı yıkıp oradakileri kent dışına atmak değildir. Diyarbakır'da yaşanan da Sulukule'den çok farksız değil. Kentin 10 km dışında insanlara yer verildi. Onların da ödeyecek durumları olmadığı için tekrar geri döndüler. % 80'i geri döndü. Evlerin bir çoğu da hiç yerleşilmeden satıldı, el değiştirdi. Çok az aile yerleşti.

Mücella Yapıcı: Tam bu noktada bir şey söyleyebilir miyim? Bu mahallelerde bir dayanışma ağı da oluyor. Tarlabası'nda veya Sulukule'de, özellikle bu yoksul semtlerde, insanlar yaşayabiliyorlardı. Yani bakkalından veresiye alıyor, komşuda bir şey pişiyorsa

ona gidip bir kap yemek yiyor ya da çocuğunu bırakıp işe gidiyor. Mahallesinden çıktığı zaman bu ağ da yok oluyor.

Necati Pirinççioğlu: Mahalle ile site arasındaki fark ilk orada ortaya çıkıyor. Orada bir yaşam örgütleniyor. Beraber yaşamayı öğreniyorsun ama apartmanda, yüksek güvenlikli sitelerde onlar yok oluyor.

Övgü Gökçe: Hatta Diyarbakır'da o geçişin mahalleden siteye değil, mahalleyi atlayarak köyden direkt siteye olabildiğini de söyleyebiliriz, değil mi?

Mücella Yapıcı: 2008 dünya nüfus raporlarına göre dünyadaki kent nüfusu ile kır nüfusu eşitlendi. Ve dünya 2030'a kadar 5 milyar kişi artacak. O nüfusun çok büyük bir kısmı az gelişmiş ülkelerin kentlerinde yaşayacak. Bu en son kabul edilen büyükşehir yasasıyla köyler bitti.

Murat Alökmen: Köyde yaşayanlar şehirde yaşamayı tercih edecek. Yasanın sonucu oraya gidecek. Şimdi köyde veya kırsalda ödemediği elektrik, su gibi bir takım giderleri yeni yasayla beraber ödemeye başlayacak. Bizim ödediğimiz her şeye aynı oranda katıldığında, tercihen daha merkezi bir yeri seçecek ve kente gelecek.

Kentsel Dönüşümde Diyarbakır Örneği

Katılımcı: Ben yeni mezun olmuş bir mimarım. Son sınıfta imar hukuku dersinde hocam kamulaştırma konulu bir tez istemişti. Ben de Tarlabası'nı araştırmıştım. O zamanki araştırmalarım da -yaklaşık 1,5 sene önce- 40 ve 60 bin lira arasında evler alınıyordu. Yaklaşık olarak 2,5-3 milyar dolar arasında net kâr oranından bahsediliyordu. Biz küçükken müteahhit inşaat yapan insandı. Şimdi müteahhit öyle şeyler yapmıyor. Daire karşılığı kalıpcı, duvarcı, boyacı bularak organizasyon yapıyor. Bizde de Ağaoğulları çıktı. Diyarbakır'da 2000 yılına kadar 3-5 kişi birleşip hep bir blokluk inşaatlar yapıyorlardı. İyi de kazanıyorlardı. Sonra Ağaoğulları aradan sıyrılmaya başladı. Şimdi bizim Ağaoğullarımız 10 blok inşaat yapıyor. 10 blokluk imarlar açılırken belediyemizin hiç mi suçu yok? Bence var. Kusura bakmayın, bence çok suçlusunuz. Kentimizde 2000 yılından sonra açılan bütün imarlarımız 10 blok, 5 blok, 8 blok, 14 blok... Ve bu durumda müteahhitlik kavramı da yerini organizatör kavramına bıraktı. Herkes daire karşılığı hizmet veya mal veriyor.

Diyarbakır'ın kentsel dönüşümüne gelince, ben köyden kente zorunlu göçle gelen bir ailenin çocuğuyum. Ailem göçten önce köyde ağaymış. 2 köyleri varmış. Babamın 50 tane büyük baş, 200-300 tane de küçük baş hayvanı varmış. Biz şehre geldiğimizde, gecekondulu mahallesi Ben ü Sen'de ev yaptık. Şimdi Karacadağ'da bir bölge hayvancılıkla ilgili sanayi bölgesi ilan edildi. O çiftliklerin yapımı için 2 trilyon hibelerden bahsediliyor. Eğer çözümleme yapacak olursak, biz zaten o varlıkların sahibiydik, bugünse bizim dışımızda gelişen bir sürece tabi olma noktasına geldik. Bu inşaat sektöründe de aynı. Galiba biz hayati 40 yılda bir kentsel dönüşümlerle geçireceğiz. Kentsel dönüşümde,

Diyarbakır da çaktırmadan aynı şeyleri yapıyor. Diyarbakır'ın İstanbul'dan pek farkı olduğuna inanmıyorum.

Katılımcı: Önümüzdeki 30 yılda İstanbul'da olası büyük bir depremden bahsediliyor. Bunun arka planında, kentsel dönüşüme yönelik bir spekülasyonun özellikle çıkarıldığı söyleniyor. Bu inşaat sektörünü geliştirme amaçlı mı?

Mücella Yapıcı: Bu bir spekülasyon tabii. Neoliberalizmin babası diyor ki, "Bir afet sonrasında bir topluma istediğiniz şeyi kabul ettirebilirsiniz." Sistem, her türlü felaketi kendi çıkarı doğrultusunda kullanmayı biliyor. 1999'da İstanbul'da deprem olmadan önce Dünya Bankası bir rapor yayınladı. "Kentinizi küreselleştirin" dedi. Dönüşümle o zaman karşılaştık. Mega dönüşüm projeleri ilan ettiler. Sonra Marmara depremi oldu ve 40 bin kişi öldü. Bu travmayla hemen devletin bütün kalkınma programları değiştirildi. Yani 1999'da deprem oldu, 2000'de Dünya Bankası'nın kurallarına göre hukukumuz yeniden yapılanmaya göre değiştirildi. İki sene sonra da bu kentsel dönüşüm projelerinin tamamı, deprem odaklı kentsel dönüşüm projeleri oldu. TOKİ değiştirildi. Aradan 14 yıl geçti. Bu arada, TOKİ'nin İstanbul'da yaptığı bütün yeni yerleşme yerleri, afet açısından en kritik alanlar. Yani mesele afetse, yeni yaptığı yerler ilk yıkılacak yerler olacak. Hatta Yalova'da Hacı Mehmet Ovası'nı TOKİ tekrar imara açtı. Van depreminden sonra hemen kentsel dönüşüm afet yasası hazırlandı. Utanmadan "İstanbul'un yenilenmesi için bir fırsattır" dediler ve yine milat başladı. Sistem bizim yoksulluğumuzu, çaresizliğimizi, birbirimizle olan meselelerimizi, afetleri, çarpık yapılaşmayı, kısacası her şeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı çok iyi biliyor. Bunun karşısında akıllı olmaktan, bilim ve tekniği kullanmaktan ve bir arada olmaktan başka da çare yok.

Katılımcı: Bizim kentsel dönüşüm dediğimiz şey aslında kapitalizmin insanlığa dayattığı savaşa aynı şeydir. Yani yıkıp yeniden yapmaktır. Yani talandır. Mücella Hanım şöyle bir cümle kullandı: "İstanbul'daki kentsel dönüşümde çok ahlaksız bir üslup kullanıldı. İnsanlara, bunlar hırsızdır, bunlar eroin kullanıyor, bunlar esrar kullanıyor denerek yaşadıkları yerler kötülendi." Zaten sizin kentsel dönüşüm uyguladığınız alan, dünyanın neresinde olursa olsun, bu insanların oturduğu alanlardır. Diyarbakır'da da bu böyledir. Şimdi Suriçi'nde kentsel dönüşüm yapılıyor. Suriçi'nde yaşayan insan da yoksuldur, esrar kullanıyor, hırsızlık yapıyor. Nasıl ki Roboski'deki insanlar için kaçakçılık bir ticaretse, hırsızlık da onlar için bir ticarettir. Onlar bu işe böyle bakıyorlar. Dolayısıyla bizim de bunu böyle değerlendirmemiz gerekiyor. Esasında burada bizim sıkıntımız, Murat Bey'in bahsettiği sistem sorunu. Siz o insanlara ekonomik bir alternatif sunmadığınız sürece, o insanları zaten böyle bir gelecek bekliyor. Ve siz de bunu en başından beri biliyorsunuz. Bunu çoğaltıyorsunuz. Bu konuda belediyelere elbette ki çok büyük görevler düşüyor. Ama belediye de bu sistemin önemli bir parçası ve bu konuda ciddi yaptırımlar uygulayabilecek konumda değil. Bunu uygulamaya başladığı anda zaten hükümet belediyelere engel oluyor. Çünkü kendileri bundan besleniyor. Yani sadece belediye ile ilgili bir sıkıntı değil bu.

Burada söylemek istediğim şey şu: TMMOB'nin üzerine düşen esas sorumluluk, sivil

toplumu örgütlemeyi bana göre. Çünkü bu konuda esas tepki yine sivil toplumdan gelmek durumunda. Yani belediyeye de iktidarlara da yaptırım uygulamanız gerekiyor. Bu filmin asıl başardığı şey budur bence. İstanbul'da haftalarca oynamasının sebebi de budur. Çünkü insanlar orada kendilerini görüyorlar. Bizler de o insanlardan biri olabilirdik. Bizim de bu şekilde çalışmamız, insanlara gitmemiz, bunu öğretmemiz gerekiyor. İnsanlar kentsel dönüşümün sonunda kendisine vaadedilen şeye ulaşmayacağını bilmeli. Bunu onlara anlatmalıyız. Mesela bu filmle ya da fotoğrafla, resimle, şiirle, makaleyle, herhangi bir şekilde anlatmalıyız. Yani esas yapmamız gereken şey, sivil toplumu örgütlemektir. TMMOB'nin de esas görevi budur. Projelere onay vermek değildir.

Hüsamettin Bahçe: Birliktelikten ve örgütlenmekten bahsettiniz. Burada belediyenin şöyle bir durumu söz konusu... Ben 1,5-2 yıldır bu süreci takip ediyorum. Fotoğraflarla bu işi belgelemeye çalışıyorum. Diyarbakır'daki kentsel dönüşüm çalışmalarında, insanların örgütlenmesi noktasında belediye engelleyici bir tutum sergiledi. Mesela, Alipaşa'da, yıkımlar sırasında iki tane iş makinesi yakıldı. İnsanlar örgütlendiler, karşı çıktılar ama işin içerisinde Büyükşehir Belediyesi'nin ya da bizim belediyelerin olduğunu duydukları andan itibaren olayı bitirdiler.

Murat Alökmen: Belediye olduğunu bildikleri halde yakttılar. O konuyu yanlış biliyorsunuz.

Hüsamettin Bahçe: Öyleyse çok daha iyi!

Katılımcı: Ben sorumu Murat Bey'e sormak istiyorum. Diyarbakır'da Kemal Polat'ın karşısında bir arsa vardı ve TOKİ planlamasını yapmıştı. Civar emsali 1.75 olmasına rağmen, TOKİ oraya 2.75 gibi bir emsal vermişti. Zannedersen belediye ile bir hukuki süreç yaşandı ve belediye mahkemeye verdi. Belediyemiz orada bir parça başarmıştır. Şimdi Suriçi ve kentsel dönüşümle ilgili "TOKİ ile beraber bir girişimimiz var ve orada beraber çalışıyoruz" denildi. Bir Diyarbakırlı olarak biz bu samimiyete nasıl inanacağız ve nasıl güveneceğiz? Orada engel çıkaran TOKİ sistemi burada neden güzel bir tablo oluştursun ya da oluşturulmasına yardımcı olsun?

Murat Alökmen: Bizim her müdahalemiz yeni bir yasa çıkmasına neden oluyordu. Biz TOKİ'nin planlarını iptal ettik. Yeni yasalar çıktı ve iptal edilemeyecek duruma getirildi. Özelleştirmenin planını iptal ettik. Belediye bunları karşısına alınca bu sefer refleksler gelişti. Suriçi'nde TOKİ ile yaptığımız anlaşmada iki türlü proje yapıyoruz. Ben burada mevzuatı anlatma ihtiyacı duyuyorum. Bizim aslında bir kentsel dönüşüm projemiz vardı. O da Hz. Süleyman Camii'nin olduğu İçkale'deki Cevat Paşa Mahallesi'ydi. TOKİ ile görüştük. Aynı projede ortaklaşalım, diye değerlendirmesini yaptık. Nihai hedefimiz oranın tamamen kamulaştırılıp rekreasyon alanı ilan edilmesi ve orada bir arkeolojik kazı yapılmasıydı. Ve nihayetinde de orası yeşil alan olarak planlandı.

Alipaşa ve Lalebey ise bize ait olmayan, ama sonradan bizim de müdahil olduğumuz bir proje oldu. Alipaşa ve Lalebey Mahallesi'ndeki süreç, TOKİ ve valiliğin oraya yüksek katlı yapı yapmasıyla başladı. Buna 'hatalı planlama' diyoruz. 1992'de Koruma

Amaçlı İmar Planı yapıldığı zaman orada 4 kat öngörüsü vardı. Bundan yola çıkarak önce bir karşı duruş sergiledik. Ve bu karşı duruştan sonra valilik de TOKİ de yüksek katlı yapı yapmayacaklarını, İçkale'de olduğu gibi mekânı rekreasyon alanı olarak düzenleyeceklerini söylediler. Hatta Alipaşa ve Lalebey'in tamamını yıkıp rekreatif bir alan yapma projeleri ve onun simülasyonu da vardı. Biz onun da yanlış olduğu, doğru bir tasarımsal müdahale olmadığı eleştirisiyle yine karşı çıktık. En sonunda "Madem hiç birine onay vermiyorsunuz, gelin ortak olun, beraber yapalım" şeklinde bir süreç gelişti ve idare de o sürece girdi. İdarenin süreci şuydu: Koruma Amaçlı İmar Planı'nın revize edilmesi, kentsel dokuya uygun bir imar planı hazırlanması ve orada yapılacak işlemlerin Koruma Amaçlı İmar Planı doğrultusunda yapılması.

Belediye Alipaşa ve Lalebey sürecine bu şekilde protokollere girmek kaydıyla müdahil oldu. Üç yıllık süre zarfında Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlandı. Bu Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hemen hemen her safhasına TOKİ de katıldı. Oraya yine mimari olarak geleneksel dokunun öngördüğü şekilde, avlulu, sokak dokusunu bozmayan, Diyarbakır'ın mevcut karakteristik yapısına uyan bazalt duvarlarla çevrili bir imar planı öngörüsü oluştu ve bu şekilde plan onaylandı. Zaman zaman TOKİ buna itiraz da etti. Değişik tasarımlar geldi. Koruma Amaçlı İmar Planı kurul sürecindeki bütün toplantılara mimarlar odamız da katıldı. Ve biz böyle bir planı onayladık. Sonuç olarak geldiğimiz noktada, orada bir kamulaştırma süreci var ve o kamulaştırma sürecinde bizim hedefimiz Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yeniden yapılması. Şu anda süreci biz yürütüyoruz. O süreçteki en büyük hata, birebir o işin analizini, sosyolojik altyapısını, bütün başlıkları değerlendirmeden yapmaktı. Mahalleli ile beraber, orada yaşayanlarla beraber çalışmak ön planda olmalıydı.

Nihayetinde biz kültürel miras mantığıyla bakıyoruz ama bu her zaman TOKİ veya üçüncü şahısların bizim baktığımız bakış açısıyla bakmasına vesile olmayacak. Bu bir mücadele. Siz bir mücadele veriyorsunuz, onlar bir mücadele veriyor. Onlar merkezden bir planlamayla zaman zaman bizlere de eleştiri yöneltiyorlar. "Biz bu yöntemi biliyoruz, varsa alternatifiniz sunun" diyorlar. Alternatifiniz olmadan yaptığınız her şey sadece eleştiridir. Ama biz burada biraz elimizi taşın altına koyduk. Doğru mu yaptık yanlış mı, tartışmayacağım. Yanlış yaptığımız noktaların altını özellikle çiziyorum. Bugün de Alipaşa ve Lalebey Mahallesi'ndeydim. Orada şu anda yıkımlar yapılıyor. Yani yapılan projelerin TOKİ, Çevre Bakanlığı, belediye gibi birçok bileşeni var. Alipaşa ve Lalebey'e rant girmedi, ama işin oraya evrilmeme riski yok değil. Siz ne kadar dik durursanız veya ne kadar çalışırsanız belki onunla paralel gidecek bu süreç.

Her şey teknik, çizgisel ya da plansal değil. Bu işin sosyolojik boyutu da var. Bizim veya TMMOB camiasının kendi meslek disiplinlerimize ne kadar sahip çıktığımız da çok önemli. Her meslek disiplininin kendi üstüne düşen sorumluluğu var. Ben kimsenin bu işi tam olarak yaptığını inanmıyorum. Ne mimar ne inşaat mühendisi ne plançı yapıyor; sonra da, bu işi en kolay eviren çeviren siyaset olduğu için istediğini istediği şekilde yorumluyor. Zaten hazır bir sistem var. Onu çevirebileceğin bir ortam da var. Bu ortamdaki herkes bir şekilde faydalaniyor. Şu anda AKP iktidarı bunu yapıyor

ve en derin hücrelerine kadar da kullanıyor. TOKİ bir Türkiye gerçeğidir. Hatalarıyla ve doğrularıyla bir sistemdir. O yetmedi, şimdi de Çevre Şehircilik Bakanlığı diye bir sistem var. Onu da önümüzdeki dönem daha yakından hissedeceğiz. Hayat boşluk tanımıyor. Senin boşalttığın yeri bir başkası doldurur. Bu kaçınılmaz bir şeydir.

Övgü Gökçe: Söylediklerinizi ve çizdiğiniz resmi sanıyorum herkes anlıyor. Ama bir yandan da belediyelerin başarılı bulunan diğer uygulamalarını göz önüne alarak soruyu tersinden sorarsak, peki siz ne yapabilirsiniz? Bu kısıtlı durum içinde nelere müdahale edebilir, nelerde fark yaratabilir, nelerde araya girip, çatlaklardan sızarak bir şeylerin farklı akmasını sağlayabilirsiniz? Bu, sivil toplumla entegrasyon olabilir, sizin başka sorunlar içeren yeni yaşam alanlarında belki onların önüne geçecek, sosyal destek ya da kültürel destek mekanizmaları yaratmaya yönelik inisiyatifler almanız olabilir... Diğer belediyeçilik anlayışlarında olamayan ama sizin belediyeçilik anlayışınıza sığabilecek başka ihtimaller var mı? Yoksa gerçekten fazla mı iyimseriz?

Murat Alökmen: Çok zor bir soru. Açıkçası buna müdahale etmek bu kadar kolay değil. Bir sistem var ve o sistemi bozmak için altyapınızın olması lazım. Belirli bir kadro veya altyapınız olmadığı sürece o sistemi bozamazsınız. Bu bir gerçek. TOKİ önceden de vardı. Emlakbank konutları adı altında. 2004'te o sistem yeni bir kadroyla, yeni bir anlayışla değişti. Kentsel dönüşüm diyoruz, eleştiriyoruz, ama kentsel dönüşüm alanlarındaki birçok vatandaşın klasik kentsel dönüşümü istediğini de görebiliyoruz. Aslında doğru olmadığı halde... Belediyenin içi de homojen değil heterojendir. Herkes sizin gibi düşünmüyor, sizin gibi davranmıyor, sizin gibi refleks göstermiyor. Siyasetçisinden tutun çalışanına kadar böyle. Ve aynı şey belki Alipaşa ve Lalebey Mahallesi için de geçerli. Yani homojen tepki göstermiyorlar. Sizin bir şeyi değiştirebilmeniz için ciddi ve güçlü bir altyapınızın olması gerekiyor.

Mücella Yapıcı: Altyapıdan kastınız nedir?

Murat Alökmen: Altyapıdan kastım şu; mesela "Alternatif model üretebilir misiniz?" diyorlar. Model üretebilmek için bunun argümanlarının olması gerekiyor. Teknik ve ekonomik altyapısının olması gerekiyor.

Necati Pirinçcioğlu: Belki topu tamamen sisteme atıp buradan çıkabiliriz... Aslında burada kentler yarıştırmak isteniyor, kentlerin yarışı var. Diyarbakır'ın düştüğü hata budur. Bir turizm sevdası. Urfa ve Mardin bu kadar turist alırken, bizde neden az? Turistlerin sokaklarda rahatça dolaşabileceği bir kent hayali peşinde koşarsak, o zaman kendimizi böyle bir hatanın içinde buluruz. Diyarbakır'ın tarihi milattan önce 7000 yıla kadar gidiyor. 9000 yıllık yaşamın sürdüğü Diyarbakır'ın, buraya turist gelecek, bu güzel surlarda dolaşacak, para kazanacağız, diye kurulmadığını bilerek kentlerimize baktığımız zaman, bu yanlış sarmalın içerisine girmeyeceğiz. Kentlerimize bu bakış açısıyla baktığımız zaman modellerimizi de kendimiz yaratırız. Yoksullarımıza ve onların hayatlarına dokunma projeleri yapmamız gerekiyor. Onları ekonomik olarak güçlendirdiğimiz zaman kendi mekânlarını en güzel şekliyle yaratırlar. Çünkü geçmişte

bu kentlerin, mekânların yaratıcılarının torunları var burada. O açıdan "büyük TOKİ'nin kentsel dönüşüm projeleri"ne ihtiyaç yoktur diyorum ve bu projeye emeği geçenlere katkı ve katılımlarından ötürü tekrar teşekkür ediyorum.

Katılımcı: Diyarbakır birçok konuda Türkiye ile farkını ortaya koymuş, bundan daha zor alanlarda yıllarca mücadele verip, bedel ödemiş bir kent. Yani Türkiye'de bunu Diyarbakır yapamazsa hiçbir kent yapamaz. Bu toplantının bir sonucu olarak, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin ilk meclis toplantısında bu belgeseli orada meclis üyelerine seyrettirerek başlayabiliriz yani. Böyle bir tartışma ortamı yaratır. Çözüm birkaç günde bulunmaz tabii. En azından şimdi verilen kararın yanlış olduğu çıkarsaması bile bir çözümdür. Ondan sonra daha iyisini bulmak bazen 3 yıl, 5 yıl, 10 yıl da alabilir. Kentler için 3-5 yıl çok uzun bir süre değil. O nedenle bu toplantının belki en iyi sonucu bu olabilir. Böyle tartışmaların olduğu toplantılar iyi bir başlangıç olabilir.

Övgü Gökçe: Herkese çok teşekkür ediyoruz. Söylenen şeyler çok ümit verici ve önemli. Biz, Diyarbakır'da Sivil Toplumla İnsan Hakları ve Sinema programını tasarlarken dileğimiz tam olarak buydu. Diyarbakır'da oldukça dinamik görünen sivil toplum çevresinin ya da örgütlerinin birbirleriyle iletişiminde farklı yöntemlerin dile getirilmesine, ortak etkinliklerden yola çıkarak yeni iletişim biçimlerinin denenmesine katkı sağlamak amacıyla, film gösterimleri ve tartışma programlarını bir arada düzenledik. *Ekümenopolis*, İstanbul ve Türkiye'den bir örnek. Bundan önceki haftalarda da Şili'den, Filistin'den, İsrail'den, Arjantin'den, Lübnan'dan, dünyadaki farklı ülkelerden benzer hak ihlallerinin, mücadelelerinin ve kazanımların olduğu örnekleri burada, Diyarbakır'daki örneklerle yan yana tartıştık. Tıpkı bu programda olduğu gibi, Diyarbakır'daki sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde, sivil toplumun iletişim kanallarını farklı mecralar ve etkinliklerle zenginleştirmek, birden çok farklı disiplinin bir araya geldiği ve bu disiplinlerde çalışan insanların birbirini duyduğu, birbiriyle konuştuğu tartışma alanları açmak ve dünyanın farklı bölgelerinden deneyimleri yan yana getirmek başlıca görevimiz, diye düşünüyorum. Diyarbakır Sanat Merkezi adına hem bu projede yer alan tüm ortaklarımıza hem de bu saatlere kadar benzer bir dertle burada olduğunuz için sizlere çok teşekkür ediyoruz.

